

Johanna Huhtala

VOIKO VÄKIVALLAN KÄYTÖSTÄ LUOPUA?

Viranomaisten ja väkivaltaa tehneiden näkemyksiä
väkivallan syistä ja siitä irtautumisesta

TIIVISTELMÄ

Johanna Huhtala: ”Voiko väkivallan käytöstä luopua? Viranomaisten ja väkivaltaa tehneiden näkemyksiä väkivallan syistä ja siitä irtautumisesta”

Pro Gradu-tutkielma, 73 sivua, 3 liitettä (6 sivua)

Tampereen yliopisto

Hyvinvointipolitiikan ja yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

02/2022

Väkivalta on globaali ilmiö, jota esiintyy kaikissa yhteiskunnissa, vaikkakin vähemmän järjestäytyneissä yhteiskunnissa. Se on kuitenkin kallis ja vakava ongelma, johon tulee yhteiskuntatasolla puuttua. Tämän Pro Gradu –tutkimuksen tarkoituksena on tutkia kodin ulkopuoliseen väkivaltaan johtavia syitä, motivaatiotekijöitä siitä irtautumisesta, sekä asioita, jotka vaikuttavat onnistuneeseen väkivallan käytön lopettamiseen. Tutkimus toteutetaan laadullisella tutkimusmenetelmällä. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelulla. Tutkimukseen haastateltiin seitsemää (n=7) henkilöä: neljää Rikosseuraamuslaitoksen työntekijää sekä kolmea väkivaltaa tehnyttä henkilöä, jotka halusivat päästä eroon väkivaltaisesta käyttäytymisestä. Haastatteluiden analysoinnissa käytettiin menetelmänä sisällönanalyysia. Molempien ryhmien vastaukset analysoitiin erikseen, jotta ryhmien vastauksista esiin nousevat ilmiöt oli mahdollista erottaa. Tarkoituksena ei ole ollut asettaa ryhmiä vastakkain vaan tarkastella kummankin ryhmän esiin nostamia asioita ja ilmiöitä.

Tutkimuksen tulokset kertovat väkivaltaa tehneiden huonoista kasvuoloista ja lapsuuden kodin väkivaltaisuuksista, jotka ovat usein ylisukupolvisia. Ensisijaisesti väkivaltaa tehneet ovat itse väkivallan uhreja. Väkivallan käyttö on totuttu toimintatapa ja sitä perustellaan moraalilla syillä. Kuuluminen erilaisiin väkivaltaa ihannoiviin tai sitä avoimesti käyttäviin ryhmiin lisää väkivallan käyttöä. Väkivaltaa tehneet kokevat väkivallan käytön usein oikeutetuksi ja heidän tulkintansa mukaan uhri on ansainnut tulla pahoinpidellyksi. Vasta pidemmällä desistanssiprosessissa olevat alkavat havaita omassa toiminnassaan ajatusvääristymiä ja haitallisia toimintamalleja. Ulkoinen attribuutio vaihtuu näin sisäiseen attribuutioon.

Väkivallasta eroon pyrkimisen taustalla on hyvin usein toive hyvästä elämästä. Siihen saattaa liittyä käännekohtia, kuten lapsen saaminen, parisuhde tai uskoon tulo, mutta myös ehdoton vankeusrangaistus toimii uhkana hyvälle elämälle. Päihteiden käytön lopettamisella nähdään olevan tiivis yhteys väkivallan käyttöön, mutta väkivaltaa tehdään kuitenkin myös selvänä. Palveluista tärkeimmiksi nähdään asumisen järjestäytyminen hyvässä ympäristössä, päihdehoitoon pääseminen, työ- ja uudelleen koulutusmahdollisuudet sekä uuden sosiaalisen verkoston muodostaminen, jossa saa arvostusta omana itsenään. Merkityksellisyyden tunteen kokeminen nähdään tärkeänä uuden identiteetin luomisen aikana. Suurimpina riskeinä desistanssille nähdään erilaiset muutokset ympäristössä, kuten esimerkiksi läheisten poismeno tai parisuhteen loppuminen, jos desistanssi nojaa vahvasti siihen. Tällaisia tilanteita on mahdoton harjoitella ennalta.

Desistanssia edistävä ohjelmatyö nähdään kiistatta hyvänä, mutta sitä on tarjolla hyvin vähän. Kolmannen sektorin järjestämä Aggredi-ohjelma on tässä tutkimuksessa ainoa aktiivisesti käytössä oleva väkivaltaa ehkäisevä ohjelma. Sen hyödyiksi nähdään mahdollisuus jatkuvuuteen vankeudesta siviiliin siirryttäessä, sekä luottamuksellinen, rento ilmapiiri ja asiantuntemus. On hyvin tärkeää, että väkivaltaa tehneille tarjotaan neutraali, puolueeton alusta käsitellä omaa väkivaltahistoriaansa ja toimintaansa. Se on avain menneisyyden traumojen käsittelemiseen ja toipumisen alkamiseen.

Väkivalta nähdään usein yksilön ongelmana, ja Rikosseuraamukselle onkin langetettu lähes mahdoton tehtävä ratkaista väkivallan ongelma yksin. Väkivalta on kuitenkin vakava sosiaalinen ja terveydellinen ongelma, johon Suomessa ei ole kehitetty yhtenäistä toimintamallia tai ohjeistusta. Väkivallantekijöiden kuntoutus tai tukeminen on pelkästään Rikosseuraamuslaitoksen ja joidenkin kolmannen sektorin toimijoiden varassa. Nämä saattavat hyvin olla parhaimmat tahot hoitamaan väkivallantekijöiden tukemista rikoksista irtautumisesta, mutta niiden rahoitus tulisi olla turvattua, ja mallin levittäminen kansallisesti tavoitteellista. On tärkeää muistaa, että väkivalta harvoin loppuu, jos sen tekijä ei saa apua. Yhteiskunnallisella tasolla väkivaltaa pystytään ehkäisemään eri politiikoin. Eriarvoisuuden vähentäminen, varhaisen puuttumisen lisääminen, alueiden segregoitumisen ehkäiseminen, sekä työ- ja koulutuspolitiikka luovat suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa väkivaltaan, kuin rikosoikeudelliset toimet.

Avainsanat: Väkivalta, desistanssi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SUMMARY

Johanna Huhtala: "Can violent behavior be stopped? The views of the authorities and the perpetrators on the causes of violence and desistance"

Masters thesis, 73 pages, 3 appendix (6 pages)

University of Tampere, Faculty of Social Sciences, unit of Pori

02/2022

Violence is a global problem that occurs in all societies. It's expensive and serious problem, that needs to be addressed on societal level. The purpose of this study was to investigate the causes of violence, the motivations behind leaving it, and the factors that helped achieving desistance. The study was conducted using a qualitative research method and interviewed seven (n = 7) individuals: four employees of the Criminal Sanctions Agency and three perpetrators who wanted to stop violent behavior. The purpose has not been to contrast the groups but to look at the issues and phenomena raised by both groups behind the research problem. The research material was collected through a thematic interview, and content analysis was used as a method for analyzing the interviews. The responses of both groups were analyzed separately so that the phenomena emerging from the responses of the groups could be distinguished.

The results of the study show the poor growing conditions of the perpetrators and the violence in childhood, which is often overgenerational. The perpetrators of the violence are the victims themselves. The use of violence is a common practice and is justified on moral grounds. Belonging to different groups that glorify or openly use violence increase the use of violence. The perpetrators often find the use of violence justified and, according to their interpretation, the victim deserved to be beaten. It is only further away, that those in the process of desistance, begin to notice distortions in their own actions and harmful patterns of action.

The motivation to stop using violence is very often driven by a desire for a good life. There may have been turning points, such as having a child or relationship, but possible prison sentence in future works also as a threat to a good life. Substance abuse is seen to be closely linked to the use of violence, but violence is also made sober. The most important services are home in a good environment, access to substance abuse treatment, job and retraining opportunities, and the formation of a new social network in which one gained self-esteem. Experiencing a sense of relevance is seen as important during the creation of a new identity. Various changes in the environment, such as the loss of loved ones or the end of a relationship, are seen as the greatest risks to desistance. It is not possible to practice in advance for such situations.

Programs that promote desistance are undeniably seen as good, but there is very little on offer. The Aggredi program, organized by the third sector, is the only actively used violence prevention program in this study. Its benefits are seen as the possibility of join it during time in prison and in civilian life, as well as a confidential and relaxed atmosphere and expertise. It is very important that perpetrators are offered a neutral, impartial platform to deal with their own history and actions of violence. It is the key to dealing with the traumas of the past and beginning recovery.

Violence is often seen as an individual problem, and the Criminal Sanctions Agency has been given the almost impossible task of solving the problem of violence alone. However, violence is a serious social and health problem for which no uniform operating model or guidelines have been developed in Finland. Rehabilitation or support for perpetrators depends solely on the Criminal Sanctions Agency and some third-sector actors. These may well be the best actors to deal with perpetrators, but their funding should be secured and the dissemination of the model nationally targeted. It is important to remember that violence rarely ends if the perpetrator does not get help. At the societal level, various policies can prevent violence. Reducing inequality, increasing early intervention, preventing regional segregation, and employment and education policies create greater opportunities to influence violence than Criminal justices actions.

Keywords: Violence and desistance

The authenticity of this publication has been verified using Turnit's OriginalityCheck.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 VÄKIVALTA YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ	9
2.1 Mitä on väkivalta?	9
2.2 Miksi väkivaltaa esiintyy?	11
2.3 Väkivalta Suomessa.....	16
3 IRTI VÄKIVALLAN KÄYTÖSTÄ JA RIKOKSISTA.....	20
3.1 Desistanssi	20
3.2 Desistanssia edistäviä ohjelmia	24
3.2.1 Aggredi	25
3.2.2 Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmatyö.....	28
4 TUTKIMUSASTEELMA.....	31
4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	31
4.2 Lähestymistapana laadullinen tutkimus.....	32
4.2.1 Teemahaastattelu	33
4.2.2 Tutkimukseen osallistujat	34
4.2.3 Sisällönanalyysi	36
4.2.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	40
5 VÄKIVALLAN KÄYTTÖÖN JOHTANEET SYYT	43
5.1 Väkivalta perintönä	43
5.2 Ympäristön odotukset.....	45
5.3 Päihde- ja mielenterveysongelmat.....	47
5.4 Väkivallantekojen vähäiset seuraamukset	48
6 VÄKIVALLAN KÄYTÖSTÄ IRTAUTUMINEN	50
6.1 Käännekohdat.....	50
6.2 Haave normaalista elämästä	52
6.3 Desistanssia edistävät tekijät	53
6.3.1 Asuminen.....	53
6.3.2 Palvelut	55
6.3.3 Yhteiskunta ja ympäristö	58
6.3.4 Henkilökohtainen muutostyö.....	60
6.3.5 Ohjelmatyö	62
6.4 Ympäristötekijät ja päihteisiin retkahtaminen riskinä desistanssille	65
6.5 Desistanssin saavuttaminen	66
7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	68

LÄHTEET

LIITTEET

Liite 1	Suostumuslomake
Liite 2	Tietosuojailmoitus
Liite 3	Teemahaastattelurunko

1 JOHDANTO

Suomi on hyvinvointiyhteiskunta. Olemme tutkitusti onnellista kansaa, ja saaneet siinä myös kansainvälistä huomiota. Suomalainen keskiluokka on viime vuosikymmenien aikana vaurastunut, ja valtaosalla suomalaisista menee hyvin. Samaan aikaan kuitenkin tuloerot rikkaiden ja köyhien välillä ovat kasvaneet merkittävästi. Esimerkiksi kasvanut lapsiperheköyhyys lisää ihmisten eriarvoisuutta. Rakennetyöttömyyteen ole onnistuttu löytämään toimivia keinoja. Yhteiskunnassamme on laajasta hyvinvoinnista huolimatta joukko ihmisiä, joilla ei mene hyvin. Heitä leimaa matala toimeentulo, terveydelliset huolet, työttömyys sekä päihde- ja mielenterveysongelmat. Kaikkein huono-osaisin väestön osa löytyy Suomen vankiloista. Suomessa päivittäin tuomiota suorittaa noin 2800 henkilöä. Suurimmalla osalla, eli noin 40 prosentilla vangeista tuomio on tullut väkivaltarikoksesta. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja, 2020.)

Populaarikulttuurissamme väkivalta on vahvasti viihteellistettyä. Väkivallalla on ihmiskunnassamme kahdenlainen merkitys: toisaalta sitä paheksutaan ja kammoksutaan, vaikka samanaikaisesti sen viihteellinen merkitys esimerkiksi elokuvissa ja TV-sarjoissa on suuri (Lauerma, 2005). Viihteessä esiintyvä väkivalta voi olla hyvinkin raakaa, ja ohjelmat silti suosittuja. Tosielämässä väkivaltaisia tekoja ei kuitenkaan valtaväestön toimesta ihannoida. Viime aikoina useat pitkään rikollisessa alamaailmassa vaikuttaneet henkilöt ovat oman muutoksensa myötä kirjoittaneet elämäkerrallisia teoksia, esiintyneet podcasteissa ja TV-ohjelmissa. Rikollisuus ja siihen liittyvät ilmiöt kiehtovat ihmisiä, mutta samaan aikaan turvallisuudesta on tullut meille yhä tärkeämpää.

Tämä tutkimus tarkastelee väkivaltaa tehneiden henkilöiden väkivallan käyttöön johtaneita syitä, sekä väkivallan käytön lopettamista. Tutkimus on rajattu koskemaan kodin ulkopuoliseen väkivaltaan syyllistyneitä. Tutkimuksessa selvitetään millaiset syyt tai olosuhteet johtavat kodin ulkopuolisen väkivallan käyttöön, mitkä motivaatiotekijät käynnistävät halun väkivallan käytöstä luopumiseen, ja millaiset asiat edesauttavat siitä luopumista. Aineistoa lähestytään seuraavien kysymysten kautta:

1. Millaisia syitä haastateltavat tunnistavat väkivallan käytön taustalla?
2. Millaisia motivaatiotekijöitä haastateltavat löytävät väkivallan käytön lopettamiselle?
3. Millaiset olosuhteet ja tuki auttavat desistanssiprosessissa haastateltavien näkökulmasta?

Aineisto on kerätty teemahaastattelulla. Tutkimukseen haastateltiin kolme väkivaltaa tehnyttä henkilöä, jotka pyrkivät eroon väkivaltaisesta käyttäytymisestä, sekä neljää Rikosseuraamuslaitoksen työntekijää. Molemmat ovat osana desistanssi- eli rikoksista irtautumisprosessia. Toisella ryhmällä on kokemusta sadoista väkivallantekijöistä, kun toisella ryhmällä on aiheesta oma subjektiivinen kokemuksensa. Tavoitteenani on tarkastella ilmiöitä, joita ryhmät nostavat esiin. Haastateltavat työntekijät on valittu tutkimukseen sen mukaan, että heillä olisi mahdollisimman laaja ja monipuolinen kokemus rangaistusten eri vaiheista (yhdykskuntaseuraamustoimisto, avo- ja suljettuvankila). Väkivaltaa tehneet ovat ohjautuneet haastatteluihin Aggredi-ohjelman kautta, jossa työskennellään väkivallasta eroon pyrkivien henkilöiden kanssa. Haastatellut väkivaltaa tehneet olivat desistanssiproessin eri vaiheissa. Aineiston analyysissä on käytetty sisällön analyysiä.

Tutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat väkivalta ja desistanssi, eli rikoksista irtautumisen prosessi. Näiden käsitteiden ympärille keskittyy tutkimuksen teoreettinen viitekehys. Väkivaltaa ja desistanssia käsitellään luvuissa kaksi ja kolme. Luvussa kaksi tarkastellaan väkivaltaa yhteiskunnallisena ja globaalina ilmiönä muun muassa ekologisen mallin kautta. Luvussa tarkastellaan myös suomalaisen kodin ulkopuolisen väkivaltarikollisuuden ominaispiirteitä ja syitä väkivallan käyttöön. Luvussa kolme käsitellään tutkimuksen toista keskeistä käsitettä, desistanssia – eli rikollisuudesta irtautumisen prosessia. Luvun kolme lopuksi esitellään Suomessa käytössä olevia ohjelmia, joiden tavoitteena on vähentää uusintarikollisuutta ja väkivaltarikoksia. Luvussa neljä kerrotaan tämän tutkimuksen metodologiasta, aineiston keruusta ja analyysistä. Luvun neljä lopussa pohditaan tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta. Luvuissa viisi ja kuusi kerrotaan tutkimuksen tulokset ja luvussa seitsemän pohditaan tutkimuksen keskeisiä tuloksia ja niiden yhteiskunnallista merkitystä. Lopuksi tuodaan esille tutkimuksen tekemisen aikana nousseita jatkotutkimustarpeita.

Väkivalta on vakava ja kallis yhteiskunnallinen ongelma, jonka ehkäisemiseen tulee puuttua. Tämän vuoksi rikollisuutta ja sen ehkäisemistä koskevalle tieteelliselle tutkimukselle on tarvetta yhä enenevässä määrin. Yhteiskuntatieteet tutkivat yhteiskuntaa ja sen ilmiöitä. Kriminologia taas on oma tieteenalansa, joka tutkii rikoskäyttäytymistä ja sen kontrollia (Kivivuori 2013). Voidaankin todeta, että tämä tutkimus on yhteiskuntapoliittinen tutkimus, joka asettuu kriminologian kentälle. Perinteisesti rikollisuutta on käsitelty pääosin rikosoikeudellisesta näkökulmasta. On katsottu, että rikollisten kuntouttaminen takaisin yhteiskuntakelpoiseksi on Rikosseuraamuslaitoksen tehtävä, ja uusintarikollisuutta arvioitaessa on pohdittu Rikosseuraamuslaitoksen onnistumisia tai epäonnistumisia. Väkivallan ehkäisemiseen pystytään yhteiskunnassamme vastaamaan kuitenkin

vain silloin, kun eri politiikan alat tekevät työtä yhdessä ja väkivalta nähdään yhteiskunnallisena ongelmana.

2 VÄKIVALTA YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ

Tässä luvussa käsittelen eri tapoja määritellä ja ymmärtää väkivaltaa, sekä väkivaltaa yhteiskunnallisena ja universaalina ilmiönä. Luvussa käsitellään myös rikollisen ja väkivaltaisen käyttäytymisen syitä aiemman tutkimustiedon perusteella. Suomessa väkivallalla on tietyt ominaispiirteensä, joita käsitellään luvun lopussa.

2.1 Mitä on väkivalta?

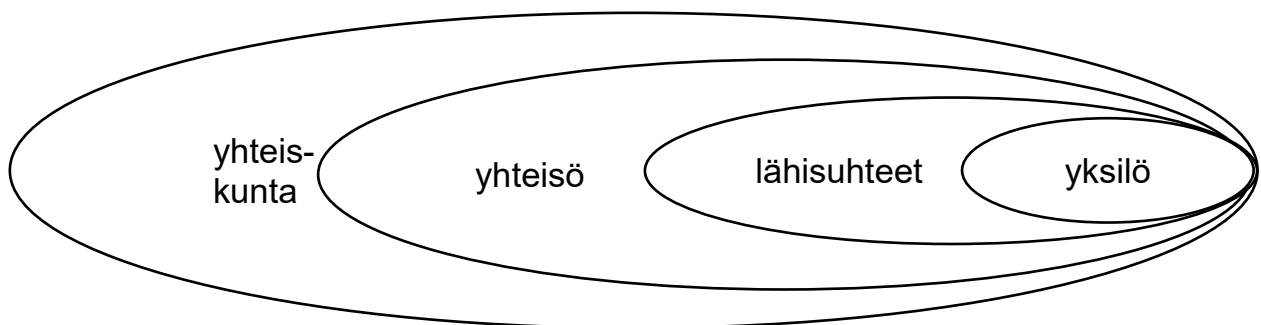
Maailmassa on kautta aikojen esiintynyt väkivaltaa. Se on erottamaton osa ihmiselämää. Globaalisti katsottuna väkivalta on suurin kuolinsyy 15–44-vuotiaiden ihmisten kohdalla. Väkivallan inhimillisiä kustannuksia on mahdotonta arvioida, mutta taloudelliset kustannukset maailmanlaajuisesti ovat miljardeja dollareita. Vaikka väkivaltaa onkin aina esiintynyt, sitä voidaan myös ehkäistä ja rajoittaa. Vaikuttamalla poliittisiin, sosiaalisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin oloihin, väkivallan esiintyvyyteen on mahdollista yhteiskuntatasolla vaikuttaa. Ongelmaksi on nähty se, että usein päätöksentekijät eivät näe väkivaltaa sosiaalisena ja terveydellisenä ongelmana, vaan pelkästään rikosoikeudellisenä kysymyksenä. (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano 2005, 19, 37.)

Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee väkivallaksi joko vallan tai fyysisen voiman tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, ja joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen, ihmisryhmään tai yhteisöön (WHO 2002, 4). Väkivalta on aina hyvin vahingollista, ja se jättää ihmisen perustarpeet tyydyttämättä. Se voi hyvin todennäköisesti johtaa kuolemaan tai psyykkisen tai fyysisen vamman syntymiseen. Väkivaltaan liittyvä tahallisuuden käsite on monimutkainen. Vaikka väkivallan tekijän tarkoituksena ei ole vahingon aiheuttaminen, väkivalta saatetaan silti katsoa tahalliseksi. Väkivallan seuraukset voivat olla sellaisia, joita tekijä ei tarkoittanut tapahtuvaksi, esimerkiksi vamman tai muun tuottaminen. Toisaalta väkivalta saattaa olla tarkoituksellisesti vahinkoa toiselle aiheuttavaa, mutta kulttuuristen uskomusten mukaan he eivät miellä sitä väkivallaksi. WHO:n määritelmässä väkivalta kuitenkin ”määritellään suhteessa yksilön terveyteen ja hyvinvointiin”. Tämä määritelmä on tärkeä tarkasteltaessa myös muita väkivaltaan johtavia seikkoja. Ei ole merkitystä sillä, onko väkivalta seurausta provokaatiosta, tai onko sillä esimerkiksi rikollisia tarkoituksia. Tärkeintä on se, onko teko aiheuttanut kohteelle terveydellisiä tai hyvinvoinnillisia seurauksia. (Krug ym. 2005, 22.)

Väkivalta voidaan jakaa kolmeen erilaiseen tyyppiin. Näitä ovat itseen kohdistuvaan väkivalta, ihmisten välinen väkivalta, sekä kollektiivinen väkivalta, joka sisältää mm. jengiväkivallan,

terrorismin ja kansojen väliset konfliktit. Väkivaltaisten tekojen luonne taas voi olla fyysinen, seksuaalinen, psyykkinen tai perustarpeiden tyydyttämisen estäminen ja laiminlyönti. (Krug ym. 2005, 23.) Väkivaltaa voidaan luokitella myös uhrin tai tekijän mukaan, kuten lapsiin kohdistuva väkivalta tai nuorten tekemä väkivalta. Väkivalta voidaan myös määritellä eri tavoin. Määrittelytavat riippuvat aina siitä kontekstista, jonka kautta ilmiötä tarkastellaan. Väkivaltatutkimus on jakautunut kahteen näkökulmaan: siihen, tutkitaanko väkivaltaa sosiaalisena ongelmana, vai rikollisuutena. Se liitetään usein sosiaaliseen kontrolliin, eli valtaan. Kuitenkin valta ja väkivalta tulee termeinä erottaa toisistaan, sillä väkivaltaa voidaan pitää ennemminkin keinona hankkia valta-asema. Väkivallalla on myös oma dynamiikkansa, jossa merkityksellistä on se, mitä tapahtuu väkivallan jälkeen. Sen tavoitteena on usein valta-aseman muuttaminen ja ihmisten jakaminen. Väkivalta muuttaa niin tekijöitä, kuin uhrejakin, heidän suhteitaan ja koettua sosiaalista tilaa. Väkivallan seuraukset perustuvat siinä hyödynnettäviin resursseihin, kuten ihmisten riippuvuuteen toisistaan, haavoittuvuuteen ja luottamukseen. Osa yhteiskunnan dynamiikkaa on aina ollut ihmisten välinen ja rakenteellinen väkivalta. Väkivaltaa tyypitellään sen mukaan, onko se fyysistä vai emotionaalista, taloudellista, hengellistä vai seksuaalista. Näillä väkivallan muodoilla on oma dynamiikkansa ja erilainen tapa satuttaa kohdettansa. (Ronkainen 2017.)

Yksi tapa ymmärtää väkivaltaa on ekologinen malli (ks. kuvio 1). Ekologisessa mallissa väkivaltaa tarkastellaan neljällä eri tasolla: yksilötasolla, lähisuhdetasolla, yhteisötasolla sekä yhteiskuntatasolla. Ekologinen malli on otettu käyttöön jo 70-luvulla, ja sitä on sovellettu ensin lapsiin kohdistuvan väkivallan ja nuorisoväkivallan tutkimisessa. Malli huomioi niin yksilö- kuin ympäristötekijätkin, sekä niiden suhteet. Se tarkastelee väkivaltaa monitasoisten käyttäytymiseen kohdistuvien vaikutusten lopputuloksena. (Krug ym. 2005, 31.)

Kuvio 1. Ekologinen malli väkivallan ymmärtämiseen (Krug ym. 2005, 31).

Ekologisen mallin ensimmäinen taso, eli *yksilötaso*, koskee henkilön ominaisuuksia, kuten esimerkiksi perimää ja elämänhistoriaa. Yksilötasolla tarkastellaan muun muassa henkilön päihteiden väärinkäyttöä, impulsiivisuutta, koulutustasoa ja aiempaa aggressiivisuutta. Toinen taso – *lähisuhdetaso*, pyrkii tunnistamaan kuinka lähisuhteet kuten esimerkiksi kaveripiiri tai väkivaltaisen kumppanin kanssa asuminen, kasvattaa riskiä joutua väkivallan uhriksi tai tekijäksi. Nuorten keskinäiset väkivallanteot lisääntyvät, jos kaveripiiri hyväksyy väkivaltaisen käyttäytymisen. Parisuhteen osapuolilla ja perheenjäsenillä on suuri vaikutus siihen, millaiseksi yksilön käyttäytyminen muovautuu. Kolmas taso, eli *yhteisöllinen taso* tarkastelee yhteisöjä, kuten esimerkiksi kouluja ja asuinalueita. Köyhillä tai rappeutuneilla asuinalueilla väkivaltaa esiintyy yleisemmin kuin muualla. Yhteisöllisellä tasolla pyritään tunnistamaan yhteisössä vaikuttavia väkivaltaan liittyviä seikkoja, kuten korkea työttömyysaste ja sosiaalinen syrjäytyminen. Laajimmalla neljännellä tasolla, joka koskee *koko yhteiskuntaa*, tarkastellaan erilaisia normeja, kuten kulttuurisia normeja, tai esimerkiksi miesten ylivaltaa naisiin ja lapsiin, poliisin vallankäyttöä, sekä koulutus- talous- ja sosiaalipolitiikkaa, jotka säätelevät yhteiskunnan eriarvoisuutta. Ekologisen mallin kaikkien tasojen avulla väkivallan riskitekijöihin pystytään kiinnittämään huomiota laajasti ja kokonaisvaltaisesti. (Krug ym. 2005, 31–34.)

2.2 Miksi väkivaltaa esiintyy?

Erilaiset yksilölliset ja biologiset tekijät selittävät taipumusta väkivallankäyttöön, mutta yleensä ne vaativat ympäröivien tekijöiden, kuten kulttuurin, yhteisön tai muiden ulkoisten tekijöiden vaikutusten yhdistämistä (Krug ym. 2005, 19). Globalisaation myötä maailma on vaurastunut, ja ihmisten elintaso on kasvanut. Toisaalta globalisaation seuraukset ovat jakautuneet epätasaisesti. Se on joissakin maissa johtanut tuloerojen kasvuun, ja siten vaikuttanut sosiaalisen koheesion tuhoutumiseen. Tämä taas on vaikuttanut ihmisten keskinäisen väkivallan lisääntymiseen. Kun aiemmin toiminut käyttäytymisen sosiaalinen kontrolli romahtaa, on tilanne otollinen väkivallan voimakkaalle lisääntymiselle. Esimerkiksi joissain entisissä Neuvostoliiton valtioissa markkinoiden sääntelyn poisto on johtanut vapaampaan alkoholin, huumeiden ja aseiden saatavuuteen, joka taas on lisännyt väkivaltaa. (Krug ym. 2005, 32.)

Suomalainen hyvinvointiyhteiskunta alkoi rakentua 1950–1960-luvulla teollistumisen myötä, kun Suomen valtio sai lisää verotuloja. Pohjoismainen hyvinvointivaltio nojaa siihen, että valtio tasaa verotuksella ihmisten välisiä tuloeroja, ja takaa kaikille riittävät peruspalvelut ja toimeentulon.

Hyvinvointivaltiolle ominaista on matalat tuloerot, vaikka Suomessa tuloerot ovatkin 2000-luvulla kasvaneet. Vahva hyvinvointivaltio lisää ihmisten keskinäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja luottamusta. Samaan aikaan kun suomalainen hyvinvointivaltio ja sen toteuttama sosiaalipolitiikka on vahvistunut, on rikosoikeudellinen linja maltillistunut. Järjestäytyneessä yhteiskunnassa rangaistukset ovat lievempiä, ja rikoksia esiintyy vähemmän kuin järjestäytymättömässä yhteiskunnassa. (Häkkinen 2020, 89–91.)

Vanha sanonta, jossa hyvää sosiaalipolitiikkaa pidetään parhaana kriminaalipolitiikkana, pitää edelleen paikkansa. Köyhyyden ja toisaalta tuloerojen kasvaessa äärimmäinen pahoinvointi lieveilmiöineen, kuten rikoksineen ja ihmisten turvattomuuden tunteineen, lisääntyy. Parhaiten rikosten ehkäisy toimii, kun rikosoikeusjärjestelmä saadaan kytkettyä selvemmin osaksi hyvinvointivaltion tarjoamia palveluita. On tärkeää, että sosiaalipoliittiset toimet pysyvät ajantasaisina yhteiskunnan muuttuessa. (Kostiainen 2011, 8.)

Rikollisuutta voidaan selittää erilaisilla teorioilla. On tärkeää ymmärtää rikollisuuden syitä, koska se on perusta myös rikosten ehkäisylle. Erilaisia teorioita rikoksiin johtavista syistä on useita, ja ne kehittyvät jatkuvasti. Yksilöön liittyviä rikollisuuden syitä selitetään pääasiassa kuudella keskeisellä teorialla, jotka ovat seuraavat: itsekontrolliteoria, paineteoria, sosiaalisen kontrollin teoria, oppimisteoria, leimaamisteoria sekä biososiaalinen kriminologia, joka ylittää luonnon-, käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteellisten lähestymistapojen rajat. (Kivivuori, Aaltonen, Näsi, Suonpää & Danielsson 2018, 145.)

Erilaiset tietoiset motiivit ajavat ihmisiä käyttämään väkivaltaa toisia kohtaan. Väkivalta voidaan nähdä tavoitteellisena toimintana, jossa pyritään vaikuttamaan toisen ihmisen käyttäytymiseen. Väkivallan motiivit voidaan jakaa kolmeen päätyyppiin; valtamotiiviin, moraalisiin motiiveihin ja sosiaalisen identiteetin puolustamiseen. Valtamotiivi tarkoittaa sitä, että väkivallan tekijä pyrkii saamaan toisen toteuttamaan omaa tahtoaan esimerkiksi yllyttämällä tai pakottamalla toinen henkilö tekemään rikos. Moraalisella motiivilla tarkoitetaan esimerkiksi toisen rankaisemista tai hyvityksen hakemista koetulle vääryydelle. Toisin sanoen kyseessä on kostomotiivi. Kolmas motiivi, sosiaalisen identiteetin puolustaminen, tarkoittaa oman kunnian tai ”kasvojen” pelastamista, sekä esim. viharikoksia. (Tedeschi 2000, 5–7.)

Yksi kriminologisen tutkimuksen vahvimista löydöistä on rikoskäyttäytymisen ja iän voimakas yhteys. Eniten rikoksia tekee 18-vuotiaat, jonka jälkeen rikosten tekeminen vähenee merkittävästi.

Ilmiö on säilynyt samalaisena vuosikymmenestä toiseen ja paikasta riippumatta. (Kivivuori ym. 2018, 114.) Väkivallantekijät voidaan jakaa kahteen eri luokkaan; niihin, jotka syyllistyvät väkivaltarikoksiin pääasiassa vain nuoruusvuosinaan, ja niihin, jotka syyllistyivät väkivaltarikoksiin läpi elämänsä, myös vanhemmalla iällä. Toinen merkittävä perushavainto on se, että miehet tekevät enemmän rikoksia kuin naiset. Rikokset näyttäytyisivät kasaantuvan kohtuullisen pienelle joukolle tekijöitä. (Moffitt 2018, 177.)

Väkivaltaisesti käyttävien henkilöiden taustalta on löydetty yhtäläisyyksiä muun muassa vaikean temperamentin, hyperaktiivisuuden ja neuropsykiatristen oireiden osalta. Myös perhetaustoista löydettiin yhtäläisyyksiä esimerkiksi sosioekonomisen heikon aseman, sekä huonon vanhemmuuden suhteen. Taipumus väkivaltaisiin tekoihin liittyy usein tekijän heikkoihin perheolosuhteisiin, alhaiseen koulutustasoon, matalapalkkatyöhön ja työttömyyteen, erilaisiin neurologisiin ongelmiin, sekä jo lapsuudessa havaittuun antisosiaaliseen käyttäytymiseen. (Verbrukken, Blokland, Robinson & Maxwell, 2019, 8.)

Väkivaltarikoksista tuomituilla henkilöillä on yleensä raskas elämänhistoria. Monilla on lastensuojelutausta. Täysi-ikäisiksi tultuaan yhteiskunnalla ei ole ollut enää palveluita ja tukea tarjolla, ja usein ainoaksi tahoksi onkin jäänyt rikosseuraamuslaitos ja poliisi. Tämä ryhmä on monella tapaa syrjäytynyttä. Väkivaltarikollisten perhesuhteet ovat usein vaikeita ja sen myötä laituskierre on saattanut alkaa jo nuorena. Myös yhteiskuntavastaiset ja väkivaltaa suosivat asenteet, kognitiiviset vääristymät, uskomukset ja puutteelliset kognitiiviset taidot, sekä päihteiden käyttö ovat tutkitusti väkivaltakäyttäytymisen riskitekijöitä. (Konttila & Tyni 2011, 6.)

Laine ja Tuominen (2012, 51, 56–57) haastattelivat kuutta vakavaan väkivaltaan syyllistynyttä henkilöä, jotka osallistuivat väkivallan käytön lopettamista tavoittelevaan Aggredi-ohjelmaan. Väkivallantekijän asuinalue, koti, kaveripiiri, koulu, oma temperamentti ja opitut selviytymisstrategiat ovat vaikuttaneet näiden elämäntavan syntyyn. Elämäntapa on vieraannuttanut heidät tavallisesta arkielämästä, ja kosketus yhteiskuntaan on tapahtunut pääasiassa rangaistusten kautta. Suurimmalla osalla oli taustallaan myös uhrikokemuksia. He tulivat rikkinäisistä perheistä, ja heihin oli kohdistunut väkivaltaa. Kasvettuaan isommiksi valtasuhteet olivat kääntyneet, ja he olivat valinneet väkivallan käytön sen tultua heille mahdolliseksi. Väkivallan käyttö ja sillä uhkaaminen nähtiin eräänlaisena pääomana. Se vapautti heidät uhrikokemuksesta, toi kunnioitusta, onnistumisen kokemuksia ja joskus myös taloudellista hyötyä. Kolmasosa väkivaltarikollisista oli kokenut lapsena kaltoinkohtelua (Verbrukken ym. 2019, 8). Pienen lapsen ei tarvitse opetella väkivaltaa, vaan se on

myötäsytymisessä käyttäytymisvalikossa valmiina. Sosiaalistumisen keskeisenä osana väkivaltaa opitaan säätelemään monimutkaisten sääntöjen, rangaistusten, pelon, empatian ja yhteishengen määrittelemällä tavalla. Jos perheolosuhteet vahvistavat esimerkillään väkivallan käyttöä, väkivallan säätely saattaa häiriintyä, ja siitä saattaa tulla normaali toimintatapa. (Lauerma, 2005.)

Traumaorientoinut työote on tärkeää silloin, jos rikoksen tekijän taustalla tiedetään olleen varhaisen vaiheen kaltoinkohtelua. Varhaisessa vaiheessa traumatisoituneen lapsen ei ole helppoa toipua traumasta, etenkin jos trauma on kohdistunut tämän hoivaajiin. Lapsen kokema hätä ilman ratkaisua muuttaa väistämättä tämän koko persoonaa, ja jättää jälkiä tämän mieleen. Tämä vaikuttaa ihmisen suhtautumiseen itseensä ja muihin. Uhriutumisen tai toisaalta hyökkääminen ja vihamielinen kontrollointi saattavat juontaa juurensa lapsuuden traumaattisista kokemuksista. Traumatisoitunut ihminen saattaa nähdä itsensä hyvin negatiivisessa valossa ”pahana” tai ”viallisena”. Hän saattaa kostaa kokemaansa traumaa muille, ja sen myötä kokea yhä syvempää itseinhoa. Lapsuuden traumat vaikeuttavat tunnesäätelyä ja tunteiden tunnistamista. Jos lapsi on kasvanut pelkäämään, ettei ole tärkeä kenellekään, hän voi vielä aikuisenakin viestiä hätäänsä vihaisesti ja toivottomana. Hän voi monin keinoin testata toisen välittämistä. Läheisyys saattaa tuntua uhkaavalta, jos on lapsena tottunut lupauksen rikkomiseen ja pettymyksiin. (Heiskanen 2018.)

Tutkittaessa väkivaltarikosten uusimista kansainvälisesti on havaittu, että nuori ikä rikosentekohetkellä sekä aikaisempien pidätysten lukumäärä lisää todennäköisyyttä rikosten uusimiselle. Pitkällä seurantajaksolla aikaisempia väkivaltatekoja sisältävä rikoshistoria ennustaa voimakkaasti väkivaltarikosten uusimista. Myös Suomessa väkivaltarikoksista tuomittujen uusintarikollisuus on korkeampaa kuin muissa rikostyypeissä. Keskeinen tekijä uusintarikollisuuden vähentämisessä on tunnistaa ne uusintarikollisuuteen liittyvät riskitekijät ja ominaisuudet, joiden muuttumista voidaan edesauttaa. (Stoat & Häkkänen, 2008, 13.)

Eräässä väkivaltarikollisten rikoksen uusimisen pitkittäistutkimuksessa havaittiin, että väkivaltarikoksista tuomituista, vapautuneista vangeista syyllistyi uuteen rikokseen seuranta-aikana 61 prosenttia, kun 43 prosenttia syyllistyi uuteen väkivaltarikokseen. Uusijoista 38 prosenttia uusi rikoksensa vain kuukauden kuluessa vapautumisesta. Tutkittaessa henki- ja väkivaltarikosten uusijoiden tunne-elämän tasapainoa, havaittiin sen olevan hieman heikompaa kuin niillä, jotka eivät olleet tehneet uusintarikosta. Sovinnollisuus, tunnollisuus ja avoimuus uusille kokemuksille sen sijaan on merkitsevästi matalampaa rikosten uusijoilla. Tässä yhteydessä sovinollisuudella

tarkoitetaan sitä, että rikosten uusijat olivat piittaamattomampia muista, ja heillä oli heikohkot vuorovaikutustaidot. Heidän impulssikontrollinsa oli heikompaa, ja heillä oli vaikeuksia toteuttaa omia suunnitelmiaan. Suuttumuksen tunteita oli enemmän, ja suuttumuksen hallinta oli heikompaa. Rikosten uusijoilla havaittiin myös enemmän psykopaattisia piirteitä, kuten manipulatiivisuus ja tunnekylläisyys kuin niillä, jotka eivät uusineet rikosta. Henkirikosten tekijöiden ja pahoinpitelijöiden persoonallisuuteen liittyvät erot saattoivat selittää tehtyä nimikettä. Pahoinpitelijöillä oli enemmän vaikeuksia suuttumuksen hallinnassa, ja he olivat impulsiivisempia kuin henkirikokseen syyllistyneet. Henkirikosten tekeminen saattaa vatiä enemmän suunnitelmallisuutta, ja se on usein välineellistä, kun taas pahoinpitelyrikokset saattava olla tunneperäisempiä, sekä reagointia koettuun ärsykkeeseen. (Stoat & Häkkänen 2008, 41, 46–49.)

Väkivaltarikollisilla on todettu olevan myös muita rikoksentekijöitä kaoottisempi elämäntapa ja enemmän persoonallisuuden haasteita. Vartiaisen (2006) mukaan noin 70 prosentilla suomalaisista vangeista on diagnosoitu vähintään yksi persoonallisuushäiriö. Psykopatiaa esiintyy väkivaltatuomituilla vangeilla jopa viisinkertainen määrä normaaliväestöön verrattuna. (Stoat & Häkkänen 2008, 16.) Tutkittaessa rikosseuraamusasiakkaiden terveyttä, työkykyä ja hoidontarvetta, jokin persoonallisuushäiriö todettiin kahdella kolmasosalla tuomituista. Yleisimpiä niistä olivat tunne-elämältään epävakaa persoonallisuus ja epäsosiaalinen persoonallisuus. (Joukamaa 2010, 53.)

Rikosseuraamuslaitos on kehittänyt erilaisia interventioita, kuten toimintaohjelmia ja malleja, madaltaakseen rikoksentekijöiden rikosten uusimisriskiä. Ohjelmissa käsitellään muun muassa sitä, millä tavalla rikoksen tekijä käsittelee tekemäänsä rikosta, ja millaisena tämä rikoksen käsittää. Attribuutio tarkoittaa sitä, kuinka rikoksentekijä selittää tapahtunutta rikosta itselleen ja muille. Sisäinen attribuutio tarkoittaa väkivallan selittämistä tekijän omilla, henkilökohtaisilla ominaisuuksilla. Tällaisia voi olla esimerkiksi henkilön persoonallisuuspiirteet, teon hetkellä vallinnut mielentila tai aikomukset. Ulkoisessa attribuutiossa väkivaltaista käyttäytymistä selittävät tekijät ulkoistetaan syyttämällä tapahtuneesta esimerkiksi paineita, ympäristö- ja tilanetekijöitä tai yleisemmin yhteiskuntaa. Niillä, jotka eivät uusineet rikosta, sisäinen attribuutio oli korkeammalla tasolla kuin rikosten uusijoilla. Lisäksi he tunsivat syyllisyyttä rikoksen uusijoita useammin. (Stoat & Häkkänen 2008, 20–22, 42.)

Kuten edellä on todettu, suomalaisten vankien rikoksenuusismisprosentti on korkea. Noin 60 prosenttia rikoksentekeijöistä uusii rikoksensa. Erityisen todennäköistä uusiminen on vakavan väkivaltarikoksen tehneiden kohdalla. Vangit tuntevat tulevansa ulossuljetuiksi ja näkymättömiksi, ja he kokevat yksinäisyyttä ja sosiaalista ahdistuneisuutta. He kokevat tarvetta loukata muita ennen kuin heitä itseään loukataan, ja haluavat viettää aikaansa aivan yksin. Vankiloissa käytetään jonkin verran eristämistä rangaistuskeinona, mutta toisaalta osa vangeista haluaa itse eristäytyä. Eristäminen on kuitenkin suuri haaste niin yhteiskunnalle, kuin Rikosseuraamuslaitoksellekin. Koska Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteena on kuntouttaa vankeja takaisin normaaliin, rikoksettomaan elämään, tulisi yksilöiden sosiaaliseen hyvinvointiin ja sen edistämiseen kiinnittää enemmän huomiota. (Kainulainen & Saari 2021, 99–101.)

2.3 Väkiältä Suomessa

Yksi keskeinen väkivallan piirre on se, että se on sukupuolittunutta. Niin se on myös Suomessa. Väkiältäisiin tekoihin syyllistyvät miehet naisia useammin. Suomessa ei käytetä enempää väkivaltaa kuin muissa läntisissä teollisuusmaissa, mutta runsas henkirikollisuus erottaa Suomen muista Länsi-Euroopan maista. Henkirikoksen uhreista noin 30 prosenttia on naisia. Suomessa naiset syyllistyvät henkirikoksen tekemiseen väkilukuun suhteutettuna puolet useammin kuin Ruotsissa. (Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi 2005, 3–4.) Myös alkoholinkäyttö liittyy Suomessa useimpiin väkivallantekoihin. Esimerkiksi vuosina 2003–2014 tapahtuneissa henkirikoksissa 77 prosenttia epäillyistä tekijöistä oli humalassa, uhreista humalassa oli 72 prosenttia (Kivivuori ym. 2018, 114–120, 130). Suomessa väkiältä tapahtuu, toisin kuin muualla, yleensä yksityisissä paikoissa, kuten omassa kodissa. Edelleen on kohtuullisen harvinaista joutua väkivallan uhriksi julkisilla paikoilla. (Rikoksantorjunta, 2020.)

Suomessa Tilastokeskus tilastoi kaikki viranomaisien tietoon tulleet pahoinpitelyt. 2010-luvulla pahoinpitelyjä on kirjattu vuosittain noin 35 000. Perusmuotoisten pahoinpitelyjen määrä väheni vuodesta 2019 vuoteen 2020 yhteensä noin kaksi prosenttia, määrän ollessa 23 200. Törkeiden pahoinpitelyjen määrä sen sijaan kasvoi vuodesta 2019 vuoteen 2020 yhteensä 1 800 tapauksella, eli noin 11 prosentilla. Lievien pahoinpitelyjen määrä väheni samana vuoden ajanjaksona yhteensä 3,3 prosenttia, tapausten määrän ollessa 8 300. Vuoden 2011 alussa voimaan tullut lakimuutos on lisännyt kirjattujen pahoinpitelyjen määrää huomattavasti. Lakimuutoksen myötä alaikäiseen tai läheiseen

kohdistetut lievät pahoinpitelyt tulivat virallisen syytteen alaisiksi. (Tilastokeskus, rikos- ja pakkokeinotilasto 2020.) Vuoden 2019 kansallisen rikosuhritutkimuksen mukaan noin seitsemän prosenttia 15–74-vuotiaista suomalaisista oli joutunut väkivallan uhriksi. Tekotapana oli läimäisy tai sitä vakavampi väkivalta. Noin neljälle prosentille uhreista oli aiheutunut vammoja. Hyvin vakava fyysinen väkivalta kohdistuu selkeästi useammin miehiin kuin naisiin. (Danielsson & Näsi, 2020, 4–5.)

Suomessa 15–74-vuotiaista miehistä yli puolet, eli 55 prosenttia oli joutunut väkivallan tai uhkailun kohteeksi 15 ikävuoden jälkeen. Miehistä 47 prosenttia oli kokenut fyysistä väkivaltaa kodissa tai sen ulkopuolella. Miehet joutuivat naisia yleisimmin kodin ulkopuolisen, tuntemattoman tekemän väkivallan kohteeksi. Miehistä 40 prosenttia oli joutunut vähintään kerran tuntemattoman tekemän väkivallan, tai sillä uhkailun uhriksi. Kansainvälisessä vertailussa miesten kokema väkivalta ei poikennut muusta Läntisestä Euroopasta, mutta henkirikostilastoissa Suomi on kohtalaisen korkealla tasolla. Tutkimus suoritettiin Tilastokeskuksen satunnaisotannasta, joka tehtiin 10/2009 ja 1/2010 välisenä aikana. Tutkimukseen osallistui 1918 henkilöä. (Heiskanen & Ruuskanen 2010, 6.)

Suomessa tapahtuu henkirikoksia lähes kolminkertainen määrä 100 000 asukasta kohti Pohjois-Euroopan maihin verrattuna. Suomessa tyypillinen henkirikoksen tekijä on keskimäärin 40-vuotias, työtön mies. Rikokset tapahtuvat usein yksityisasunnossa uhrin ollessa jollakin tapaa tuttu, ja tapaukseen liittyy alkoholi huomattavasti useammin kuin muissa Pohjois-Euroopan maissa. (Savolainen, Lehti & Kivivuori 2008, 68; Ronkainen 2008, 388.) Tilanne jatkuu samana vielä 2020-luvullakin, sillä vuoden 2020 henkirikostilaston mukaan Suomessa suurin osa kuolemaan johtavista henkirikoksista tapahtuu keski-ikäisten, työttömien miesten kesken. Usein tapahtumiin liittyy lisäksi alkoholin käyttö. Vuosina 2010–2018 yli puolessa (58 %) aikuisten välisistä henkirikoksista sekä tekijä, että uhri olivat rikoshetkellä humalassa. Kolmessa tapauksessa neljästä ainakin jompikumpi, uhri tai tekijä, oli humalassa. Yleisimmin miesuhri sai surmansa tuttavasta tai ystävältä (43 % uhreista). Ennalta tuntematon henkilö surmasi vain noin kymmenessä prosentissa tapauksissa. (Lehti 2020, 4.)

Jos Suomea verrataan koko Eurooppaan, on henkirikollisuuden taso kuudenneksi korkein. Jos vertailua tehdään kehittyneiden teollisuusmaiden ryhmässä, on Suomen henkirikollisuustaso luokan korkein. Korkeiden lukujen taustalla on pääasiassa edellä mainittu työttömien, keski-ikäisten miesalkoholistien rikokset, sillä jos verrataan muiden sosioekonomisten ryhmien henkirikollisuutta, se ei juurikaan eroa muista läntisen Euroopan maista. (Savolainen, Lehti & Kivivuori 2008, 68.)

Tämän tiedon mukaan henkirikoksia voidaan Suomessa vähentää parhaiten työvoima- ja sosiaalipoliittisin keinoin.

Se, kuinka eri maiden lait eroavat rikollisuuden määrittelyssä, vaikuttaa luonnollisesti myös rangaistuksiin. Jo pelkästään EU:ssa on haastavaa tehdä yhtenäisiä rikostilastoja maiden omien ilmoitus- kirjaus- ja lainalaisuuksien vuoksi. Väkivallanteko, esimerkiksi lapsen lyöminen, on jossain maassa rikos, kun taas toisessa maassa teko voi olla hyväksyttävä menetelmä lapsen kasvatuksessa. Rikosten määrittelyminen ole helppoa, koska ne ovat hyvin sidoksissa yhteiskunnan olosuhteisiin, sekä yksilöiden käsityksiin ja asenteisiin. (Aebi & Tiago 2020.)

Euroopassa vankeustuomiota suoritti tammikuussa keskimäärin 124 henkilöä 100 000:tta asukasta kohden, kun Suomessa vastaava luku oli 50. Euroopassa korkeinta tuomittujen määrää edusti Viro, jossa 100 000 asukasta kohden vankeustuomiota suoritti 185 henkilöä. Kärkipäässä edustettuna oli myös esimerkiksi Unkari ja Albania. Vähiten tuomiota suorittavia väkilukuun nähden on Suomen lisäksi hyvin pienissä Euroopan maissa, kuten Lichtensteinissa, Monacossa ja Islannissa. Suomessa tuomioiden pituudet ovat selkeästi myös muuta Eurooppaa lyhyempiä. Suomessa vankeustuomio kestää keskimäärin 5,6 kuukautta, kun Euroopassa keskimääräinen tuomio on 11 kuukautta. (Aebi & Tiago 2020.)

Kuten edellä todettiin, henki- ja väkivaltarikoksia tutkitaan eri maissa eri tavoin. Suomessa Tilastokeskus tilastoi kaikki poliisin tietoon tulleet rikokset, mutta tämä on vain osa kaikista tapahtuneista henki- ja väkivaltarikoksista. Piilorikollisuudesta ei ole Tilastokeskuksen tilastoissa tietoa. Muun muassa piilorikollisuuden esiin tuomiseksi Suomessa on tehty vuodesta 1980 lähtien kansallisia rikosuhritutkimuksia, ja kansallinen turvallisuuskysely vuodesta 2012 lähtien. (Helsingin yliopiston tutkimuksia, 2021.) Tilastoissa esiintyvistä väkivaltarikoksista ei myöskään voida helposti erottaa väkivallan lajeja, kuten lähisuhdeväkivaltaa kodin ulkopuolisesta väkivallasta, joka on tämän tutkimuksen aihealueena.

Suomalaisten vankien yleisin syy tuomioon on eriasteinen väkivaltarikollisuus, sillä lähes puolet vangeista on tuomittu väkivaltarikoksista (Konttila & Tyni 2011, 3; Kainulainen & Saari 2021, 33). Rikosten yleinen uusintaprosentti on Suomessa kohtuullisen korkea, mutta esimerkiksi henkirikoksen tehneet uusivat rikoksensa eri asteisia pahoinpitelyrikoksia tehneitä harvemmin (Konttila & Tyni 2011, 3). 2000-luvulla tehtyjen suomalaisten tutkimusten mukaan rikosten uusimisprosentti vaihtelee jonkin verran, ollen keskimäärin 60 prosenttia (Stoat & Häkkänen 2008, 44; Suonpää, Ellonen, Aaltonen & Tyni 2021, 199).

Vaikka Suomi onkin vielä säästynyt rikollisryhmien valtataisteluilta, on järjestäytynyt rikollisuus lisääntynyt 2010-luvulla. Järjestäytynyt rikollisuus määritellään vähintään kolmen hengen ryhmäksi, joka tekee vakavia rikoksia. Toimintaa leimaa yleensä väkivallan käyttö tai sillä uhkaaminen, sekä rahanpesu. Suomessa arvioidaan toimivan noin 90 järjestäytyntä rikollisryhmää, joissa on yhteensä noin tuhat jäsentä. Rikollisuus on pääosin kotimaista, vaikka kytköksiä etenkin Baltian maihin ja Venäjälle on havaittavissa. Yhteiskunnallisesti merkittävää on tiedostaa, että nämä ryhmät eivät koe yhteiskunnan sääntöjen ja normien koskettavan heitä. Yksi yhteinen ja keskeinen EU:n turvallisuusunionistrategian 2020–2025 kohta on järjestäytyneen rikollistoiminnan haittaaminen ja estäminen. (Sisäministeriö, 2021.) Vuoden 2020 henkirikoskatsauksessa järjestäytyneeseen rikollisryhmään kuului vain kaksi prosenttia henkirikoksen tekijöistä ja yksi prosentti henkirikoksen uhreista, joten järjestäytynyt rikollisuus on Suomessa toistaiseksi vähäistä (Lehti 2021, 38).

3 IRTI VÄKIVALLAN KÄYTÖSTÄ JA RIKOKSISTA

Tässä luvussa käsitellään desistanssiteoriaa, joka tarkoittaa rikollisesta käyttäytymisestä irtautumista. Desistanssi on myös tämän tutkimuksen keskeinen käsite. Tässä yhteydessä termillä tarkoitetaan nimenomaan väkivaltaisesta käyttäytymisestä ja väkivaltarikollisuudesta irtautumista. Lisäksi luvussa esitellään neljä ohjelmaa, jolla pyritään väkivallan käytön lopettamiseen tai oman toiminnan muutokseen, sekä tutkimustuloksia niiden vaikutuksista.

3.1 Desistanssi

Desistanssi eli rikollisuudesta irrottautuminen, määritellään perinteisesti prosessina, jonka jälkeen rikoksen tekijä lopettaa rikosten tekemisen pysyvästi (Farrall & Calverley 2014, 19). Desistanssiteorioita on useita eikä kyse olekaan yksittäisestä teoriasta, vaan ennemminkin teoriasuuntauksesta tai laajemmasta tutkimusperinteestä. Jotkut tutkijat ovat sitä mieltä, että rikollisuudesta irtautuminen on jonkinlainen tarkka hetki, jonka jälkeen yksilö ei harjoita enää rikollista toimintaa. Yleisimmin rikollisuudesta irtaantuminen nähdään kuitenkin pidempiaikaisena prosessina. (Tyni 2015, 66.) Desistanssia on tutkittu erilaisin tutkimusmenetelmin, joista yleisimpiä ovat laadulliset, subjektiivista kokemusta tutkivat tutkimukset sekä määrälliset pitkittäistutkimukset. Jälkimmäisiä ovat esimerkiksi tutkimukset rikosten uusimisesta tietyllä ajanjaksolla vapautumisen jälkeen. (Viikki-Ripatti 2011, 198.)

Desistanssiprosessin jaetaan perinteisesti kahteen eri vaiheeseen, primaari- ja sekundaaridesistanssiin. Primaaridesistanssissa rikoksentekijän katsotaan pitävän taukoa rikosten tekemisestä, sekundaaridesistanssi nähdään pysyvämpänä tilana, jossa rikoksentekijä on jättänyt kokonaan rikollisen elämän ja irrottautunut rikollisuudesta. (McNeill & Maruna 2007, 225.) Myöhemmin on löydetty kuitenkin myös kolmas ulottuvuus desistanssiin, tertiäärinen desistanssi. Se tarkoittaa ympäristön ja yhteisön tarjoamaa uutta mahdollisuutta rikoksen tekijälle. Vaikka yksilö kuinka muuttaisi itseään, integroituminen on mahdollista vain, jos yhteiskunta antaa entiselle rikoksentekijälle uuden mahdollisuuden. (McNeill 2016.) Kriminologinen tutkimus korostaa yhteiskunnallisiin instituutioihin kiinnittymisen tärkeyttä. Sosiaalinen kontrolli ehkäisee rikollisuutta parhaiten silloin, kun rikoksen tekijä kiinnittyy muihin ihmisiin tai ihmisryhmiin, puhumattakaan sosiaalisten rakenteiden merkityksestä erilaisissa rikollisen elämän käännekohdissa, kuten työpaikan saannissa tai lapsen syntymässä. (Suonpää ym. 2021, 199.)

Desistanssia on tutkittu kansainvälisesti kohtuullisen paljon. Tarvitaan kuitenkin lisää pitkäaikais tutkimuksia, koska siten desistanssiprosessia voidaan tutkia luotettavammin. Pitkäaikais tutkimuksessa primääri- ja sekundääridesistanssi pystytään myös erottamaan parhaiten. Useissa desistanssitutkimuksissa huomio on siinä, minkälaisena desistanssiprosessi näyttäytyy tutkittavien elämässä. Desistanssitutkimusta tulisi suunnata rikollisuudesta irrottautumisen identiteetin muotoutumiseen jo irtautumisprosessin aikana, sillä muutoksen alkuvaiheessa rikoksista irtautujilla ei ole vielä sellaista vahvaa toimijuutta, mikä rikoksista irtautuneilla kuvataan yleensä olevan. Toimijuudella tarkoitetaan mm. tarvetta kuulua johonkin, työn tekemistä, omien mielenkiinnon kohteiden ja arvojen mukaan toimimista sekä toimimista tietyn rutiinin ja roolin mukaan. (Laub & Sampson 2003, 3; Healy 2010; Viikki-Ripatti 2011, 214–217.) Vangin identiteetin muodostumisesta on luonnehdittu siten, että vankilaan menee rikoksesta tuomittu henkilö, mutta sieltä vapautuu tuomionsa suorittanut vanki. Muutos henkilöstä vangiksi ohjaa ihmisen väistämättä uuteen rooliin ja identiteettiin. Kaikki vankilassa tapahtuvat kohtaamiset vahvistavat vangin identiteettiä. Identiteetin muutos tapahtuu vähitellen, ja sopeutuakseen vankilaympäristöön vangin identiteetin omaksuminen saattaa olla myös välttämätöntä. Vapautumisen koittaessa yhteiskuntaan kuulumattomuuden tunne saattaa vahvistaa vangin identiteettiä. (Kainulainen & Saari 2021, 11–12.)

Desistanssin tarkempi tutkiminen on tärkeää, jotta voidaan kehittää parempia ja toimivampia rikosoikeudellisia käytäntöjä ja kuntoutustapoja. Keskittämällä huomio positiivisiin muutoksiin ja kehitykseen, voidaan parantaa myös negatiivista stigmaa, joka rikoksentekijöihin usein liitetään. Viimeaikaiset tutkimustulokset ovat korostaneet henkilökohtaisia ja subjektiivisia näkökulmia aiempien tutkimusten sosiaalisten ja rakenteellisten näkökulmien sijaan. (McNeill, Farral, Lightowler, & Maruna, 2012.) Kriminologiassa pohditaan usein, kumpi tulee ensin, yksilön sisäinen tarve muutokseen, jota erilaiset menetelmät tukevat, vai synnyttävätkö menetelmät motivaatiota desistanssiin (Kivivuori ym. 2018, 139–142). Rikollisena oleminen antaa yksilölle ainakin hetkellisen mahdollisuuden valtaan, jännitykseen ja tunnettuuteen, muista sosiaalisista ja aineellisista eduista puhumattakaan. Jos rikoksentekijä ei näe suurempaa merkitystä millään rikoksista irrottautumisen motiiveista, ei tällä ole mitään syytä luopua rikollisesta käyttäytymisestä. (McNeill & Shadd 2007, 231.) Fenomenologisesti ajateltuna kyse on uusien merkitysten muotoilemisesta elämäntilanteessa, jonka tavoitteena on muutos. Antaako rikoksentekijä itselleen mahdollisuuden muunlaiseen kuin omaan tuttuun, ja toisaalta tukeeko verkosto riittävän konkreettisesti muutosprosessia. (Viikki-Ripatti 2011, 221.)

Tutkijat ovat löytäneet erilaisia ilmiöitä ja tekijöitä, jotka määrittävät desistanssia. Erään määritelmän mukaan desistanssiprosessi muodostuu neljästä ”askeleesta”. Ensimmäisessä askeleessa rikosentekijä on ensin tiedollisesti valmis muutokseen. Toisessa askeleessa tämä toimii aktiivisesti muutoksen aikaansaamiseksi eri tavoin. Vasta kolmas askel koskee identiteettimuutosta, sillä silloin rikosentekijä tuntee halua muuttaa itseään. Neljännellä, viimeisellä askeleella rikosentekijä on valmis muuttamaan käsityksiään rikollisesta käyttäytymisestä. (McNeill 2012, 14–15.) Nykyään desistanssia pidetään enemmän ajanjaksona, jona rikosten tekijä lopettaa rikollisen toiminnan kokonaan, ja pidättäytyy niistä jatkossakin (Kempainen 2014, 160). Vaikka desistanssista on monta eri määritelmää, on kaikille kuitenkin yhteneväistä se, että desistanssiprosessi nähdään liikkeessä olevana, monimutkaisena prosessina, johon sisältyy päätöksiä, retkahduksia, ja päätösten perumisia (Healy 2010, 176; McNeill & Shadd 2007, 231; McNeill, Farral, Lightowler, & Maruna, 2012).

Yksi kriminologisen tutkimuksen vahvimista ja toistetuimmista tuloksista on rikoskäyttäytymisen ja iän voimakas yhteys. Myös Suomessa ikä-rikoskäyrä näyttäisi pysyneen hyvin samanlaisena, jos nykyaikaa verrataan aiempiin historiallisiin kausiin. (Kivivuori ym. 2018, 114.) Suurin osa nuorista rikosentekijöistä lopettaa rikosten tekemisen 23-ikävuoteen mennessä (McNeill & Maruna 2007, 225; Healy 2010, 433). Siitä huolimatta, että tekijän ikä on merkityksellinen desistanssin ymmärtämisessä, on huomioitava, etteivät muut vaikuttavat tekijät jää sen varjoon. Vaikka ikä onkin merkittävä tekijä, on löydetty viitteitä siitä, että sen lisäksi tarvitaan henkilön omaa toimijuutta, sekä elämässä tapahtuvaa, jonkinlaista käännekohtaa (turning-point), kuten hyvää avioliittoa tai työpaikkaa. (Laub ja Sampson 2003, 278.)

Rikosentekijän elämän muutokset, ja hänen oman arvionsa näiden muutosten arvosta tai merkityksestä ovat hyvin merkityksellisiä. Tällaisia elämänmuutoksia on esimerkiksi työpaikka, elämäkumppani tai perhe. (McNeill & Maruna 2007, 225–228.) Hyvin merkittävä seikka desistanssissa on se, onko rikosentekijällä puolisoa tai lapsia huolehdittavanaan, sillä epävirallisella sosiaalisella kontrollilla on huomattava vaikutus desistanssiin. Ne rikollisuudesta irrottautujat, jotka päätyivät epävirallisen sosiaalisen kontrollin piiriin luomalla itselleen rutiineja, tai vahvoja siteitä läheisiin, kuten puolisoihin tai lapsiin, onnistuivat irtautumaan rikoksista paremmin. Miehet, jotka jatkoivat rikollista elämäntapaansa pisimpään, olivat marginalisoituneet ja heidän elämästään puuttui struktuuri. Nämä johtivat rikollisuutta edistäviin tilanteisiin. Erityisesti työttömyys, asunnottomuus, perheettömyys sekä muut juurettomuutta kuvaavat olosuhteet edistivät rikollista toimintaa. (Sampson & Laub 2003, 278–280.)

Desistanssiprosessiin liittyy kognitiivisten taitojen kehittämisen lisäksi identiteetin uudelleenmuodostuminen narratiivien kautta. Lisäksi se vaatii sosiaalisen ja inhimillisen pääoman kehittämistä. Yhteisöltä desistanssi vaatii mukaan ottamista ja uuden mahdollisuuden antamista, sillä osallisuuden kokemukset tukevat rikoksenteikijän desistanssia. Toivolla on suuri merkitys desistanssin käynnistymisessä. Ihminen, jolla on toivo muutoksesta, pystyy tekemään omia valintoja ja sen myötä kokee pystyvänsä vaikuttamaan oman elämänsä kulkuun. Yhtä tärkeänä muutoksessa on myös kyky vastustaa sosiaalista painetta, joka muutostilanteessa itseen kohdistuu ympäristön osalta. Ammattikohtaisissa rikollisuudesta irtautuvalle asiakkaalle on merkityksellistä se, että työntekijä osoittaa olevansa kiinnostunut asiakkaasta ihmisenä, sekä tämän hyvinvoinnista. Työntekijän hyväksyvä asenne, oikeudenmukaisuus ja rohkaisevuus ovat asiakkaan näkökulmasta tärkeitä, ja vahvistavat tämän sitoutumista yhteistyöhön. Työntekijällä saattaa olla suuri merkitys asiakkaalle toivon antajana tulevaisuudesta, ja jonka kanssa asiakas voi pohtia polkua kohti tätä uutta tulevaisuutta. (MacNeill & Maruna 2007, 229, 231, 233.)

Useat teoriat osoittavat, että desistanssi on pikemminkin asteittaista kuin äkillisen siirtyminen rikoksettomaan elämäntapaan. Healy (2010, 430–432) jakoi rikoksenteikijät kahteen ryhmään: rikoksista irtautuneisiin ja rikoksen tekijöihin sen perusteella, ovatko he itse ilmoittaneet rikkoneensa lakia viimeisen kuukauden aikana. Näiden kahden ryhmän kohdalla mitattiin erityisesti ikää, rikoshistoriaa, ajattelumalleja, rikollisuutta edistävää asennetta ja sosiaalisia olosuhteita. Tutkimus osoitti, että desistanssiin vaikutti erityisesti tekijän ikä tutkimushetkellä, sekä ikä, jolloin tämä on aloittanut rikosten tekemisen. Myös rikollisilla ajattelumalleilla oli yhteyttä rikosten uusimiseen. Desistanssiin ei niinkään vaikuttanut sosiaaliset olosuhteet tai rikosmyönteinen asenne. Tämä tarkoittaa sitä, että yksilön asenne on erityisen tärkeää muutoksen alkuvaiheessa, kun uusi identiteetti vielä on kaukana.

Vaikka edellä on esitetty erilaisia tutkimuksia ja johtopäätöksiä desistanssista, ei näkökulmien tarvitse olla ristiriidassa keskenään. Joidenkin tutkimusten mukaan lapsuuden epäsosiaalisella käyttäytymisellä on vahva yhteys rikolliseen käyttäytymiseen aikuisuudessa, toisten tutkimusten mukaan taas desistanssi vaatii muutoksia identiteetissä tai elämäntilanteessa. Osalla desistanssiin vaikuttavista löydöksistä voi olla lyhytaikaisia seurauksia, osalla pitkäaikaisia seurauksia. Tärkeä havainto kuitenkin on, että muutos on mahdollista myös kaikkein sitkeimmille rikoksenteikijöille. (Healy 2010, 434.)

3.2 Desistanssia edistäviä ohjelmia

Desistanssin ollessa yksilöllinen ja subjektiivinen prosessi, lähestymistavoissa on huomioitava yksilön identiteetti ja monimuotoisuus. Yksi ”kuntoutustapa” ei sovi kaikille. Motivaation kehittämisen lisäksi toivon ylläpitäminen näyttölee keskeistä roolia. Rikoksia tehneen henkilön voimavarojen ja vahvuuksien esiin tuominen ja niiden kehittäminen saattaa olla merkittävä tekijä desistanssissa. Kuitenkin pelkkä ”inhimillisen pääoman” kehittäminen ei riitä, vaan tarvitaan myös mahdollisuuksia soveltaa näitä taitoja käytännössä, sekä uuden identiteetin harjoittamista ja sen omaksumista. (McNeill, Farral, Lightowler, & Maruna, 2012.)

Rikosseuraamusalalla on pitkään toiminut ns. riski-, tarve- ja vastaavuusperiaatemalli RNR (risk – need – responsivity). Se perustuu pääosin sosiaalisen oppimisen teorioihin. RNR:n perustuu ajatukselle, että rikollinen käyttäytyminen on opittu toimintatapa. Näin ollen sen tilalle voidaan oppia uudenlaisia toimintatapoja, tai siitä voidaan oppia pois. Viime aikoina on kuitenkin siirrytty riskeihin keskittymisestä GLM-mallin (Good Life Model) eli Hyvän elämän mallin suuntaan, joka korostaa yksilön vahvuuksia. Sitä voidaan pitää lähestymistapana tai kuntoutusteorian, joka perustuu psykologian, sosiaalitieteiden, biologian ja antropologian tutkimukseen. Mallia on sovitettu etenkin seksuaalirikollisten kuntouttamiseen, mutta siihen nojataan laajemminkin. Sen tavoitteet ovat hyvin lähellä toipumisorientaatiota: valmentaa asiakkaita elämään mielekästä, sosiaalisesti hyväksyttävää ja henkilökohtaisesti tyydyttävää elämää. Malli perustuu siihen, että ihminen toimii aktiivisesti ja päämäärätietoisesti, ja sitä ohjaa yksitoista ensisijaista tarvetta: mielekäs elämä, tietämys, pärjääminen harrastuksissa, vapaa-ajan toiminnoissa sekä työssä, autonomia, sisäinen rauha, ihmissuhteet ja yhteenkuuluvuus, yhteisöllisyys ja henkisyys, onnellisuus sekä luovuus. Tärkeänä pidetään aktiivisen toimijan, eli rikosseuraamusasiakkaan ja työntekijän välistä yhteistyötä. Huomiota kiinnitetään riskien sijasta sisäisiin ja ulkoisiin voimavaroihin, sekä niiden vahvistamiseen. (Tyni 2015, 64–66.)

Vankeuden tavoitteeksi on vankeuslaissa määritelty tuomiota suorittavan henkilön valmiuksien lisääminen rikoksettomaan elämäntapaan, sekä rangaistuksenaikainen rikosten estäminen. Rangaistusajan suunnitelma on vankeuslaissa keskeistä, ja se tarkoittaa vangille tehtävää yksilöllistä suunnitelmaa vankeusajalle. (Tyni 2015, 10.) Väkivaltarikollisuuden vähentämiseen on kehitetty erilaisia ohjelmia. Suomessa on ollut systemaattisesti käytössä erilaisia ohjelmia 20 vuoden ajan (Tyni & Aaltonen 2021, 39). Osa niistä on vankeusaikana läpikäytäviä, osaa toteutetaan osana esimerkiksi yhdyskuntapalvelua. Suoraan väkivaltarikollisuuden vähentämiseen tähtääviä ohjelmia

ovat mm. Rikosseuraamuslaitoksen OMA-ohjelma ja kolmannen sektorin tuottama Aggredi. Suomen vankiloissa yleisin toteutettava ohjelma on Cognitive Skills, joka tähtää ajattelu- ja ongelmanratkaisutaitojen paranemiseen. Laajasti käytössä on myös Viisi keskustelua muutoksesta (VKM), jonka tavoitteena on käynnistää asiakkaassa muutosprosessi. (Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmia 2021).

Vaikka epäviralliset sosiaaliset instituutiot (kuten perhe, työyhteisö, ystävät) ovat desistanssissa paljon tehokkaampia kuin viralliset instituutiot, on desistanssia tukevia ohjelmia syytä edelleen kehittää (Farral ja Calverley 2006, 211). Suomen rikosseuraamusjärjestelmässä ongelmana on, että vangeille tarjottavia vaihtoehtoisia ohjelmia ei ole riittävästi. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että jos vanki ei hyödy tarjolla olevasta ohjelmasta tai hän on sen jo suorittanut, Rikosseuraamuslaitos ei pysty tarjoamaan vangille toista ohjelmaa. Suomessa yhdyskuntaseuraamuksissa suoritettavat toimintaohjelmat ovat harvinaisia. Pääasiassa tarjolla on VKM-ohjelma, vaikka ohjelmia olisi mahdollista velvoittaa osaksi yhdyskuntapalvelua tai valvontarangaistusta. (Tyni, Keinänen & Kipinoinen, 2014, 20.)

Suomessa ohjelmien vaikuttavuutta on ollut haasteellista tutkia kohtuullisen pienen vankipopulaation ja hyvien tutkimusasetelmien puutteen vuoksi. Vaikuttavuustutkimuksia onkin tehty vain viisi kappaletta. Toistaiseksi ohjelmatoiminnan vaikutuksista uusintarikollisuuteen ei ole Suomessa saatu näyttöä, tai vaikutukset ovat vähäisiä. Tilastojen mukaan Rikosseuraamuslaitos on viime vuosina alkanut suosia lyhytkestoisia ohjelmia (esimerkiksi VKM), ja tämän vuoksi ohjelmiin osallistuneiden määrät ovat kasvaneet. Huolestuttavaa kuitenkin on, että samalla pitkäkestoisten ohjelmien määrä on selvästi laskenut. (Tyni & Aaltonen 2021, 39.)

Seuraavaksi esittelen viisi käytössä olevaa desistanssiin tai muutokseen pyrkivää ohjelmaa ja tutkimustuloksia niiden vaikuttavuudesta.

3.2.1 Aggredi

Aggredi on HelsinkiMission kehittämä, kodin ulkopuolisiin väkivallantekijöihin keskittyvä ohjelma, jonka tavoitteena on vähentää asiakkaiden väkivallan käyttöä tai saada se kokonaan loppumaan, sekä lisätä asiakkaan hyvinvointia. Ohjelma on toiminut vuodesta 2006. Kyseessä on yksilötyömuoto, joka tarjoaa asiakkaalle mahdollisuuden käsitellä väkivaltaa neutraalisti, sekä siitä johtuvia ongelmia

puolueettomasti. Aggredi-työskentelyyn voi osallistua, vaikka asiakas ei olisi päihteetön, tai jättänyt rikosten tekemistä. Työskentely edellyttää vain vapaaehtoista asiakkaan halua tehdä asiat toisin. Aggredin asiakaskohderyhmää ovat kodin ulkopuolisiin väkivaltarikoksiin syyllistyneet henkilöt, vakavasti väkivallalla oireilevat henkilöt, sekä koulu- tai joukkosurmaa, tai vakavaa väkivaltarikosta suunnittelevat henkilöt. Aggredin toiminta on laajentunut 2020-luvun alussa usealle eri paikkakunnalle. Helsingin lisäksi Aggredi toimii Kuopiossa, Tampereella, Turussa, Porissa ja Lahdessa. (Aggredi 2021.)

Aggredi-työskentelyn onnistuminen perustuu siihen, että jokaisen asiakkaan kohdalla löydetään jonkinlainen tekijä, joka motivoi haluamaan elämänmuutosta. Kun motivaation lähde muutokselle löydetään, sitoutuminen ohjelmaan on vahvempaa, ja todellinen muutos todennäköisempää. Motivaation lähteitä voi olla monia, kuten haave hyvästä perhe-elämästä, väsyminen väkivaltaisen elämäntavan tuottamiin ongelmiin, uusien sosiaalisten suhteiden rakentaminen, päihteettömyyden tavoittelemine, omaisuuden hankkimine tai hyvänä esimerkkinä oleminen sisarukselle. Yleensä vankilaan ei haluta enää takaisin. Kysymys on usein monen asian yhdistelmästä. (Laine & Tuominen, 2012, 59.)

Aggredin toimintaa ohjaa kuusi eettistä periaatetta. Ensinnäkin asiakkaan ihmisarvoa tulee kunnioittaa. Jokainen asiakas kohdataan yksilöllisesti, tasapuolisesti ja turvallisesti, tämän tarpeet huomioiden. Toiseksi asiakkaan etu on priorisoitava. Tämä tarkoittaa dialogista toimintatapaa, joka perustuu avoimuuteen ja rehellisyyteen. Osallistumisesta Aggrediin ei saa aiheutua asiakkaalle haittaa. Kolmanneksi asiakastyön vastuullisuus ja turvallisuus tulee säilyttää. Tämä tarkoittaa niin asiakkaan kuin työntekijöidenkin turvallisuuden huomioimista eri tavoin. Neljänneksi asiakkaan yksityisyyden suojaa kunnioitetaan. Tällä tarkoitetaan vaitiolovelvollisuuden noudattamista muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta: rikoslain tai lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuus, asiakkaan siirtyminen Aggredista toiseen, tai jos asiakas itse antaa luvan käyttää jotain tarinansa yksityiskohtia esimerkiksi opetustarkoituksessa. Vaitiolosta ja ilmoitusvelvollisuudesta keskustellaan aina avoimesti asiakkaan kanssa. Viidenneksi asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa. Asiakas siis määrittelee työskentelyssä etenemisen, sekä ylipäätään osallistumisensa ohjelmaan. Kuudes eettinen periaate koskee työryhmän hyvinvoinnin priorisointia. Tämä edellyttää hyvää työilmapiiriä, itsensä kehittämistä ja kouluttamista, sekä näiden mahdollistamista, mutta myös realistisia mahdollisuuksia saavuttaa työn tavoitteet. (Carling & Jauhiainen 2021, 96–97.)

Aggredin työmenetelmien teoreettinen viitekehys perustuu sosiaaliseen konstruktivismiin, jossa todellisuuden ajatellaan rakentuvan kielellisessä vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Käsitys omasta

itsestä ja arjesta rakentuu siis vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Tämän vuoksi asiakaskeskusteluissa ei ole tärkeintä asiakkaan pysyminen täydessä totuudessa kertomuksessaan, vaan itse narratiivi. Asiakastyössä syntyvän ja jaetun tiedon perusteella asiakas muodostaa uudenlaisia tapoja määritellä itseään ja ympäristöään. Työskentelyn pohjana on asiakkaan oma totuudenmäärittely, ja sen muovautuminen sosiaalisessa suhteessa muiden ihmisten kanssa. Keskustelutyö perustuu reflektiiviseen dialogiin. Käytännössä asiakas tavataan aina yksilötapaamisissa. Ryhmätyöskentely ei kuulu Aggredin toimintatapaan. Tapaamisia pyritään järjestämään viikoittain, sillä ohjelman vaikuttavuutta tutkittaessa sen positiiviset vaikutukset pystyttiin osoittamaan kymmenen tapaamiskerran jälkeen. Työskentelyn edetessä totuutena pidetyt asiat saattavat muuttua useampaan kertaan. Keskustelun moniäänisyyttä lisää se, että asiakas pyritään tapaamaan aina yhdessä työparin kanssa. Keskusteluissa ei keskitytä pelkästään väkivaltaan, vaan myös esimerkiksi elämäntilanteeseen, toimeentuloon, sosiaalisiin suhteisiin ja omanarvontunteeseen. Asiakastyössä pyritään nostamaan esiin asiakkaan vahvuuksia ja onnistumisia. (Carling & Jauhiainen 2021, 61, 81–82.)

Aggredissa asiakasta autetaan tarvittaessa myös erilaisissa käytännön asioissa. Palveluohjaus ja arkiasioiden järjestelyssä tarjottava apu on tärkeää. Konkreettisimmillaan työntekijä voi jalkautua asioimaan asiakkaan kanssa esimerkiksi johonkin virastoon, tai etsiä asiakkaalle oikeita yhteystietoja ja kannustaa asioiden hoitamiseen. Asiakkaan niin halutessa, Aggredin työntekijä voi osallistua tätä koskeviin verkostotapaamisiin. Hyvin tärkeää työskentelyssä on viranomaisiin liittyvän stigman purkaminen. Asiakkailla on usein negatiivisia ajatuksia viranomaisista pääasiassa rajoittajina ja sanktioiden antajana, joten mielikuvan muuttaminen ja positiivisten kokemusten saaminen viranomaistyöstä on tärkeää tulevaisuuden kannalta. (Carling & Jauhiainen, 2021, 84–85)

Väkivallantekojen työstäminen on asiakkaalle usein raskas kokemus, ja sen aikana on kohtattava vaikeita asioita, joita ei voi enää hoitaa vanhalla totutulla tavalla, väkivallalla. Aggredin toimintaa ohjaavina periaatteina on asiakkaan tuomitsemattomuus, hyväksyminen ja työskentelyn aikana syntyvä molemminpuolinen kunnioitus. Asiakkaan kunnioittamista voidaan pitää myös työskentelytekniikkana: vain kunnioituksen ja luottamuksen myötä voi avautua. (Laine & Tuominen, 2012, 53–54.) Asiakastyössä keskeistä on ratkaisu- ja voimavarakeskeinen lähestymistapa. Asiakkaan kanssa voidaan käydä esimerkiksi epäonnistuneita vuorovaikutustilanteita tilanteita läpi, ja pohtia kuinka vastaavaa tilannetta voisi seuraavalla kerralla lähestyä. Tulevaisuuden pohtiminen nähdään tärkeämpänä kuin menneeseen palaaminen. (Carling & Jauhiainen, 2021, 88.)

Aggredi-ohjelman asiakkailla on raskas rikoshistoria, joten kohdejoukko on usein haastava. Aggredi-ohjelman suorittaneiden kohdalla rikoksista irtautuminen niin väkivalta- kuin muustakin rikollisuudesta on ollut hyvällä tasolla. Ohjelman keskeyttäneiden kohdalla rikosten tekeminen on jatkunut. Tähän liittyykin ohjelman keskeisin haaste: ohjelman keskeyttäneiden osuus on kohtuullisen korkea, ja tämä ryhmä uusii väkivaltarikoksensa usein. Aggredi-ohjelman onnistuneesti päättäneille tapaamiskertoja kertyi keskimäärin noin 20. Heidän kohdallaan väkivaltarikosten uusiminen oli huomattavasti harvinaisempaa kuin ohjelman keskeyttäneillä. Erityisesti ehdottomasta vankeudesta vapautuneiden kohdalla tulokset näyttäisivät olevan hyviä. Lisäksi, kuten edelläkin on todettu, tutkimustulokset osoittavat iän vaikuttavan rikosten uusimiseen siten, että vanhemmat henkilöt uusivat rikoksensa harvemmin. (Aaltonen ja Hinkkanen 2014, 5, 7, 9.)

3.2.2 Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmatyö

Rikosseuraamuslaitos on kehittänyt kansainvälisten ohjelmien pohjalta erilaisia menetelmiä, joiden tavoitteena on estää uusintarikollisuutta. Esittelen tässä lyhyesti seuraavat käytössä olevat ohjelmat: OMA-ohjelma, Cognitive Skills-ohjelma sekä Viisi keskustelua muutoksesta työskentelymalli.

OMA-ohjelma (omaehtoisen muutoksen ohjelma) on otettu käyttöön Suomen vankiloissa vuonna 2001, ja se pohjautuu Cognitive Self Change-ohjelmaan, joka on kehitetty Yhdysvalloissa. Ohjelman tavoitteena on vähentää väkivaltarikoksista tuomittujen vankien taipumusta väkivaltaiseen käyttäytymiseen. OMA-ohjelman kesto on kuudesta kahdeksaan kuukautta, ja se sisältää niin yksilö- kuin ryhmätapaamisiakin. Se suoritetaan vankeusrangaistuksen aikana. Ohjelmalla pyritään vaikuttamaan keskeisiin kriminogeenisiin tekijöihin, kuten yhteiskunta- ja viranomaisvastaisiin ajatusmalleihin, kyvyttömyyteen hahmottaa omaa väkivaltaista käyttäytymistä, erilaisin tunteiden hallintaongelmiin, sekä puutteellisiin sosiaaliskognitiivisiin kykyihin. Ohjelma perustuu tasoihin, ja vain läpäisemällä yhden tason voi siirtyä seuraavalle tasolle. Tutkimustulosten mukaan OMA-ohjelman suorittaneiden ja ohjelmaan osallistumattomien välinen ero rikosten uusimisessa ei ole ollut tilastollisesti merkitsevä. OMA-ohjelman keskeyttäneiden vankien rikoksen uusiminen oli selkeästi nopeampaa kuin ohjelman suorittaneilla tai ohjelmaan osallistumattomilla. Selkeänä kehittämiskohtana OMA-ohjelmassa todettiin olevan se, että ohjelman viimeistä, neljättä tasoa tulisi voida toteuttaa myös vankilan ulkopuolella siviilissä, kuten vastaavassa yhdysvaltalaisessa ohjelmassa. (Konttila, Aaltonen & Tyni, 2018, 3, 7.)

OMA-ohjelman välittömät ja pitkäaikaiset vaikutukset havaittiin vankien tunteiden säätelyssä, minäkuvassa ja vuorovaikutustaidoissa. Erityisesti minäkuvan negatiivisten piirteiden ja pessimistisen ajattelun väheneminen lisäsivät henkilöiden vastuunottoa omasta toiminnastaan. OMA-ohjelmaan osallistuvien vankien rikoksen uusimisriski on huomattavasti korkeampi kuin vangeilla keskimäärin (55 % vs. 68 %). Näin ollen tutkimuksessa oli vaikeaa löytää sopivaa verrokkiryhmää. OMA-ohjelmaan osallistuvat vangit uusivat väkivaltarikoksensa harvemmin kuin kontrolliryhmä. Tutkimuksen päätulokset olivat hyviä, mutta eivät tilastollisesti merkitseviä. (Konttila ja Tyni 2011, 52–53.)

Cognitive Skills -ohjelma on yleisin vangeille järjestettävä toimintaohjelma Suomessa. Se on otettu käyttöön jo vuonna 1997, ja ensimmäiset tutkimustulokset siitä on julkaistu vuonna 2006. Ohjelman on tarkoitus kehittää ajattelu- ja ongelmanratkaisutaitoja, ja valmentaa vankia arvioimaan omaa ajatteluaan ja toimintaansa sekä sen seurauksia. Kyseessä on ns. yleisohjelma. (Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmia 2021.)

Ohjelman vaikutuksia rikosten uusimiseen on tutkittu paljon. Tutkimustulokset ovat vaihdelleet. Usein tulokset ovat olleet positiivisia, mutta eivät tilastollisesti merkitseviä. (Tyni, Keinänen & Kipinoinen 2014, 4, 20; Tyni & Aaltonen 2021, 55.) Britanniassa tehtiin laaja vertailututkimus yli kahden vuoden tuomiota istuvilla rikollisilla, jotka osallistuivat *Cognitive Skills -ohjelmaan*. Sen mukaan osallistuminen ohjelmaan vähensi voimakkaasti rikoksen uusimisriskiä. (Friendship, Blud, Erikson, Travers & Thornton, 2003, 103.) Suomalaisessa tutkimuksessa ensimmäistä tai toista kertaa vankilasta vapautuvilla vangeilla ohjelman on havaittu alentavan vankilaan palaamisen riskiä. Ohjelma on tuottanut myös muita positiivisia vaikutuksia. Erityisesti positiiviset vaikutukset vankien muutoshalukkuuteen ja -motivaatioon, sekä ajatteluun ovat olleet merkittäviä, mutta nämä vaikutukset eivät vaikuta vankien uusimisriskiä vähentävänä. Tutkimuksen mukaan ohjelman suorittaneiden ja vertailuryhmän vankien välillä ei ollut merkittäviä eroja rikosten uusimisessa. (Tyni ym. 2014, 4, 20.)

Suuttumuksen hallinta -ohjelma on otettu Suomessa käyttöön vuonna 2020. Se on suunnattu rikollisille, joilla on vaikeuksia suuttumuksen hallinnassa, ja joilla suuttumus johtaa helposti väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Tavoitteena on parantaa suuttumuksen hallintataitoja tutustumalla mm. erilasiin tekniikoihin kiihtymyksen hallitsemiseksi, sekä auttaa haastavien tilanteiden tunnistamisessa ja ennaltaehkäisemisessä. Suuttumuksen hallinta- (SuHa) ohjelmaa toteutetaan vankiloissa ryhmämuotoisena, ja sen kesto on 18 tuntia. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa on

käytössä lyhytversio ohjelmasta, jota toteutetaan pääasiassa yksilötyönä. (Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmia 2021.) Ohjelman vaikutuksia on tutkittu muun muassa opinnäytetöin. Keskeisiä haasteita näyttäisi olevan vankien ohjelmaan sitoutuminen. Ohjelman läpikäyneet vangit ovat kokeneet ohjelman hyväksi, ja suuttumuksen hallintataidot ovat parantuneet. Vangit kuitenkin korostivat oman asenteen ja motivaation merkitystä muutoksessa. (Kosonen & Tikkala 2021.)

Vuonna 2006 käyttöön otettu *Viisi keskustelua muutoksesta -ohjelman* (VKM) pohjana toimii motivoivan haastattelun menetelmä. Ohjelman tarkoituksena on edistää osallistujien muutoshakuisuutta, ja se on laajasti käytössä vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Ohjelma on lyhyt sisältäen viisi keskustelukertaa, joissa tehdään myös erilaisia tehtäviä liittyen muutosmotivaation tutkimiseen eri näkökulmista. (Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmia.) VKM-ohjelman vaikuttavuustutkimukseen osallistui 50 asiakasta ja 25 rikosseuraamustyöntekijää. Lähtökohtaisesti asiakkaiden arvio keskusteluiden laadusta oli hyvä. Myös asiakkaiden muutosvalmius oli hyvä, samoin kuin työntekijöiden usko asiakkaan muutokseen. Pitkittäisseurannassa todettiin, että VKM-ohjelmaan osallistuneiden henkilöiden muutospuhe oli lisääntynyt ja päihteiden käyttö oli selkeästi vähentynyt, mutta näillä oli kuitenkin vain vähän vaikutuksia rikosten uusimiseen. Asiakkaat olivat ohjelmaan tyytyväisiä, ja heidän päihteidenkäyttönsä väheni. Vain harvat jättivät ohjelman kesken. Näin ollen VKM-ohjelma on onnistunut tavoitteessaan herätellä asiakkaan muutosta jollain elämän osa-alueella. (Tolonen 2018, 181, 185, 190.)

4 TUTKIMUSASTELMA

Tässä luvussa käsitellään tutkimuksen teon vaiheita. Ensiksi esitellään tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen kerrotaan tutkimusmenetelmän valinnasta. Sitten esitellään aineiston keruun vaiheita ja esitellään tutkimuksen kohdejoukko. Tämän jälkeen kerrotaan aineiston analyysin vaiheista. Lopuksi pohditaan tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä.

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkastelee väkivaltaisesta käyttämisestä irtautumista, eli desistanssia, kahdesta eri näkökulmasta: Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden näkökulmasta sekä väkivaltaa tehneiden näkökulmasta. Usein desistanssiprosessin osana ovat molemmat ryhmät, ja ne jakavat kokemuksen samasta ilmiöstä. Tutkimuksessa haluttiin antaa kummallekin haasteltavalle ryhmälle ääni. Ryhmät sanoittivat ilmiötä eri tavoin, ja ryhmien jäsenyksiä haluttiin tuoda esiin. Molemmista ryhmistä nousi keskeiset teemat esille, ja näitä teemoja avataan tutkimuksen tulososiossa. Joitakin ilmiöitä nosti esiin pelkästään toinen haastateltava ryhmä, nämäkin on tulososiossa kerrottu. On tärkeää ymmärtää väkivaltaisen käyttäytymisen syitä, jotta osaamme tukea siitä irtautumisessa.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää väkivaltaiseen käyttäytymiseen johtavia syitä, motivaatiotekijöitä väkivallan käytön lopettamiseen, sekä tekijöitä, jotka tukevat väkivallasta irtautumisessa. Aineistolle esitetään seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Millaisia syitä haastateltavat tunnistavat väkivallan käytön taustalla?
2. Millaisia motivaatiotekijöitä haastateltavat löytävät väkivallan käytön lopettamiselle?
3. Millaiset olosuhteet ja tuki auttavat desistanssiprosessissa haastateltavien näkökulmasta?

Tutkimus on rajattu koskemaan kodin ulkopuolista väkivaltaa eli ns. katuväkivaltaa. Tutkimuksessa haastatellaan asiantuntijoita, ja sen lisäksi sellaisia väkivaltaa itse tehneitä, jotka ovat desistanssiprosessin eri vaiheissa. Tässä tutkimuksessa on haastateltu väkivallan käytöstä eroon pyrkiviä henkilöitä. Tätä kohderyhmää on tutkittu hyvin vähän, sillä subjektiivista kokemusta mittaavat tutkimukset ovat yleensä keskittyneet väkivallasta jo irtautuneisiin henkilöihin. Erilaisten ohjelmien vaikuttavuudesta on kohtuullisen vähän kotimaista tutkimusta osittain sen vuoksi, että vaikuttavuuden mittaaminen on haastavaa. Tämän tutkimuksen ensisijainen tehtävä on tuoda haastateltavien ääni kuuluville. Se auttaa hahmottamaan oikeita toimia, kun väkivallan tekijää

motivoidaan väkivallan käytön lopettamisessa, ja rikoskierteen katkaisemisessa. Samalla tutkimus kertoo jonkin verran väkivallantekijöille tarjottavista kuntouttavista palveluista niin vankilassa, kuin siviilissäkin. Tuloksia voidaan hyödyntää muun muassa palveluiden kehittämisessä, sekä interventioiden oikea-aikaisuuden ja asiakasohjauksen kehittämisessä.

Tutkimukseen ei tarvinnut hakea lupaa Rikosseuraamuslaitokselta, koska siihen haastateltiin henkilökuntaa. Tällöin riittää jokaisen oma henkilökohtainen suostumus tutkimukseen osallistumisesta.

4.2 Lähestymistapana laadullinen tutkimus

Tämä tutkimus päätettiin toteuttaa laadullisella tutkimusotteella. Kyseessä on fenomenologinen tutkimus, sillä tutkittavana on useita henkilöitä, joiden kokemukset tiivistetään yhdeksi kokemukseksi (Kananen 2017, 46; Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997, 157). Laadullinen tutkimusote sopii tutkittavan ilmiön, eli tässä desistanssiin vaikuttavien tekijöiden selvittämiseen. Laadullisella tutkimuksella on mahdollista tuottaa ilmiön ymmärrystä tai kuvausta ilmiöstä, joka pätee vain kohdetapauksessa. (Kananen 2017, 16, 33.)

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista kokonaisvaltaisen tiedon hankinta ja se, että aineisto kootaan luonnollisissa tilanteissa. Ihminen on suosittu tiedon keruun kohde. Laadullisen tutkimuksen analyysissä on tarkoitus paljastaa jotain yllättävää, ja sen vuoksi lähtökohtana onkin enemmän aineiston yksityiskohtainen tarkastelu kuin jonkin hypoteesin tai teorian testaaminen. Tutkija ei määrää sitä, mikä on tärkeää, vaan aineiston tuottajat esimerkiksi teemahaastattelun kautta. Laadullisessa tutkimuksessa ei käytetä satunnaisotantaa, vaan kohdejoukko valikoituu tarkoituksenmukaisesti. (Hirsjärvi ym. 1997, 155.) Laadullisen aineiston analyysi on syklinen prosessi, josta puuttuu kvantitatiivisen tutkimuksen tiukat tutkintasäännöt (Kananen 2017, 35). Aineistoa tulkitaan koko tutkimusprosessin ajan, eikä siitä sen vuoksi ole helposti osoitettavissa eri vaiheita (Eskola & Suoranta 2000, 15–16). Tutkimussuunnitelmaa voidaan tarkentaa tutkimusprosessin edetessä, sillä laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma elää tutkimuksen mukana (Kananen 2017, 35; Kiviniemi 2015, 74; Hirsjärvi ym. 1997, 155).

Laadullisen tutkimusprosessin yksi tehtävä on kasvattaa tutkijan osaamista ja ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä, ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Keskeistä ei ole kerätä mahdollisimman edustavasti koko kohdejoukkoa kuvaavaa aineistoa, vaan aineistoa pyritään syventämään teorian

kehittämisen suunnassa. (Kiviniemi 2015, 80–81.) Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole siis yleistää, kuten määrällisen tutkimuksen (Kananen 2017, 32).

4.2.1 Teemahaastattelu

Tutkimushaastattelut jaetaan kolmeen ryhmään, lomakehaastatteluun, teemahaastatteluun sekä avoimeen haastatteluun. Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit ovat tiedossa, mutta kysymykset eivät ole yksityiskohtaisen tarkkoja, eikä niillä ole tarkkaa järjestystä. (Hirsjärvi 1997, 195; Eskola & Suoranta 2000, 86.) Haastattelun suuri etu muihin tiedonkeruumenetelmiin verrattuna on se, että tilanteessa voidaan joustaa ja myötäillä vastaajia tilanteen edellyttämällä tavalla. Haastattelu antaa mahdollisuuden korostaa sitä, että ihminen on tutkimustilanteessa subjekti ja aktiivinen osapuoli, jonka rooli tutkimuksessa on merkityksellinen. Lisäksi tutkimuksessa halutaan syventää saatavia tietoja, ja tutkia arkaa tai vaikeaa aihetta. (Hirsjärvi ym. 1997, 192–193.)

Valitsin tutkimuksen aineistonkeruun menetelmäksi teemahaastattelun, koska se mahdollistaa vapaan keskustelun, ja polveilun esimerkiksi käsiteltävien aiheiden järjestyksessä. Toisaalta se myös varmistaa tutkimuksen kannalta olennaisten aihepiirien käsittelemisen. Tapa on mielestäni luottamusta herättävä, koska sitä voidaan pitää vuorovaikutustilanteena, eikä tutkija ole liian sidottu haastattelun struktuuriin. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluna, koska aihepiiri on arka, ja haastateltavien henkilöllisyys täytyi pitää salassa. Haastattelun teemojen piti tuottaa vastauksia tutkimusongelmaan. Teemojen alle hahmoteltiin vielä tukiteemoja, jotka auttaisivat muistamaan mistä aiheesta kannattaa vielä kysyä, jos aihetta ei ollut jo käsitelty. Teemahaastattelurunkoa (liite 3) muokattiin sen mukaan, mitä käytäntö osoitti tarpeelliseksi. Kovin suuria muutoksia ei runkoon tullut, mutta jokin vaikeasti ymmärrettävä kysymys muotoiltiin toisin, tai jätettiin kokonaan pois, jos sillä ei ollut suurta merkitystä tutkimusongelman kannalta.

Laadullisessa tutkimuksessa ei aineiston koolla ei ole välttämättä merkitystä tutkimuksen onnistumiseen, sillä kyseessä on aina yhden tapauksen tutkiminen (Eskola & Suoranta 2000, 61–62). Harkinnanvaraisessa otannassa tutkijan on pystyttävä kokoamaan tutkimukseensa vahvan teoreettisen perustan, joka ohjaa aineiston hankintaa. Laadulliselle tutkimukselle ominaista on myös se, että tutkimukseen valitaan henkilöitä, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. (Eskola & Suoranta 2000, 18; Hirsjärvi 1997, 195.) Valitsin haastateltavaksi kolme väkivallan käytöstä eroon pyrkivää

henkilöä, ja neljä viranomaista, jotka työskentelevät asiakastyössä väkivaltaa tehneiden asiakkaiden parissa, ja joidenka työn yksi tärkeä tavoite on uusintarikollisuuden ehkäiseminen. Aiheen arkaluontoisuuden vuoksi olin tyytyväinen saadessani tutkimukseen mukaan kolme väkivaltaa tehnyttä henkilöä. Molempien ryhmien haastatteluita koodatessa oli havaittavissa myös aineiston kyllääntyminen. Vaikka haastatteluissa oli variaatioita, tietyt samat aiheet nousivat vahvoina esille. Tämä tarkoittaa sitä, että uudet haastattelut eivät oli välttämättä enää tuoneet aineistoon tutkimuskysymyksen kannalta merkittävää lisätietoa (Eskola & Suoranta 2000, 62).

4.2.2 Tutkimukseen osallistujat

Väkivallantekijöistä valittiin haastateltaviksi sellaisia henkilöitä, jotka olivat parhaillaan pyrkimässä väkivaltaisesta käyttäytymisestä eroon. Tämä ryhmä pystyi kertomaan tuoreimmin niistä tekijöistä, jotka olennaisesti vaikuttavat desistanssiin. Esimerkiksi Healy (2010) on todennut, että desistanssitutkimusten olisi syytä suuntautua enemmän rikoksista irtautuviin, kuin niihin, jotka ovat jo päässeet irti rikollisuudesta. Tällöin päästään kiinni ihmisten sen hetkisiin merkityksiin. Kaikki haastatellut väkivallantekijät olivat Aggredi-ohjelman asiakkaita, eli he olivat keskellä desistanssiprosessia. Työntekijöiden haastattelut tehtiin Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöille, jotka työskentelevät suljetussa- ja avovankilassa sekä yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät haastateltiin heidän asiantuntemuksensa vuoksi, jolloin kyseessä oli asiantuntijahaastattelut. Haastateltavien tuottamaa aineistoa on pidettävä harkinnanvaraisena näytteenä, koska haastateltaviksi valittiin henkilöt, joilta oletettiin saavan parhaiten tutkimuksen kannalta olennaista tietoa (Hirsjärvi & Hurme 2004, 54). Tutkijan haastattelurooliksi valikoitui neutraali haastattelutapa, koska sen ajateltiin parhaiten mahdollistavan aitojen tuntemusten ja ajatusten esille tuomisen.

Kaikki haastattelut järjestettiin kasvokkain. Haastattelutapaan vaikutti haastateltavan oma toive. Työntekijöitä käytiin haastattelemassa heidän työpaikallaan, kolmea väkivaltaa tehnyttä heidän toiveensa mukaisesti Aggredin toimitiloissa. Haastattelut kestivät 50 minuutista 90 minuuttiin, keskimääräisen haastattelun kestäessä noin tunnin. Yksi alun perin suostumuksensa antaneista väkivaltaa tehneistä ei lopulta halunnutkaan osallistua tutkimukseen. Hän perusteli päätöstään sillä, että luottaa kyllä tutkijaan, mutta ei luota siihen, ettei joku viranomaisena voisi pakkokeinoin saada tutkijalta haastattelua haltuunsa, ja käyttää siinä olevaa tietoa häntä itseään vastaan. Tässä tapauksessa oli tietenkin järkevää jättää haastattelu tekemättä. Toinen alun perin tutkimukseen osallistumiseen

suostumuksensa antanut väkivaltaa tehnyt katosi siten, ettei häneen saatu yhteyttä. Näin ollen alkuperäisesti suostumuksensa antaneista väkivallantekijöistä kahta ei voitu tutkimukseen haastatella. Nämä vahvistavat tutkittavan aiheen arkaluotoisuutta ja toisaalta myös hataraa desistanssia. Jos tutkimus olisi toteutettu rikoksista jo irtautuneille, olisi haastatteluihin sitoutuminen saattanut olla parempaa, mutta tutkimustulokset olisivat voineet olla myös erilaisia. Toisaalta on erityisen tärkeää suunnata tutkimusta keskellä desistanssiprosessia oleviin henkilöihin, eikä vain niihin, jotka ovat rikoksista irtautuneet ja muodostaneet mahdollisesti jo uudenlaisen identiteetin.

Kaikki haastattelut nauhoitettiin, ja litteroitiin mahdollisimman pian haastattelun teon jälkeen. Haastattelutallenteet poistettiin asianmukaisesti litteroinnin valmistumisen jälkeen heti kun oli selvää, ettei tallenteisiin ollut enää tarve palata. Litteroitua tekstiä oli yhteensä 145 sivua rivivälillä 1, fonttikoolla 12. Litteroinnit hävitettiin tutkimuksen analyysivaiheen valmistumisen jälkeen. Tutkimusprosessin aikana erilaisia havaintoja ja huomioita kirjattiin ylös, jotta niihin voitaisiin palata aineiston analysointivaiheessa.

Haastateltavista ei kerätty aiheen arkaluontoisuuden vuoksi ylimääräisiä tunnistetietoja. Väkivaltaa tehneiltä kysyttiin ainoastaan ikä ja sukupuoli. Haastatelluista väkivaltaa tehneistä kaikki olivat miehiä. Kaksi haastateltavista kuului ikäluokkaan 18–29-vuotiaat ja yksi luokkaan 30–40-vuotiaat. Viranomaisilta kysyttiin ainoastaan heidän työkokemusvuosiaan rikosseuraamusallalla. Kokemusvuodet vaihtelivat parista vuodesta neljäänkymmeneen vuoteen. Väkivaltaa tehneet olivat kaikki saaneet, tai saamassa tuomion väkivaltarikoksista, mutta kukaan haastateltavista ei ollut ollut vankilassa.

Käsittelen työntekijöitä ja väkivaltaa tehneitä kahtena eri ryhmänä, jotta aineistoista esiin nousevia ilmiöitä olisi mahdollista verrata. Tutkimukseen on haastateltu neljä työntekijää ja kolme väkivaltaa tehnyttä. Tulosluvussa työntekijöiden sitaatit on merkitty koodilla T, väkivaltaa tehneiden sitaatit koodein V. Vastausten anonymisoimiseksi päädyttiin siihen, että eri vastaajia ei merkitä suoriin lainauksiin (esim. T1, V2), koska tutkittava aihe on arkaluontoinen. Riittää, kun suorista lainauksista löytyy tunniste, onko kyseessä työntekijä vai väkivaltaa tehnyt. Suorissa lainauksissa hakasulkeisiin [] on merkitty tutkijan omat tarkennukset tai selvennykset, jotta lukija ymmärtää lainauksen kontekstin. Tavallisten sulkeiden sisälle merkityt pisteet (...) tarkoittavat sitä, että suorasta lainauksesta on poistettu jokin tekstin osa vastauksen tiivistämiseksi.

4.2.3 Sisällönanalyysi

Tämän tutkimuksen analysointiin on sovellettu sisällönanalyysiä. Laadullista analyysiä ja päätelmien tekoa käytetään usein silloin, kun tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään tutkittavaa aihetta (Hirsjärvi ym. 1997, 210). Laadullisen aineiston analyysin on tarkoitus tiivistää ja selkeyttää aineistoa, sekä tuottaa uutta tietoa tutkimuksen aiheesta. Se on aina aineiston tulkintaa (Eskola & Suoranta 2000, 152.) Laadullinen sisällönanalyysi ja teemoittelu ovat hyvin lähellä toisiaan, ja niitä käytetään usein vaihtoehtoisina nimityksinä toisilleen. Sisällönanalyysissa keskitytään niihin asioihin, aiheisiin ja teemoihin, joista aineisto kertoo. Laadullinen sisällönanalyysi perustuu tutkijan tekemälle systemaattiselle koodaukselle, jossa tunnistetaan ja nimetään erilaisia asioita ja ilmiöitä, joita aineistosta löytyy. Aineiston sisäisen vertailun avulla voidaan tehdä yleisimpiä johtopäätöksiä, eli huomiota kiinnitetään aineistoyksiköiden välisiin eroihin ja samanlaisuuksiin. Aineisto onkin jaettava analyysiyksiköihin, joita voidaan verrata. Sisällönanalyysiä voidaan tehdä monella tapaa. Analyysi voi keskittyä esimerkiksi tapaan, joka keskittyy kuvaamaan julkituotuja ja ilmeisiä sisältöjä tai tapaan, jossa pyritään tulkitsemaan piilevää sisältöä. (Kallinen & Kinnunen, 2021.)

Aineiston käsittelyä kannattaa harjoittaa jo aineiston keräämisvaiheen aikana, eikä jättää sitä siihen, kun koko aineisto on jo kerätty. Analyysi on siten luonteeltaan jo suuntaa antavaa ja se täsmentää tutkimustehtävää. Analyysin myötä on mahdollista löytää uudenlaisia linjoja aineistonhankintaan, ja viedä tutkimusta tällä tavoin haluttuun suuntaan. (Kiviniemi 2015, 82.) Esimerkiksi haastattelurukoa tai kysymyksiä voidaan muuttaa tutkimuksen edetessä. Tässä tutkimuksessa aineistoa on analysoitu ja koodattu sitä mukaa, kuin haastatteluita on saatu tehtyä ja litteroitua. Tämä tapa todettiin hyvin toimivaksi, sillä haastattelun sisältö ja yksityiskohdat olivat vielä tuoreessa muistissa.

Aineistosta on tarkoitus nostaa tutkimusongelmia valaisevia teemoja esiin. Tekstimassasta etsitään ja erotellaan tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet. Aineiston tiivistäminen tapahtuu koodaamalla. Se etenee raakatekstistä, eli aineistosta eri tasoille, ja lopuksi aineisto on tiivistetty teoreettisten käsitteiden tasolle. (Kananen 2017, 137, 146.) Laajojen tekstiaineistojen koodaamista varten kehitetty erilaisia ohjelmia, jotka helpottavat aineistojen mekaanista käsittelyä. Ne eivät kuitenkaan tee varsinaista analyysiä. (Kananen 2017, 157.) Tässä tutkimuksessa päädyttiin käyttämään perinteisiä Microsoft Officen tarjoamia ohjelmistoja aineiston koodaamisen apuna, koska kyseessä ei ollut kovin laaja aineisto. Haastattelut toteutettiin myös pitkällä aikavälillä (1,5 kuukautta), jolloin haastattelun jälkeen oli hyvin aikaa aineistoon tutustumiseen, läpikäymiseen ja koodaamiseen. Tällä tavoin aineiston kokoaminen ja käsittely rakentui pala palalta. Jos tutkimuksessa

käytetään teemahaastattelua aineistonhankintakeinona, toimii teemahaastattelurunko hyvänä aineiston koodauksen apuvälineenä. Tämä tarkoittaa sitä, että aineistosta seulotaan esiin sellaisia kohtia, jotka kertovat teemahaastattelun aiheista. (Eskola & Suoranta 2000, 152, 161.) Tutkimusta raportoidessaan tutkija tekee valinnat tutkittavan ilmiön tarinasta ja raportoinnista. Siten laadullinen tutkimus on luonteeltaan aina tulkinnallista. (Kiviniemi 2015, 84; Eskola 2015, 187–88.)

Tutkijan keräämät aineistot auttavat tutkijaa löytämään uusia näkökulmia, ei pelkästään todentamaan ennestään epäilemäänsä. Laadullisen tutkimuksen aineiston analysointi voi olla luonteeltaan aineistolähtöistä, teoriasidonnaista tai teorialähtöistä. Aineistolähtöisessä analyysissä itse aineisto ohjaa teorian rakentamista. Teoriasidonnaisesta analyysistä voidaan löytää teoreettisia kytkeitä, mutta se ei suoraan pohjautu johonkin olemassa olevaan teoriaan. Teorialähtöisessä analyysissä valittu teoria on analyysin taustalla ja siihen palataan empiriassa käynnin jälkeen. Jos tutkijalla ei ole yhtä selkeää teoriaa vaan useita tutkimustuloksia, teorioita ja malleja kuten tässä tutkimuksessa, analyysi etenee aineiston ja tutkittavan ilmiön pohjalta. Erilaiset ilmiöt, teorit ja käsitteet toimivat tulokulmina, joiden kautta tutkijan tulkitsee aineistoa ja sitä kautta tutkittavaa ilmiötä. (Eskola 2015, 188.)

Teemahaastattelun analyysissä haastatteluaineisto järjestetään aluksi teemoittain. Käytännössä tutkija poimii jokaisesta vastauksesta tiettyyn teemaan liittyvät kohdat. (Eskola 2015, 194.) Tämän tutkimusaineiston haastatteluaineistot järjestettiin teemoittain sitä mukaa kun haastattelut saatiin litteroitua. Ensin raakateksti ryhmiteltiin suurten teemojen alle, jotka noudattelivat teemahaastattelun teemoja. Tämä tapahtui poimimalla jokaisesta haastattelusta teemaan liittyvät vastaukset. Käytännössä litteroiduilta liuskoilta eroteltiin tekstikokonaisuuksia maalaamalla tekstiosioita eri väreillä, sekä leikkaamalla ja liittämällä ne uudestaan teemojen alle. Tämän jälkeen raakateksti pelkistettiin tiiviiksi ilmaisuiksi (ks. taulukko 1). Tässä hyödynnettiin Word-ohjelman kommentti-toimintoa. Kommentteihin tiivistettiin tekstikokonaisuuden pääsanoma. Haasteena oli keskustelun polveilu. Kuten tyypillistä, vastaukset teemoihin eivät aina löytyneet juuri kyseisestä keskustelukohdasta, vaan niitä jouduttiin etsimään aineistosta. Etsinnässä auttoi se, että haastattelut oli aluksi luettu läpi muutamaan kertaan, jolloin haastattelujen sisältö oli hyvin muistissa ja aineisto tuttua. Molemmat ryhmät, väkivallantekijät ja viranomaiset käsiteltiin ensin omassa Excel-tilaukossaan, koska vastauksia haluttiin tarkastella siten, että vastaajien taustaryhmät olivat selkeästi eroteltavissa. Toisin sanoen raakatekstistä pelkistetyt ilmaisut olivat kahdessa eri Excel-tiedostossa. Kun aineistoa alettiin ryhmittelemään, molempien ryhmien aineisto yhdistettiin.

Taulukko 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä eli redusoinnista.

Raakateksti	Pelkistetty ilmaus
<p><i>”No molemmat vanhemmat on ollu väkivaltasii mua kohtaan. Ja sitte mun isä on ollu tosi väkivaltanen meidän äitii kohtaan. Ja sitte myös mun niinku isoisä on ollu väkivaltanen mun äitii kohtaan ja mun isoäitii kohtaan, ja sitä on sit paljo nähny. Et on sellasii muistoi paljo, et on ollu väkivaltaa.”</i></p>	<p>perheen sisäinen ja ylisukupolvinen väkivalta</p>
<p><i>”Ja ei oo niinku taitoja puhumalla selvittää asioita. Että sit on vaan totuttu, että saadaan vastapuolen suu kiinni, kun vedetään turpaan, niin se on semmonen toimintamalli, mikä sieltä sitte kumpuaa jostakin. Että ihan se, et on vaikee puhua niit asioita ja sanottaa niitä tunteitaan ja lähtee pois, kun joku tämmönen tilanne tulee. Vaan ei, kun sitte niinku oikeesti ajatellaan, että nyt saadaan se vastapuolen ininä loppumaan, kun vedetään turpaan.”</i></p>	<p>opittu toimintamalli ristiriitatilanteiden ratkaisemiseen</p>
<p><i>”Ja täytyy sanoo, et mul on kyl ollu semmonen olo, et ei niist oo tullu mitään. Ku ei se oo vaikuttanu mun elämäni oikeestaan mitenkään muuta, ku just korvauksii. Enemmän mua ne korvaukset on häirinny, ku se ehdollinen tuomio.”</i></p>	<p>väkivallanteon yhteiskunnalliset seuraamukset vähäisiä</p>

Raakatekstin pelkistämisen jälkeen pelkistetyt ilmaisut tiivistettiin alaluokkiin aineistot yhdistäen, ja ne edelleen yläluokkiin (ks. taulukko 2). Ryhmittelyssä apuna käytettiin Excel-ohjelmaa. Tekstiä lähdettiin ryhmittelemään haastattelurungon teemojen mukaan. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi väkivallan käytön syyt- oli yksi teema, jonka alle kummankin ryhmän vastauksia lajiteltiin. Tämän jälkeen alaluokat yhdistettiin edelleen yläluokiksi, jotka sisälsivät siis molempien ryhmien ilmaisut. Joitain eroavaisuuksia ryhmien välillä kuitenkin analyysissä nousi esille. Nämä merkittiin muistiin, jotta tulososion kirjoittamisessa muistettiin eroavaisuudet. Tulososiota kirjoitettaessa aineistoon oli helppo palata. Esimerkiksi rikosuran alkupään liian vähäisistä rangaistuksista mainitsi ainoastaan

väkivaltaa tehneiden ryhmän jäsenet. Työntekijöiden ryhmästä kukaan ei tuonut asiaa esille. Tällaiset poikkeavuudet ryhmien välillä on tulososiossa kirjoitettu selvästi auki.

Taulukko 2. Esimerkki aineiston ryhmittelystä eli klusteroinnista

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
lapsena ei sopeutunut ryhmään luokan häirikkö lapsuuden leimaantuminen lukihäiriö, oppimisvaikeudet impulsiivinen käytös jo lapsena	neuropsykiatristen sairauksien oireita, joita ei ole tunnistettu ja hoidettu	neuropsykiatriset ongelmat
impulssikotrolli päihtyneenä heikko huumevelkojen perintä päihdehoitoon pääsyn vaikeus lyhyiden tuomioiden suorittaminen päihdehoitolaitoksessa	päihteiden käytön ja väkivallantekojen yhteys	päihdeongelma

Lopuksi aineisto käsitteellistettiin, jolloin saatiin suuria kokonaisuuksia kuten mielenterveys tai asuminen (ks. taulukko 3). Näitä käytettiin tulososion otsikoimisessa. Puhdas sisällönanalyysi tarkoittaa aineiston pilkkomista osiin, listausta ja uudelleenryhmittelyä, joka hahmottuu näin systemaattiseksi koodaukseksi (Ruusuvaori, Nikander & Hyvärinen 2011, 19).

Taulukko 3. Esimerkki aineiston käsitteellistämisestä ylä- ja pääluokkiin.

Yläluokka	Pääluokka
neuropsykiatriset ongelmat persoonallisuushäiriöt psykopaattiset piirteet	mielenterveysongelmat
asuinalue tuettu asuminen asunnottomuus asumishistoria nimby-ilmiö	asuminen
päihteetön elämä ajattelutavan muutokset motivaatio valheelliset käsitykset	oman itsen muutokset

4.2.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tässä tutkimuksessa ensimmäinen eettinen valinta oli jo tutkimuksen aihe. Päädyin haastattelemaan tutkimukseeni väkivaltaa tehneitä viranomaisten lisäksi, saadakseni aiheeseen laajempaa näkemystä ja subjektiivista kokemusta asiantuntijatiedon lisäksi. Jouduin pohtimaan, onko minun mahdollista saada haastateltavaksi henkilöitä, jotka ovat itse väkivallan käyttäjiä, ja toisaalta kuinka henkilökohtaisia kysymyksiä voin tutkijana heille esittää. Haastateltavat minulle ohjattiin Aggredin asiakkaista. Haastateltavan on voitava luottaa haastattelun salassapitoon koko tutkimusprosessin ajan. Erityisen tärkeää tämä on silloin, kun aihe on hyvin henkilökohtainen tai arka.

Tutkimus tehtiin Tampereen yliopiston hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti sekä tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjeita noudattaen (Opiskelun etiikka ja hyvä tieteellinen käytäntö; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012). Myös ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet huomioitiin tutkimusta tehtäessä (Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet 2019). Henkilötietoja ei kerätty, ja tutkittaville annettiin informaatiota tutkimuksen tarkoituksesta ja sisällöstä ennen haastattelusuostumusta. Lisäksi tutkittaville kerrottiin, että he voivat

jättää vastaamatta kysymyksiin, joihin eivät halua vastata, sekä mahdollisuudesta keskeyttää haastattelu niin halutessaan. Heille kerrottiin, että heillä on oikeus pyytää oman haastattelunsa käyttämättä jättämistä tutkimuksen tekemisessä. Tutkittaville kerrottiin myös, että kaikki nimet ja paikat anonymisoidaan siten, ettei vasataajat ole tunnistettavissa. Informaatiota annettiin myös tutkimusaineiston hallinnasta ja sen hävittämisestä tutkimuksen tekemisen jälkeen. Aineiston analyysitavassa tuli haasteita esiin, kun väkivallantekijöiden puheesta tehtiin suoria lainauksia. Vaikka puhuttu kieli anonymisoitiin täysin, tuntuivat suorat lainaukset kovin henkilökohtaiselta. Tämän vuoksi päädyttiin siihen, että suorissa lainauksissa erotellaan työntekijät yhdeksi joukoksi ja väkivallantekijät yhdeksi joukoksi, eikä yksilöitä eritellä.

Tutkimuksen luotettavuus vaihtelee, vaikka tutkimuksessa pyritään aina välttämään virheiden syntymistä. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisää tutkijan yksityiskohtainen selvitys tutkimuksen toteuttamisen eri vaiheista. (Hirsjärvi ym. 1997, 213–214.) Laadullisen tutkimuksen arviointi nimittäin pelkistyy kysymykseksi tutkimuksen luotettavuudesta. Koska luotettavuuden pääasiallinen kriteeri on tutkija itse, koskee luotettavuuden arviointi koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta, 2000, 210.)

Oli hyvin opettavainen kokemus haastatella tutkimukseen niin viranomaisia kuin väkivallantekijöitäkin. Haastatteluiden tekemisen aikana havaittiin, että väkivallan tekijöiden haastattelut nostivat esiin eettisiä kysymyksiä enemmän, kuin viranomashaastattelut. Tämä johtunee siitä, että väkivallantekijöiden kohdalla kyseessä on oma henkilökohtainen kokemus, ei niinkään havainnot jostain ulkopuolisesta ilmiöstä. Jotta haastatteluissa päästiin pintaa syvemmälle, oli keskustelua johdateltava aina vaan henkilökohtaisempiin ja siten myös arempiin aiheisiin. Haastateltavat kertoivat niistä keskustelun edetessä aina vapautuneemmin. Jälkeenpäin haastatellut väkivaltaa tehneet olivat kertoneet kokeneensa haastattelutilanteen miellyttävänä. Itse olen sosiaalialan ammattilaisena tottunut noudattamaan sääntöä ”älä avaa mitään mitä et voi sulkea”. Tämä ammattieettinen sääntö tutkimushaastattelun taustalla aiheutti itsessäni ristiriitoja. Jotkut kysymykset, saattoivat aiheuttaa tutkittavissa paljon kysymyksiä ja jatkokäsittelyn tarpeita, joita ei ollut mahdollista tutkimuksen puitteissa tarjota. Tämän vuoksi Aggredin työntekijöiden kanssa sovittiin, että he kysyvät asiakkaalta tutkimushaastattelun nostamia ajatuksia ja käyvät niitä läpi. Lopulta päädyttiin myös siihen, että haastateltavan niin halutessa, voidaan järjestää uusi tapaaminen tutkimushaastattelijan ja haastateltavan välillä. Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan tätä ollut kokenut tarpeelliseksi. Tämä voidaan tulkita niin, etteivät haastattelut olleet aiheuttaneet haastateltaville sellaisia tuntemuksia, joita olisi pitänyt jälkikäteen vielä yhdessä purkaa.

Koska Aggredin työntekijät ohjasivat asiakkaat tutkimushaastatteluun, ei haastattelijalla ollut mitään taustatietoa haastateltavista. Eettinen ongelma tuli tutkimukseen suostumuslomakkeen kanssa, sillä siinä kysyttiin henkilön nimeä, päivämäärää ja allekirjoitusta. Tämä olisi poistanut tutkimukseen osallistumisen anonymiteetin. Kirjallista tutkimussuostumusta ei kuitenkaan kerätty, kun selvisi että nauhoitettu suostumus tutkimukseen osallistumisesta riittäisi. Anonymiteetti oli etenkin väkivaltaa tehneille hyvin tärkeää. Jokaiselle tutkimukseen osallistujalle lähetettiin etukäteen tutustuttavaksi myös tietosuojailmoitus, jossa kerrottiin tutkimuksen tietosuojakäytännöistä. Tutkimuksen kannalta henkilötiedot tai muut identifioivat tiedot eivät olleet olennaisia, joten taustatiedoista kerättiin vain sukupuoli ja ikä. Viranomaisilta kysyttiin vain työkokemus vuosina vahvistamaan heidän rooliaan asiantuntijana.

Tutkimuksen luotettavuutta mitattaessa käytetään termejä reliabiliteetti ja validiteetti. Reliabiliteetti tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta, validiteetti tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä mitata haluttua asiaa. Käsitteet on perinteisesti yhdistetty kvantitatiiviseen tutkimukseen, mutta myös laadullisen tutkimuksen luotettavuutta pitäisi pystyä arvioimaan. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta kohentaa tutkijan tarkka selvitys tutkimuksen toteuttamisesta ja sen vaiheista, sekä itsearviointi. Laadullisessa aineistossa lukijalle on kerrottava analyysin luokittelujen tekeminen. Myös tulosten esittämisessä perustelut tulkinnoista on tarpeen esittää. Tätä voidaan rikastaa suorilla lainauksilla. (Hirsjärvi ym. 1997, 213–215.) Tässä tutkimuksessa on pyritty kuvaamaan tutkimuksen teon vaiheet mahdollisimman selkeästi ja yksityiskohtaisesti. Luokittelua havainnollistetaan lisäksi taulukoin. Erilaiset haasteet esimerkiksi haastateltavien saamisessa on myös tuotu esille.

Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että tutkimustuloksissa ei ollut nähtävissä suuria poikkeamia aiempiin tutkimustuloksiin nähden, vaan samansuuntaisia tuloksia oli saatu myös aiemmissa määrällisissä ja laadullisissa tieteellisissä tutkimuksissa. Näin voidaan ajatella, että samantyyppisiin johtopäätöksiin on päädytty myös aiempien tutkijoiden toimesta, vaikka joitain painopiste-eroja onkin havaittavissa.

5 VÄKIVALLAN KÄYTTÖÖN JOHTANEET SYYT

Luvuissa viisi ja kuusi esittelen tutkimuksen tuloksia. Tässä luvussa kuvataan aineistosta esiin nousseita syitä väkivallan käyttöön. Aineiston analyysistä nousseet pääteemat on nostettu tämän luvun alaotsikoiksi.

Väkivaltaa käyttävät ihmiset tai väkivaltarikoksista tuomitut henkilöt muodostavat heterogeenisen ryhmän. Haastateltaessa Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöitä heidän kokemuksistaan tekijöiden taustoista, puhutaan luonnollisesti siitä väkivallantekijöiden ryhmästä, joilla on taustallaan joko ehdollisia, tai ehdottomia tuomioita rikoksista. Tämän ryhmän kohdalla taustoista oltiin kohtuullisen yksimielisiä. Huono-osaisuutta kuvattiin yleisesti seuraavin tavoin: lapsuuden perheolosuhteet, heikko koulumenestys, ryhmään sopeutumattomuus ja häiritsevä käytös, terveydelliset ongelmat ja työttömyys.

Haastatellut väkivaltaa tehneet toivat omissa subjektiivisissa kertomuksissaan esille kokeneensa edellä mainitun kaltaisia asioita ja olosuhteita omassa lapsuudessaan. He kertoivat kokeneensa ulkopuolisuuden tunnetta, ja häiriköineensä tunnilla. Väkivalta kotona aiheutti impulsiivisuutta ja aggressiivisuutta. Myös Kainulainen ja Saari (2021, 16, 26) ovat havainneet, että väkivaltatuomioita kärsivien lähtökohtana oli usein huono-osaisuus. He tuovat esille vankien rikkinäisen peruskoulutaustan, sillä huomattavalla osalla on taustallaan kiusatuksi tulemista, keskittymisvaikeuksia ja tarkkailuluokalle sijoittamisia. Väkivaltarikoksista tuomitut vangit ovat huono-osaisia jo ennen vankeustuomion alkua, joten interventioille olisi tarvetta jo ennen ehdottomaan vankeusrangaistukseen pääytymistä (Suonpää ym. 2021, 218).

5.1 Väkivalta perintönä

Väkivallan käyttöä pidetään sekä työntekijöiden, että väkivaltaa tehneiden mukaan hyvin yleisesti opittuna toimintamallina. Tekijöillä on taustallaan usein uhrikokemuksia joko oman perheen sisältä, tai esimerkiksi koulumaailmasta. Koulumaailmassa väkivallan käyttöön turvautuminen on ollut eräänlainen selviytymiskeino, tapa välttää itse uhrina olemista. Usein kotoa saatu malli on kuitenkin tärkein tekijä väkivallan käytön taustalla. Kun lapsi oppii kotona, että väkivalta on normaali tapa ratkaista asiat, on hyvin vaikeaa löytää muunlaisia tapoja itseilmaisuuksiin tai konfliktitilanteiden ratkaisemiseen. Myös vanhempien lapsen kohdistaman väkivallan kohteeksi joutuminen on

väkivaltaa tehneille yleistä. Väkivaltainen käytös on saatettu kotona kuitata vanhoilla fraaseilla, kuten ”pojat on poikia” tai ”se on isänsä poika”. Tällä tavoin väkivalta on tavallaan toimintamuotona hyväksytty, ja nähty ennemminkin henkilön ominaisuutena, kuin ei-toivottuna toimintatapana. Vastauksissa toistuu myös ylisukupolvisuus. Työntekijöillä on kokemuksia isien ja poikien valvonnasta, ja väkivaltaisuuden nähdään kulkevan jopa joissain suvuissa. Väkivallan käyttäminen on saattanut periytyä isovanhemmilta lapsenlapsille, tai vieläkin kauempaa. Tällaisiin sukupolvien ketjuihin on hyvin vaikeaa vaikuttaa erilaisin yhteiskunnan interventioin. Väkivallan käyttö saattaa olla normaalia tai ihannoitua, ja voi jopa olla, ettei väkivallalla saavutetusta korkeasta alamaailman statuksesta haluta luopua. Monella väkivaltaa tehneellä on taustallaan lastensuojelun interventioita, tai vähintäänkin koulussa ongelmat on havaittu, ja niitä on käsitelty oppilashuollossa. Eräs haastateltu työntekijä toteaa, että ”rikkinäinen lapsuus ei välttämättä tuota vankia, mutta monella vangilla on rikkinäinen lapsuus.” Tämä on tullut esiin edellä myös mm. Laineen ja Tuomisen (2012, 56) tutkimuksessa. Myös Lehden (2021, 39–40) henkirikostutkimuksen mukaan nuorten henkirikoksentekijöiden taustalta löytyy rikkinäinen lapsuus, sekä mielenterveyden ongelmia. Suurella osalla lapsuuden perhe on hajonnut ensimmäisten elinvuosien aikana, ja peruskoulua on leimannut käytöshäiriöt ja oppimisvaikeudet. Muun häiriökäyttäytymisen ohella poikkeuksellinen aggressiivisuus on herättänyt ympäristön huomion. Poikkeuksellisesta aggressiivisuudesta kertovat myös tutkimuksen väkivaltaa tehneet:

V: Se on tosa... semmost niinku aggressiivisuutta (...). Se on ihan ilmenny ala-asteelta lähtien. Ei se semmost joka päivästä oo, et aina mätkit jotain turpaan, vaan semmosii hetkittäisii niinku räjähdysii. Et ei voi niinku kontrolloida omaa tekemistä. Ala-asteel, olinks mä niinku vitosluokalla, mä olin joku yhdentoista, niin mä sillonki potkasin yhden rappusist alas. Et ei se oo ihan perus ala-astelaisen käytöstä. Ja sit yläasteel on just ollu kans kaiken näköstä. Et siel on välil joutunu vähä painimaan ja sit on hajotettu vähä paikkoi, ku on menny hermo.”

Väkivallan käytön taustalla nähdään myös tunne-elämän häiriöitä, jotka saattavat olla traumaperäisiä, ja lähtöisin esimerkiksi lapsuudessa koetusta turvattomuudesta. Työntekijöiden mukaan väkivallantekijöillä on hyvin usein vaikeuksia tunnistaa tunteita, saati sanoittaa niitä. Myös asioiden selvittäminen puhumalla saattaa olla ongelmallista. Väkivallan käyttö saatetaan kokea tehokkaana tapana vaientaa erimielisyydet, ja opettaa vastapuoli vaikenemaan. Tämä kertoo puutteellisista keinoista kohdata eriäviä mielipiteitä, tai ratkaista asioita puhumalla, mutta toisaalta kieliä myös opitusta toimintamallista.

5.2 Ympäristön odotukset

Väkivaltaa tehneet kertovat paineesta toimia ulkopuolisten odotusten mukaisesti: lyön kun käsketään tai sitä minulta odotetaan. Joillakin on esimerkiksi väkivaltainen rooli kaveriporukassa, ja häntä pyydetään aina apuun, kun tiedossa on välien selvittelyä. Jos roolista kieltäytyy, se tuntuu kavereiden pettämiseltä. Myös oman perheen, vanhempien ja sisarusten odotukset väkivallankäytöstä vaikuttavat. ”Pehmeneminen” saatetaan nähdä perheenjäsenten toimesta negatiivisena asiana. Väkivallan käytön lopettamisen riskinä nähdään perhesuhteiden heikkeneminen. Eräs väkivallantekijä kuvaa perheen reagoimista väkivallan käytön lopettamiseen seuraavasti:

V: ”Et ehkä se on vaan sit toi niinku... joku tyyliin oma isovelji. En mä tiä, aatteleeks se sit, et mä oon jotenki pehmenny tai muuttunu erilaiseks? Jotenki pehommaks tai sillai.”

Haastattelija: ”Oisko se huono hänen mielestään?”

V: ”En mä... en mä oikein tiä. Saattais jopa olla huono. Koska hän just hirveesti ihannoitavallaan väkivaltaa. Ja on just kans sitä mieltä, et kaikki pitää hoitaa nyrkein ja tämmöst kaikkee.”

Työntekijöiden vastauksista kuvastuu väkivallantekijöillä olevan vääristyneitä toimintamalleja ja uskomuksia. Oman arvon mittaaminen väkivallan käytöllä on yleistä, itseä pidetään ”kovana jätkänä” kun pystyy lyömään. Väkivallan käyttöä oikeutetaan myös kaverin puolustamisella tai puuttumalla johonkin tilanteeseen. Myös itse koettu väkivalta oikeuttaa jakamaan väkivaltaa eteenpäin viattomille uhreille. Kyseessä onkin moraalinen motiivi väkivallalle, eli toisen rankaiseminen tai hyvitys koetusta vääryydestä (Tedeschi 2000, 5–7).

V: ”Se [väkivalta] on just usein sen takii, et joutuu just niinku puolustaan jotain läheisiä tai kostamaan jonku läheisen puolesta tai joku tämmönen.”

V: ”Mut useesti mä ajattelin sillon ite, jos mä pahoinpitelin jotain, et se uhri periaatteeslaitto mut tekeen niin.”

Myös rikollinen elämäntapa ja puhtaasti taloudelliset hyödyt vaikuttavat väkivallan käyttämiseen. Jos ei ole itse valmis käyttämään väkivaltaa, on todennäköistä, että tulee hyväksikäytetyksi esimerkiksi taloudellisesti. Huumevelkojen perinnässä välineellinen väkivalta nähdään tehokkaana keinona saada

velat maksuun. Väkivaltaa ei kuitenkaan tarvitse aina käyttää, vaan kova maine väkivallantekijänä saattaa riittää:

V: ”Ehkä moni on oppinu siihen, et ei mua kannata silleen härnäämällä härnäätä. Ehkä sen verran on tavallaan homma jotenki hiukan helpottunu, et ei tuu joka ikinen aukoon naamaans, vaan jotkut ymmärtää, et ei välttämättä kannata.”

Väkivaltaa ihannoivaan alakulttuuriin kuulumisen edistää väkivallan käyttöä. Tällaisista alakulttuureista esiin nousevat moottoripyöräkerhot ja äärioikeistoryhmät. Moottoripyöräkerhoon kuulumisen edellyttää väkivallan käyttöä. Väkivallan käytöllä peritään velkoja, mutta myös puolustetaan kerhon kunniaa ja mainetta: ”jos joku haukkuu kerhoo, jos sä et vedä turpaan sitä, niin sillonhan säki loukkaat tavallaan kerhon kunniaa.” Äärioikeistolaiset ryhmät ”buustasivat vihan tunteella ja vihamusiikilla paha oloa”. Näissä piireissä kaikkea poikkeavuutta halveksutaan ja väkivallan käyttö nähdään meriittinä:

V: ”...siinä porukassa ajateltiin just sitä, ihannoitiin semmost ja ajateltiin, et se on kova jätkä, joka on hakannu jonku, ja kaikkee tommost ihan älytöntä. Et haki sillä sit jotain hyväksyntää ja huomioo ja näkyvyyttä ja jotain kunnioitusta. Ja ehkä siin myös haki samaan aikaan semmost oloa tietyl taval, et hallitsit jotain tilannetta ja tiettyi ihmisii, koska ite ei ollu hallinnu yhtään mitään omas lapsuudessaan...”

Väkivaltaa tehnyt kuvaa edellä jo lapsuudesta kumpuavaa tarvetta hallita jotain (väkivalta)tilannetta, koska oli kokenut lapsuudessa avuttomuutta puuttua tilanteiden kulkuun vanhempansa, tai isovanhempansa kohdistuessa väkivaltaa häneen itseensä, vanhempiinsa tai muihin perheenjäseniin. Ilmiö on sama kuin toisen väkivallantekijän kertoma valtasuhteiden muutos, jossa hänestä, kiusatusta pojasta tulikin murrosiän myötä vahvempi, ja tämän myötä hän alkoi kohdistaa väkivaltaa muihin, viattomiin uhreihin. Molemmissa tilanteissa väkivallantekijä on ollut ensin itse uhri, ja saatuaan mahdollisuuden, alkanut jakaa ”oman käden oikeutta”, itse kokemallaan ja oppimallaan tavalla muihin.

Kaikki väkivaltaa tehneet tuovat kuitenkin esille myös sen, että he eivät koe ”olevansa pahoja ihmisiä”. He pohtivat väkivallan tekojensa uhreja, ja sitä miten näille on käynyt. He ovat pahoillaan tapahtuneesta ja pohtivat miksi ovat tehneet sellaista, koska heissä ”asuu kuitenkin hyvyys”, tai he ovat ”avarakatseisia ihmisiä”. Eräs väkivaltaa tehnyt kertoo pyytäneensä uhriltaan anteeksi oikeudenkäynnin yhteydessä vastareaktiota saamatta. Tämä kertoo siitä, että väkivaltaa tehneillä on kyky empatiaan ja toisen ihmisen asemaan asettumiseen, sekä kyky erottaa oikea väärästä.

5.3 Päihde- ja mielenterveysongelmat

Suomalainen perusolettamus on, että väkivaltaa käytetään aina päihtyneiden miesten kesken. Päihteet mainitaan tutkimuksessa yhdeksi väkivaltaa edistäväksi tekijäksi, mutta päihteiden käyttö yksin ei kuitenkaan aiheuta väkivaltaista käyttäytymistä, vaan tekijöiden taustalla nähdään olevan myös muita vaikuttavia tekijöitä. Väkivallantekijöiden taustalla saattaa olla lapsuus, jota on varjostanut vanhempien liiallinen päihteiden käyttö. Kaikki haastatellut ovat yhtä mieltä siitä, että alkoholi tai muut päihteet madaltavat väkivallan käyttämisen kynnystä, mutta toisaalta vastauksista kuvastuu myös se, että päihteet yksin ei ole syy väkivallan käyttöön. Erän väkivaltaa tehnyt kuvaa väkivallasta irtautumisprosessia seuraavasti:

V: ”Ensisijaista ja tärkeätä on ollu katkasta se päihteiden käyttö. Ja saada etäisyys siihen porukkaan ja siihen maailmaan. Ja sit sen jälkeen alkaa pikkuhiljaa (...) työstään sitä omaa historiaansa. Ja sitä, et mitkä syyt on mahdollisesti vaikuttanu siihen, et on tietyissä tilanteissa toiminu tavalla, millä sit onkaan toiminu. Ja päästä semmosista negatiivisista, hallitsevista tunteista eroon, esimerkiks kaunaantuminen ja katkeruus, (...) ja ettei tuu just semmost kauheet katkeruuden kierrettä, mikä sit tekee sut vihaseks ja saa sut esimerkiks toimimaan impulsiivisesti.”

Päihteiden käytön lopettamisella nähdään selkeä yhteys myös väkivaltaisen käyttäytymisen loppumiseen. Väkivaltaa tehneet kokevat päihteiden käytön lisäävän omaa impulsiivista käyttäytymistään, mutta toisaalta kykenevänsä väkivallan käyttöön myös selvänä. Kaikki väkivaltaa tehneet kertovat jossain vaiheessa rajoittaneensa päihteiden käyttöä sen vuoksi, että ”heräsi aina putkasta tai sairaalasta”. Päihteistä eroon päässeet väkivaltaa tehneet henkilöt kokevat, etteivät turvaudu väkivaltaan, jos pysyvät päihteistä erossa. Eräs haastateltava kertoo olevansa päihtyneenä eri ihminen:

V: ”...jos mä otan päihteitä, sillohan mä oon eri ihminen. (...) Mä voisin luvata sulle näin, tai sanoa sulle päin naamaa, että mä en käytä sitä [väkivaltaa] niin kauan, ku mä en juo alkoholia. Mut sit, jos mä juon alkoholia, niin enhän mä voi luvata, mitä tapahtuu, ku mä oon eri ihminen.”

Uusimman vuoden 2020 henkirikoskatsauksen mukaan 64 prosenttia henkirikoksen osapuolista (tekijä tai uhri) oli päihteiden väärinkäyttäjiä. Puolella tekijöistä oli taustalla alkoholin väärinkäyttöä, huumausaineiden osuuden ollessa noin 35 prosenttia. (Lehti 2021, 36–37.) Vuoden 2006 vankitutkimuksen mukaan vangeista kahdella kolmasosasta oli todettu persoonallisuushäiriö, ja

päihdeongelmien esiintyvyys oli kymmenkertaista normaaliväestöön verrattuna (Suonpää ym. 2021, 216).

Terveydellisistä ongelmista erityisesti mielenterveysongelmiin kategorisoitavat neuropsykiatriset ongelmat ja niiden ilmeneminen jo lapsuudessa, koetaan yleisenä. Myös se, ettei neuropsykiatrisia ongelmia ole tunnistettu, saati hoidettu, leimaa työntekijöiden mukaan väkivaltarikoksista tuomittujen historiaa. Väkivaltaa tehneet eivät nimenneet neuropsykiatrisia ongelmia, mutta kuvaavat kärsineensä niiden oireista. Haastatteluissa mainittuja neuropsykiatrisia oireita on muun muassa keskittymisvaikeudet, oppimisvaikeudet, impulssikontrollin puute, ryhmään sopeutumattomuus, häiriköinti ja sosiaaliset ongelmat. Nämä voivat helposti leimata ihmistä, jos ne yhdistetään tämän luonteeseen, eikä sairauteen. Eräs väkivaltaa tehnyt kertoo, että hän oireili vaikeiden kotiolojen vuoksi koulussa käyttäytymällä häiritsevästi ja levottomasti, mutta häntä rangaistiin tästä käytöksestä, vaikka hän olisi toivonut kotiasioihin puuttumista. Toisaalta ulkopuolisten oli vaikeaa puuttua kotiolosuhteisiin, koska perheen äiti ohjasi lasta salaamaan väkivaltaiset kotiolonsa.

Usein syyn saaminen erilaisille asioille auttaa ihmistä hyväksymään itsensä. On helpottavaa saada diagnoosi, joka vaikuttaa esimerkiksi oppimiseen tai heikkoon koulumenestykseen. ”En ole fiksu tai älykäs” -ajatus saattaa pahimmassa tapauksessa aiheuttaa syyllisyyden tai itseinhon tunteita, jotka ovat omiaan lisäämään aggressiivisuutta, katkeruutta ja vihaa. Neuropsykiatristen ongelmien tunnistaminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa on tärkeää oikean ”hoidon” vuoksi, mutta myös väkivaltaa ehkäisevänä tekijänä.

Erityisesti työntekijät näkevät väkivallantekijöiden taustalla myös persoonallisuushäiriöitä, joiden nähdään olevan haastavia desistanssiprosessiin nähden. Persoonallisuushäiriöiden hoitaminen on pitkäaikainen prosessi, eikä sen onnistuminen ole taattua, vaikka asiakas hoitoon sitoutuisikin. Kuten edellä on todettu, persoonallisuushäiriöiden äärimmäinen ilmenemismuoto psykopatia, on vangeilla yleistä normaaliväestöön verrattuna Jopa 70 prosentilla suomalaisista vangeista on diagnosoitu vähintään yksi persoonallisuuden häiriö. (Vartiainen 2006.)

5.4 Väkivallantekojen vähäiset seuraamukset

Kaikki väkivaltaa tehneet tuovat esille, kuinka vähän yhteiskunnassamme saa seuraamuksia vakavastakin väkivaltarikollisuudesta, erityisesti rikosuran alkutaipaleella:

V: ”täytyy sanoa, et mul on kyl ollu semmonen olo, et ei niist oo tullu mitään. Ku ei se oo vaikuttanu mun elämäni oikeestaan mitenkään muuta, ku just korvauksii. Enemmän mua ne korvauksen on häirinny, ku se ehdollinen tuomio.”

Kaikki väkivaltaa tehneet ovat saaneet, tai odottivat tuomiota yhdestä tai useammasta törkeästä pahoinpitelystä, mutta kertovat seuraamusten olleen lähinnä taloudellisia. He kummaksuivat seurausten, tai ylipäätään puuttumisen vähyyttä, jos väkivaltaa oli tehty esimerkiksi nuorella iällä. Lievien seurausten katsotaan edistävän väkivaltaisen käyttäytymisen jatkumista: *“No sehän se nimenomaan onkin. Että ku selvis koko aika, niin sitä aatteli, että täähän on ihan ok.”*

Edellä on todettu Suomen sijoittuvan Euroopan mittapuulla niihin maihin, joissa tuomiot ovat lyhyitä ja seuraamukset kohtalaisen lieviä. Tämä saattaa olla merkityksellistä integroitaessa vankeja takaisin yhteiskuntaan, mutta rikostaipaleen alkupuolella seuraamuksia, tai muita interventioita saattaisi olla syytä uudelleen tarkastella. Jos väkivaltaa tehneet ovat itse sitä mieltä, että väkivallan tekojen seuraus on liian vähäinen, jää väkisinkin pohtimaan miksi näin on. Miksi alkavaa rikoskierrettä ei pyritä heti aktiivisesti katkaisemaan? Toinen haaste Suomessa on pitkät, jopa vuosien viiveet rikollisten tekojen ja tuomioiden välillä. Järjestelmässämme on epäkohtia, jotka kaipaavat kehittämistä.

6 VÄKIVALLAN KÄYTÖSTÄ IRTAUTUMINEN

Tässä luvussa käsitellään väkivallan käytöstä irtautumisen motivaatiotekijöitä. Sen lisäksi käsitellään niitä olosuhteita ja palveluita, jotka edistävät väkivallan käytöstä irtautumista. Lopuksi käsitellään desistanssin riskitekijöitä, sekä kokemuksia väkivaltaa vähentävästä ohjelmatyöstä.

Tässä tutkimuksessa työntekijöiden ja väkivaltaa tehneiden haastatteluista on löydettävissä kaksi eri yläkategoriaa rikoksista irtautumishalun taustalla. Ensinnäkin kaikki haastateltavat tuovat esille jonkin erityisen käännekohtan elämässä (turning point) ja toiseksi toiveen normaalista elämästä. Ikä mainitaan kaikissa työntekijöiden haastatteluissa väkivaltaa vähentävänä tekijänä. Ikääntymisen ja väkivallan vähenemisen taustalta on kuitenkin löydettävissä erilaisia tekijöitä, kuten väsyminen rikolliseen elämäntapaan, ulkopuolisuuden tunne vankilassa ja oma terveys. Nuorten ihmisten kohdalla ”järkiintyminen” ja toive muunlaisesta elämästä liittyy ikätekijään. Siksi olen luokitellut ikätekijän ”toive normaalista elämästä”-kategorian alle.

6.1 Käännekohdat

Molemmat haastateltavat ryhmät tunnistavat väkivallasta eroon pyrkimisen taustalla erilaisia käännekohtia. Työntekijät mainitsevat tällaisina esimerkiksi perheen perustamisen ja lapsen syntymän. Eräs työntekijä kuvaa käännekohtia seuraavasti:

T: ”AA, uskonto, hyvä nainen oli 80-luvulla tämmöinen slogani. Ei se kauheen paljo varmaan muutu.”

Kuten edellä olevasta kuvauksestakin käy ilmi, myös uskoon tuleminen ja päihdeistä eroon pääseminen nähdään merkityksellisinä motivaatiotekijöinä rikoksista irtautumisen taustalla. Eräs väkivaltaa tehnyt kertoo uskoon tulon olleen merkittävin syy väkivallasta eroon pääsemisessä, sekä ”paras päihdehoito” omalla kohdallaan. Päihteiden käytön lopettamisen tai vähentämisen taustalla nähdään erilaisia syitä. Päihteiden käytön mukanaan tuomat ikävät ilmiöt ovat syynä päihteiden käytön lopettamiseen. Eräs väkivaltaa tehnyt kertoo joutuneensa auto-onnettomuuteen, jossa kuolema oli ollut hyvin lähellä. Kaikki asianomaiset olivat olleet liikenteessä hyvin päihtyneenä. Läheltä piti-onnettomuus toimi tässä kohtaa käännteentekevä; ”jos oma toiminta ei muutu, seuraavaksi kutsuu hautausmaa”. Haastateltavat kertovat päihteiden käytön lopettamisen taustalla olevan myös fyysiset

sairaudet: saattaa olla, ettei elimistö enää kestä raskasta päihteiden käyttöä, tai päihteiden käyttöön väsyy.

Joidenkin kohdalla vankeustuomio nähdään toimivan käännekohtana. Erityisesti pidemmät tuomiot nähdään sellaisina, että ne saattavat pysäyttää tekijän. Tuomion ei nähdä vielä tekevän muutosta, mutta olevan motivaattori muutoksen tekemiselle. Erityisesti silloin, jos tekijällä on menetettävään perhe, parisuhde tai työpaikka, vankeustuomio nähdään merkittäväksi desistanssipyrkimyksiä edistäväksi käännekohtaksi. Vanha sanonta ”tiili puree” on edelleen paikkansapitävänä. Kaikki väkivaltaa tehneet kertovat haastatteluissa merkittäväksi motivaatiotekijäksi desistanssille ehdottoman vankeustuomion välttämisen. Heillä on taustallaan vain ehdollisia tuomiota, ja he ovat onnistuneet toistaiseksi välttämään vankeustuomion. Vankeustuomiolla nähdään olevan ikäviä vaikutuksia esimerkiksi työn saamiseen. Eräs haastateltava kertoo alla olevan jo kaksi ehdollista tuomiota, ja seuraavasta rikoksesta seuraavan ehdotonta vankeutta.

Työntekijät tuovat esille sen, että desistanssiprosessi edellyttää väkivallantekijän itsereflektiota ja omien arvojen tarkastelua. Työntekijöillä on mahdollisuus herätellä asiakasta huomaamaan, että elämässä on myös muunlaisia vaihtoehtoja. Oman toiminnan haitallisuuden näkeminen saattaa olla vaikeaa, koska se on erityisesti pitkän rikoshistorian omaavilla väkivallantekijöillä ”ainoa normaali”. Sen vuoksi myös omassa toiminnassa nähdään kehittämisen varaa:

T: ”Me tuetaan hirveen huonosti asiakkaita siinä vaiheessa, ku ne ei oo sielä loppu päässä, et ne olis valmiita kokonaan jo luopuun [väkivallasta]. Et meidän pitäis enemmänki tukea siinä pitkin sitä matkaa. (...) Et me ei oikein ehkä tueta heitä tarpeeks siinä alkumatkassa, koska siinä vaiheessa voi viä näyttäytyä se täysin niistä vanhoista malleista luopuminen niin epätodennäköselä. Et se on semmonen, mihin täytyt enemmän kiinnittää viel huomioo, et ymmärretään se prosessi, mitä se on se desistanssi.”

Edellä mainittu havainto on tärkeä rikoksista irtautumisprosessin tukemisen kannalta. Se, että työntekijä auttaa asiakasta reflektoimaan omaa tilanneettaan, ja avartamaan näkemyksiään sekä syy-seuraussuhteita, on tärkeää desistanssiprosessin etenemisen kannalta. Eräs väkivallantekijä kertoo tämänhetkisestä tilanteestaan desistanssiprosessin alkuvaiheessa seuraavasti:

V: ”Et senki takia täs ollaan vähä niinku ristiriidas. Et ei tavallaan haluis menettää sitä omaa arvoasemaa, sen takii niinku luopuu tästäki [väkivallasta]. Mut, mut... nää on niin ristiriitasii asioita. Näit tääl [Aggredissa] just tavallaan niinku punnitaan, et mihin suuntaan lähetään omii ajatuksii ja tekoi viemään.”

Väkivalta mainitaan useassa haastattelussa olevan välteltävä puheenaihe. Siitä ei ole helppo puhua, eikä sitä oteta palveluissa tai omissa sosiaalisissa verkostoissa puheeksi. Väkivallan käytöstä irtautumisen kannalta olisi kuitenkin tärkeää päästä puhumaan asiasta neutraalissa, tuomitsemattomassa ympäristössä. Viime aikoina sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä on koulutettu runsaasti päihteiden käytön ja rahapeliongelmien puheeksi ottamisessa. Onko seuraavaksi vuorossa väkivalta-asiat puheeksi- koulutus, jotta meillä olisi uskallus puhua asiasta ammattimaisen neutraalisti asiakkaan kanssa?

6.2 Haave normaalista elämästä

Toinen haastatteluissa esiin tulleista asioista on normaalin elämän kaipuu. Sitä ilmenee kaikenikäisillä väkivallantekijöillä. Nuoremmilla kuvastuu toive ylisukupolvisen väkivallan katkaisemisesta ja hyvän, turvallisen elämän tarjoaminen lapsille. Ikääntyneillä siihen liittyy väsyminen rikolliseen elämäntapaan, ja kyllästyminen toistuviin vapaudenmenetyksiin. Tähän saattaa liittyä myös se, että tekijä alkaa tuntea vankilassa ulkopuolisuuden tunnetta muun vankipopulaation ollessa ikäluokaltaan nuorempaa. Muutospuhe tuomion aikana vaikuttaisi olevan melko yleistä, mutta vankila ympäristönä nähdään muutosta jarruttavana ympäristönä. Vankien kesken muutosta ei välttämättä nähdä hyvänä asiana, ja irtautuminen voi tarkoittaa yksinäisyyttä. Jos taas ei valitse yksin oloa, saattaa tahtomattaankin ajautua mukaan haitallisiin tilanteisiin muun vankijoukon mukana.

Työntekijöiden mukaan väkivallantekijöiden puheesta kuvastuu usein toive normaalista elämästä. Erityisesti hyvä parisuhde, perheen perustaminen, työpaikan saaminen ja oma asunto ovat tavoittelun kärjessä. Tällaiset asiat kuvaavat hyvin tavallista, tasapainoista elämää. Yhteiskunnassamme aikuisuuteen liittyy yleisesti perhe-elämä, jossa vanhemmat tai toinen vanhemmista elää lasten kanssa. Väkivallanteoista tuomituista vangeista vain viidesosa asui puolison tai puolison ja lasten kanssa, kun tämä oli tyypillinen asumismuoto 60 prosentille muusta väestöstä (Suonpää ym. 2021, 215). Tämä kertoo siitä, että tavoiteltu tylsä, tavallinen arki on suurimmalle osalle rikoksentekeijöistä saavuttamaton asia. Työntekijät tuovatkin esille myös sen, että väkivallan tekijällä ei välttämättä ole lainkaan kokemusta normaalista, edellä kuvatusta elämäntavasta. Normaalin elämän tavoittelussa on kova kiire, mutta toisaalta työntekijöille kuvastuu, ettei aina välttämättä ole tietoa mihin ollaan menossa. Pohdinta normaalin elämän riittämisestä, ”tasaisesta, tylsästä arjesta” onkin aiheellista. Eräs väkivaltaa tehnyt kuvaa sitä seuraavasti:

V: ”Kyl mä uskon, et se [tylsä arki] ainaki mulle riittää. Ja jollain taval mä välil nautinki aika suurestiki siit, ku ei oo mitään. Et on perus arkirytm ja asiat, mitä tehdä, paikat missä olla. Et jotenki tuntuu, et ne auttaa pitää sitä pakkaa kasas aika hyvin. (...) Mut kaikist tärkeintä on varmaan se, et on tääl pään sisässä asiat kunnossa, niin pystyy sit kuitenki arvostaan semmost tylsyyttäki.”

Normaaliin, hyvään arkeen liittyy myös perusturvallisuuden tunne. Väkivaltaa tehneet nostavat turvallisuuden tunteen tarpeen esille, sillä he ovat eläneet maailmassa, jossa ”ulkona kävellessä ei voi kuunnella musiikkia kuulokkeista” pelätessään, että joku käy takaapäin kimppuun. Suomessa ihmiset voivat normaalisti luottaa toisiinsa ja ympäristöönsä, eikä perusturvallisuuden tunnetta edes osata ajatella sen ollessa kunnossa. Rikollisessa ja väkivallan sävyttämässä maailmassa ei tällaista perusturvallisuutta ole, ja se saattaa pahimmillaan vaikuttaa koko elämään:

V: ”Se [perusturvallisuuden tunteen puute] on merkittävä, se on stressaavaa, tosi stressaavaa. Mä stressaan niin paljon siitä. Ja sitten mä en haluu liikkua (...) hirveesti, (...) Ei pysty viettään normaali elämää.”

6.3 Desistanssia edistävät tekijät

Desistanssiprosessia tukevia tekijöitä kartoitettiin kysymällä sekä työntekijöiltä, että väkivaltaa tehneiltä, mitä heidän mielestään väkivallankäytöstä irtautuminen vaati itseltä tai muilta. Vastauksena saatiin joukko tekijöitä, joiden avulla väkivallasta irtautuminen voi olla mahdollista. Vastauksista muodostettiin seuraavat yläkategoriat: asuminen, palvelut, yhteiskunta ja ympäristö ja henkilökohtainen muutostyö. Haastateltavilta kysyttiin erikseen heidän kokemuksiinsa ohjelmatyöstä, jonka keskeisenä tavoitteena on rikoksista irtautuminen, tai rikosten tekemisen väheneminen. Näitä viittä yläluokkaa käsitellään tutkimuksen seuraavissa alaluvuissa.

6.3.1 Asuminen

Asumisen järjestäminen on merkittävä työtehtävä vankilasta vapautumisen valmistelussa. Kuntien tekemä asuntopolitiikka ei juuri saa kiitoksia työntekijöiltä. Vaikka kyseessä on ensikertalainen avovankilasta vapautuva henkilö, ei asuntoa välttämättä tarjota taustan vuoksi. On selvää, että ilman asuntoa rikoksista irtautumisen prosessi vaikeutuu merkittävästi. Työntekijät tuovat haastatteluissa esille ongelmat asunnon saamisessa. Monella tuomitulla on risainen asumishistoria, johon on voinut sisältyä vuokravelkaa, häiriöitä ja häätöjä. Tällainen tausta ei toimi meriittinä asuntoa hankittaessa.

Toisaalta työntekijät tuovat esiin myös sen, että vaikka asumishistoria olisikin ollut ehjä ja taustalla pitkiä, hyvin sujuneita vuokrasuhteita, on asuntoa hyvin vaikeaa saada etenkin vankilasta vapautuvalle henkilölle. Tähän vaikuttanee vangin stigma. Eräs haastateltavista mainitsee asunnon saamisen vaikeuden syyksi nimby-ilmion (not in my back yard). Asumisen häiriöitä pelätään vangin taustan vuoksi myös silloin, kun aiempaa häiriökäyttäytymistä ei ole ollut. Edellä mainitusta syystä vankilasta vapautuessa asunto saatetaan saada huonomaineiselta asuinalueelta tai epäamäisestä kerrostalosta, joka taas muodostaa ison haasteen rikoksista irtautumiselle:

T: "...ajatellaan kuin heikoilla semmonen ihminen jo on, joka on nyt vaikka useampaan otteeseen vankilas ollu, ja on vakavaa päihdeongelmaa ja väkivaltarikollisuutta ja muuta kaikkee mahdollista, niin muutenkin, vaikka ois halukas muutoksen tekemiseen, niin sit se ympäristö siinä koostuu kuitenkin edelleen siitä porukasta, joilla se sama hurlumhei jatkuu, niin... en mä tiedä! Siis mist sellanen vahvuus löytyy sille yhdelle ihmiselle?"

Tutkimukseen osallistuneet väkivaltaa tehneet eivät olleet kokeneet asunnottomuutta omalla kohdallaan, toisaalta kukaan ei ollut myöskään ollut tuomittuna ehdottomaan vankeustuomioon, ja kokenut esimerkiksi vankilasta vapautumista. Yksi haastateltavista kertoo muutaman kuukauden ajanjaksosta, jossa hänen asunnossaan ei ollut sähköjä. Tällöin hän kertoo nukkuneensa mieluummin esimerkiksi porraskäytävissä kuin omassa asunnossaan. Jos rikoksista irtautumisen ja asumisen yhteyttä viedään vielä pidemmälle, on syytä kiinnittää huomiota siihen, kuinka asunnosta tai kämpästä tehdään rikoksista irtautujalle koti. Kaikilla ei ole kokemusta turvallisesta omasta kodista edes lapsuudessa, joten kuinka tukea rikollisesta elämäntavasta irtautujaa sellaisen luomisessa? Kodin merkitys ihmiselle on suurempi kuin kämpän tai asunnon.

Vankilasta vapauduttua tuettu asuminen on yksi vaihtoehto. Työntekijät kertovat tuetun asumisen hyviä puolia, mutta kertovat vapautuvien henkilöiden harvoin haluavan asumaan tuettuun asumisyksikköön. Jopa asunnottomuus saatetaan nähdä parempana vaihtoehtona, koska siihen liittyy valinnan vapaus, oma tila ja itsemäärääminen, jotka tuntuvat vankeuden jälkeen erityisen arvokkailta. Toisaalta tuetuissa asumisyksiköissä asukaskunta koostuu usein päihdeongelmaisista ja samassa elämäntilanteessa olevista asukkaista. Vaikka kyseessä olisi päihdeetön asumisyksikkö, päihkeitä niissä liikkuu silti, ja kynnyks vanhoihin totuttuihin elämäntapoihin luiskahtamisesta on pieni. Vapautuva vanki saattaa myös kokea olevansa tuetun asumisyksikön asukasryhmän "yläpuolella", jolloin asunnottomuus voi tuntua paremmalta vaihtoehdolta. Monet vapautuvat vangit, jotka tavoittelevat muutosta, tarvitsevat kuitenkin työntekijöiden näkemysten mukaan tukea tavallisen arjen rakentamiseen. Arjen taidot saattavat olla hyvinkin puutteellisia esimerkiksi talousasioiden

hoitamisesta aina ruuan laittoon asti. Välttämättä vapautuva vanki itse ei näe asioita realistisesti, vaan ajattelee, että oma asunto ratkaisee kaikki olemassa olevat ongelmat. Haastavimpina tilanteina työntekijät kokevat epärealistiset käsitykset omasta pärjäämisestä:

T: ”Ku sä aattelet, että nyt mä oon vankilas ollu ja mä oon lusinu, nyt mä pärjään. Kaikki paranee, ku mul on vaan oma asunto ja näin. Niinku semmonen ajattelumaailma, et se on kaikki siit asunnosta kiinni, niin en mä ihan sitäkään allekirjota. Et kyl se jotenki, riippuen sen ihmisen historiastaki, mut, jos sä olet koko nuoruusikäs kulkenu kaduilla ja istunu tasasin väliajoin koko elämäs vankilassa, niin miten sä osaisit yhtäkkiä yksinäs elää, vaik sul ois kuin hieno kämppä?”

Asumisen järjestäminen on joka tapauksessa tärkeää, sillä väliaikaismajoituksiin kuten esimerkiksi ensisuojiin vapautuminen ei tarjoa sellaisia olosuhteita, joita rikoksista irtautuminen edellyttää. Vaikka yleisesti ajatellaan etenkin pääkaupunkiseudun ulkopuolella asuntoja olevan riittävästi, on asunnon tarjoajien ja asuntoa tarvitsevien välillä merkittäviä kohtaanto-ongelmia. Rikosseuraamuslaitoksen arvioiden mukaan noin kolmasosa eli 1400 vankia vapautuu vuosittain asunnottomana ja yhdyskuntaseuraamusta suorittavista henkilöistä asunnottomana on noin 10–15 prosenttia (Leppo 2019, 6). Erilaisia malleja ja tukimuotoja asumisen järjestämiseen on kehitetty. Esimerkiksi asumissosiaalinen työ on keino tukea vapautuvan henkilön asumista. Tuettu asuminen saatetaan samaistaa vankilan jatkeeksi, koska se edellyttää tiettyjen sääntöjen noudattamista. Silti se tarjoaa monelle vankilasta vapautuvalle kokonaisvaltaisen kuntoutumisen mahdollisuuden, sekä mahdollisuuden edetä suunnitelmallisesti kohti itsenäistä asumista. Asumisen pysyvyys toteutuu, kun tuettu asuminen on määräaikaista ja onnistunutta tukiasumisjaksoa seuraa oma vuokra-asunto. (Granfeldt 2015, 23–24, 27, 31.)

6.3.2 Palvelut

Yhteiskunnan tarjoamat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut tulisi lähtökohtaisesti olla tasavertaiset asuinpaikasta huolimatta, mutta näin ei ole. Epäkohtaa pyritään kehittämään muun muassa hyvinvointialueita rakentamalla, jotka astuvat voimaan vuonna 2023. Toistaiseksi Suomessa palveluista vastaa erilaiset kunnat ja kuntayhtymät. Vankeusrangaistukseen tuomitut vangit tulevat vankiloihin ympäri Suomen, joten vangin kotikuntien kanssa toimivat työntekijät näkevät aitiopaikalta koko palvelutarjonnan kirjon. Ehkä osittain tästä syystä, työntekijöiden haastattelussa onkin havaittavissa eroja yhdyskuntaseuraamustoimiston ja vankilan työntekijöiden välillä palveluiden saatavuuden suhteen. Vankiloiden näkökulmasta palvelut ovat keskittyneet

kasvukeskuksiin, ja niiden saavutettavuudessa näiden ulkopuolella on haasteita. Vapautuvilla vangeilla aivan nuoria lukuun ottamatta on myös usein puutteelliset mahdollisuudet digivälineiden käyttöön ja siten etäyhteyksin tapahtuviin palveluihin, sillä esimerkiksi älypuhelimien omistaminen, saati sen käytön osaaminen ei ole tässä joukossa itsestään selvää.

Kuten asumiseen, myös palveluiden saamiseen saattaa vaikuttaa vangin stigma. Vaikka taustalla olisi vahva tavoite muutoksesta ja rikoksista irtautumisesta, seuraa maine ja menneisyys mukana myös palvelujärjestelmässämme:

T: ”Tehään ihan tämmöstä jaottelua, et no väkivaltarikollisia me ei oikein haluta. Tää on ihan suoraan tullut erään kunnan työntekijän suusta, et ei haluta väkivaltarikollisia, ja ollaan pohdittu, et heitä ei enää otettais, ja jos otetaan, niin ei ainakaan kahta samaan aikaan.”

T: ”Ja tosi huonosti kunnat lähtee niit maksusitoumuksii antamaan [päihdekuntoutukseen]. Varsinki sitte, jos sattuu esimerkiks oleen historiassa niin, et hän on vaikka pari kertaa käyny jaksolla ja syystä tai toisesta jääny kesken, niin se menneisyys painaa aika pitkään. Vuosienki päästä siinä, et siihen vedotaan, et ku sä et sillon 2002 käyny siellä sitä kahta viikkoo kauempaa, niin et sä nyt voi mennä. Vaikka se ajankohtana tilanne ois ehkä siihen muutokselle oikeesti otollinen hetki.”

Edellä kerrotusta voidaan päätellä, että vapautuvia vankeja eriarvoistaa asuinpaikan lisäksi myös vangin stigma. Työntekijät kuvaavat, että heidän on työntekijöinäkin vaikeaa välillä saada tehtyä ajanvarauksia asiakkaalle kotikunnan palveluihin, joten asiakkaalle se saattaa näyttäytyä mahdottomana tehtävänä. Toisaalta työntekijät tuovat esiin myös sen, että on myös hyvin toimivia palveluita ja yhteistyökumppaneita, jotka aloittavat verkoston kokoamisen asiakkaan ympärille tämän vapautuessa. Tämä kertoo hyvin heterogeenisesti järjestetyistä palveluista. Työntekijöiden kertovat kuitenkin, että yleisesti asenteet rikostaustaisia kohtaan ovat viime vuosien aikana parantuneet. Yhdyskuntaseuraamustoimistossa koetaan, että palveluita on, mutta erityisenä haasteena on välillä saada asiakkaat motivoitua ottamaan apua ja tukea vastaan. Taustalla saattaa olla epärealistisia ajatuksia omasta pärjäämisestä tai viranomaisvastaisuutta. Joustavan ja jalkautuvan tuen merkitys nähdään suurena.

Päihdepalveluiden saatavuus sekä saavutettavuus nähdään merkittävänä desistanssia tukevana tekijänä, mutta päihdehoidon resursseja ja hoitoon pääsymahdollisuuksia toivotaan lisäävän nykyisestä. Erilaiset hoitoon pääsyn edellytykset nähdään myös haastavina, ja toisaalta rikollisuudesta irtautumista haittaavina tekijöinä:

T: "...jos aattelee vaik korvaushoito, et on likaset seulat ja jopa vaaditaan, et täytyy näkyä vaik se Subutexin käyttö siellä, niin toisaalt se, et ihminen ei voi päästä hoitoon, ellei se riko lakia ja tee huumausaineen käyttörikoksia ... Et ei riitä, vaikka on pitkä aika sitä ongelmallista Subutexin käyttöä, vaan se, että me itse tällä luodulla järjestelmällä aiheutetaan se, et sun täytyy tehdä huumausaineen käyttörikos, rikkoa lakia, jotta pääset hoitoon."

Eräs väkivaltaa tehnyt kertoo, kuinka hän oli omalla kohdallaan yllätynyt palveluiden runsaudesta. Hän kertoo, ettei ollut huumausaineiden käyttöaikana kuullut sellaisista palveluista, mitä päihteistä eroon pyrkivälle on alueella tarjolla. Erityisesti kolmannen sektorin palvelut ja vertaisryhmät saivat kiitosta. Hän kuvaa palveluiden saatavuutta seuraavasti:

V: "mä oon tosi yllätyny siit, kuinka paljon sitä tukee ylipäätään niinku on ollu tarjolla. Et välillä joutunu oikeesti miettimäänki, et mihin, ku tuntunu, ettei riitä aika kaikkeen, et joutunu jotain karsiin poiski. Et oon kyl tosi positiivisesti yllätyny siit, kuinka paljon on sellasii paikkoi ja tahoi, mis oikeesti halutaan mulle hyvää. Ja annetaan paljon omaa, tai niinku paljon apua ja tukea ja ohjausta."

Päihdekuntoutus, avopalvelut ja vertaistukiryhmät nähdään tärkeinä tekijöinä päihteistä irtautumisessa. Myös oikeanlainen hoito on tärkeää: tekijä on saattanut päästä tutkimuksiin, joissa hänelle on tehty diagnoosi. Sairauden oikea hoito on vähentänyt oireita, ja siten väkivallan käyttäminen on jäänyt. Erityisesti oikeasta psykiatrisesta hoidosta näyttäisi olevan hyötyä. Myös neuropsykiatristen ongelmien tutkiminen, diagnosoiminen ja oikea hoito ovat olleet tehokkaita joidenkin kohdalla: omalle käytökselle ja toiminnalle onkin löytynyt jokin järkeenkäypä syy.

Toimivista mielenterveyspalveluista työntekijöillä on kokemusta, vaikka toisaalta hoitoon pääsy onkin välillä haasteellista. Haasteena koetaan mielenterveyspalveluiden kuormittuneisuus, ja siitä johtuvat pitkät jonot. Tässä kohtaa myös vankitaustan koetaan joissain tapauksissa hidastavan hoitoon pääsyä. Neuropsykiatristen sairauksien tunnistaminen ja hoito koetaan tärkeäksi osaksi hyviä palveluita, mutta usein olemassa olevat päihdeongelmat haittaavat tutkimuksiin pääsemistä. Erityisesti avovankilassa, joka edellyttää päihteettömyyttä, olisi otollinen hetki aloittaa neuropsykiatriset testit, mutta vankiterveydenhuollon resurssit ja toisaalta avovankilan säännöt tiettyjen lääkeaineiden käytössä eivät mahdollista tätä.

Yhtenä keskeisenä haasteena nähdään sellaisen ilmaisen sisällön saaminen päiviin, joka tukee rikoksista irtautujaa omassa prosessissaan. Työn saaminen on usein haastavaa heikon koulutuksen ja

puuttuvan työkokemuksen vuoksi, mutta myös työkyvyn ollessa heikko. Rikoksista irtautujalla saattaa olla kiire työelämään, kun taas työntekijät näkevät vähitellen etenemisen paremmaksi ratkaisuksi. Kuntouttava työtoiminta yhdeksän euron päiväkorvauksella ei välttämättä motivoi, ja työelämävalmiuksien parantamisen keinovalikossa olisikin hyvä olla erilaisia koulutuksen ja työn yhteensovittamisen malleja, kuten oppisopimus ja valo-valmennus. Myös Granfelt (2015, 26) toteaa päivittäin jatkuvan näköalattomuuden johtavan yksinäisyyteen ja ikävystymiseen. Tällaiset kokemukset saattavat altistaa päihteiden käyttöön, jonka myötä desistanssi voi olla vaarassa. Tässä kohtaa haastatteluissa nostettiin esille kolmannen sektorin palvelut: erilaiset vertaisuuteen liittyvät toiminnot koettiin hyvinä ja muutosprosessia tukevinä vaihtoehtoina.

6.3.3 Yhteiskunta ja ympäristö

Väkivaltarikollisuudesta irtautuminen vaatii pitkäjänteistä työskentelyä väkivallantekijältä itseltään. Kuitenkin myös yhteiskunnan ja ympäristön asenteet ja niiden suomat uudet mahdollisuudet vaikuttavat tähän olennaisesti. Tertiärisellä desistanssilla tarkoitetaan ympäristön ja yhteisön tarjoamaa uutta mahdollisuutta rikoksen tekijälle. Integroitumista yhteisöön ei voi tapahtua, ellei siihen suoda yhteisössä mahdollisuutta. (McNeill 2016). Työntekijät kertovat asenteista, jotka ovat vuosien saatossa hieman pehmenneet muutoksen tehnyttä rikoksentekijää kohtaan. Osaltaan erilaiset muutostarinat, joita rikoksista irtautuneet henkilöt ovat tuoneet esiin julkisuudessa, ovat tässä auttaneet. Vankien tekemälle yleishyödylliselle työlle, kuten kansallispuistojen retkeilyreittien kunnostamiselle toivotaan myös lisää näkyvyyttä. Tällä tavoitellaan mahdollisesti sitä, että vangin nähtäisiin ”hyvittävän yhteiskunnalle tekemänsä rikokset” ja siten yhteiskuntaan integroituminen olisi hyväksyttävämpää. Jotkut työntekijät nostavat esiin kokemusasiantuntijuuden mahdollisuuden yhteiskuntaan integroitua:

T: ”Siit [rikollisen leimasta] on aika vaikee päästä eroo, ainakin asiakkaiden kokemuksen mukaan. Et aina tullaan, vaikka ite olis tehny jo paljon muutosta, eikä enää koe, et lähtis väkivallalla ratkaseen asioita, niin silti toiset ihmiset olettaa, et hän tulee väkivallalla asioit ratkaseen. ... Monethan sit kouluttautuu kokemusasiantuntijoiks, et kääntääki sen oman huonon menneisyytensä voimavaraks ja käyttää sitä hyödyks.”

Sosiaali- ja terveystalveluissa kokemustoimijat ovat ammattilaisten rinnalla yhä merkittävämmässä roolissa. Oman kokemuksen hyödyntäminen erilaisten palveluiden kehittämisessä ja asiakkaan toipumisen tukemisessa on nykyään yleistä. Usein esimerkiksi päihdekuntoutajat aloittavat

kokemusasiantuntijoina, mutta saattavat viedä omaa prosessiaan pidemmälle opiskelemalla hoito- tai sosiaalialan tutkinnon. Kokemuksen hyödyntäminen on viime aikoina lisääntynyt, mutta siinä piilevää valtavaa potentiaalia ei ole vielä kokonaisuudessaan hyödynnetty. Kokemusasiantuntijatoiminta tarjoaa parhaimmillaan rikoksista irtautujalle merkityksellisen tehtävän, uuden sosiaalisen verkoston sekä mahdollisuuden hyvittää aiempia rikoksia yhteiskunnalle. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta voidaan mainita KRIS-toiminta, jossa toteutuu sosiaalisen kontrollin teoria. (Suonpää ym. 2021, 199.)

Eräs nyky-yhteiskuntaamme liittyvä ilmiö on digiyhteiskunnan pitkä muisti. Jos väkivallantekijällä on taustallaan esimerkiksi henkirikos, voi internetin hakukenttään nimen kirjoittamalla löytää vanhoja tietoja tapahtuneesta rikoksesta. Tällä saattaa olla negatiivinen vaikutus esimerkiksi työpaikan saamisessa, vaikka rikoksenteijä olisikin tuomionsa suorittanut ja irtautunut rikollisesta elämäntavasta. Digitaalinen jälki voi myös estää asunnon saamisen, tai asettaa rikoksista jo irtautuneen henkilön vaikeaan tilanteeseen ympäröivän yhteisön suhteen. Tällöin tertiäärinen desistanssi on vaarassa jäädä toteutumatta.

Väkivallan käyttöön liittyvä vaikenemisen kulttuuri ei edesauta rikoksista irtautumista. Se, että väkivallasta puhuminen saattaa edelleen olla tabu myös sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille, on huolestuttavaa. Perheväkivallan tunnistamiseen ja interventioihin on kiinnitetty viime vuosina paljon huomiota, mutta harvoin puheeksi tulee otettua esimerkiksi päihteiden käyttäjän kanssa tämän kokemukset väkivallan uhrina tai tekijänä.

T: ”No siis kyl se [väkivallan puheeksi otto] varmaan nykyään on jo helpompaa mitä se on ollu esimerkiks muutama vuosi sitte. Mutta kylhän se kaikenlainen tämmönen väkivaltainen käyttäytyminen, ja oot sä sitte uhri tai tekijä, niin onhan se äärimmäinen tabu edelleen. Et eihän niistä asioista puhuta.”

Väkivalta on vakava sosiaalinen ongelma, johon Suomessa on reagoitu kohtuullisen myöhään. On erikoista, että hyvinvointivaltiossamme on vallinnut korkea toleranssi suhteessa väkivallan yleisyyteen. Suuri osa väkivaltaan liittyvästä työstä niin uhrien kuin väkivallan tekijöidenkin auttamiseksi on Suomessa kolmannen sektorin harteilla, jota rahoittaa STM:n sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (Stea). Rahoituksen epävarmuus ja lyhytaikaisuus leimaavat kuitenkin järjestöjen tekemää työtä. (Ronkainen 2008, 398).

6.3.4 Henkilökohtainen muutostyö

Väkivaltaisesta toiminnasta eroon pääsemisen merkittävin tekijä on tekijän oma henkilökohtainen työskentely muutoksen eteen. Tämä tulee esiin niin työntekijöiden, kuin väkivaltaa tehneidenkin haastatteluissa. Väkivaltaa tehneiden kohdalla tämä kertoo sisäisestä attribuutiosta: väkivaltatilanteisiin ajautumisen syyksi ei nähty enää ulkoisia tekijöitä, vaan syiden kerrottiin olevan itsessä (kts. Stoa & Häkkänen 2008, 20–22). Ulkoinen attribuutio ilmenee usein ajatusvääristyminä, joiden korjaaminen vaatii työstämistä. Esimerkkinä ajatusvääristymästä voidaan mainita tilanne, jossa henkilö myöhästyy joka aamu työpaikalta. Esimiehen puututtua asiaan toistuvasti, työntekijä alkaakin pitää itseään ahdistelevan ja joustamattoman esimiehen uhrina. Työntekijä ei näe omassa toiminnassaan vikaa, vain muissa. Ajatusvääristymien tai haitallisten ajatusten korjaaminen pitkäjänteisellä tuella on mahdollista, ja siihen pitäisi pyrkiä desistanssia tuettaessa. Eräs väkivaltaa tehnyt kertoo ulkoisesta attribuutiosta seuraavasti:

V: ”sillon esimerkiksi, ku mua puukotettiin, niin mul tuli hirveit niinku todella, todella paho kostoajatuksi. Ja mietin sitä varmaan pari vuotta oikeesti lähes päivittäin. Ja olin tosi lähel, etten menny tekeekki jotain tyhmää. (...) Mut useesti mä ajattelin sillon ite, jos mä pahoinpitelin jotain, et se uhri periaattees laitto mut tekeen niin.”

Myös väkivallan käytön toimintamalli saattaa istua syvällä, voi jopa olla, ettei väkivallantekijällä juuri muunlaisia keinoja ristiriitatilanteiden ratkaisemiseen ole ollut. Vanhojen haitallisten toimintatapojen tunnistaminen on tärkeää, mutta yhtä tärkeäksi nähdään uudenlaisten toimintatapojen löytäminen ja niiden harjoitteleminen. Eräs väkivaltaa tehnyt kuvaa haitallisten ajatusten työstämistä seuraavasti:

V: ”...mitkä syyt on esimerkiksi mahdollisesti vaikuttanu siihen, et on tietyis tilanteissa toiminu tavalla, millä sit onkaan toiminu. Ja sitte ehkä päästä semmosist, sen keskustelun kautta semmosist negatiivisist, hallitsevista tunteista eroon, esimerkiksi kaunaantumisen ja katkeruus, tollanen. (...) Ja ettei tuu just semmost kauheet katkeruuden kierrettä, mikä sit tekee sut vihaseks ja saa sut esimerkiksi toimimaan impulsiivisesti ja tekeen impulsiivisii päätöksiä.”

Työntekijät pitävät merkityksellisenä asiakkaan omaa motivaatiota väkivallasta irtautumisen taustalla. Asiasta on kahdenlaisia näkemyksiä. Ensinnäkin ajatellaan, että väkivallantekijällä tulee ensin olla vahva tahto muutoksesta, jonka jälkeen hänen kanssaan voidaan aloittaa muutostyöskentely erilaisissa ohjelmissa tai yksilötapaamisissa. Toisessa näkemyksessä työntekijän tehtäväksi nähdään motivaation herättäminen ja kannustaminen uudelleenlaiseen ajattelutapaan, vaikka muutos ei olisi vielä

käynnistynyt. Tätä ajatusta tukee McNeillin (2012, 14–15) neliasteleinen teoria, jossa desistanssin ensimmäinen askel on tiedon saaminen muutoksen tueksi, ja vasta toinen askel toiminta muutoksen aikaansaamiseksi.

Joka tapauksessa muutos nähdään mahdolliseksi, jos asiakas ottaa siitä vastuun ja lähtee määrätietoisesti työskentelemään sitä kohti. Oman motivaation lisäksi merkityksellisenä nähdään olosuhteiden muuttaminen: ympäristön ja sosiaalisen verkoston tulee hyväksyä uudenlainen väkivallaton tapa toimia. Tämä merkitsee usein muutoksia sosiaalisessa verkostossa, mutta myös perhesuhteissa:

V: ”...ku ite koitan opetella semmosist haitallisist ajattelu- ja toimintamalleist pois, ja ku hän [vanhempi] edelleen käyttäytyy samalla tavalla ja mä näen sitä, niin se tuntuu must tosi pahalta, just, et sitä tapahtuu edelleen.”

On selvää, että väkivallantekijällä on paljon pelissä, kun tämä pohtii väkivallasta irtautumisen vaatimuksia. Harvoin tulee ajatelleeksi, että oma perhe ja läheisimmät ihmiset ovatkin ne tekijät, jotka edellyttävät hänelle haitallisen käyttäytymistavan jatkamista. Joillekin väkivallan käytöstä irtautuminen saattaa tarkoittaa parisuhteen päättämistä, jos puoliso esimerkiksi käyttää aktiivisesti päihteitä. Eräs työntekijä kuvaa olosuhteiden muutosta seuraavasti:

T: ”...sä erkaannut siit vanhasta elämäntyylistä ja ehkä just niistä kaikista sosiaalisista kontakteista ja kaikesta muusta, niin onhan se aika pelottavaa, jos pitäis ite lähtee yhtäkkiä muuttamaan koko elämänpäirinsä johonki muualle. Sitte taas huomioiden se, että meidän vangeilla ei oo senkään vertaa niit selviytymiskeinoja niistä vastoinkäymisistä, niin on se rankka prosessi.”

Jokainen ihminen tarvitsee hyväksytyksi tulemisen kokemusta ja arvostusta omana itsenään. Sen vuoksi johonkin sosiaaliseen yhteisöön, kuten työyhteisöön, harrastusporukkaan tai kaveripiiriin kuuluminen on tärkeää. Myös erilaiset vertaiset esimerkiksi itsehoitoryhmissä voivat muodostaa tällaisen desistanssiprosessia tukevan sosiaalisen verkoston. Jos sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja arvostusta ei pysty saavuttamaan meidän yhteiskunnassamme, on kai luonnollista liittyä sellaiseen (alamaailman) joukkoon, jossa tämän saavuttaminen on mahdollista.

Ihmisen identiteetti muodostuu siitä, mihin ryhmiin ihminen kokee kuuluvansa. Vaikka identiteetti on subjektiivinen kokemus, se muodostuu silti yksilöä ympäröivässä ympäristössä. Ympäröivillä yhteisöillä on suuri merkitys siihen, millaisena yksilö näkee itsensä. Työntekijöiden haastatteluissa

korostuu uudenlaisen identiteetin muodostumisen tukeminen, ja se nähdään yhdeksi työntekijöiden tärkeimmistä työtehtävistä. Väkivallantekijä on saattanut saada arvostusta ja nauttanut tietynlaisesta statuksesta rikollisessa alakulttuurissa vaikuttaessaan. Tämä on tukenut hänen identiteettiään väkivallantekijänä tai rikoksentehtäjänä. Rikollisesta toiminnasta luovuttaessa jäljelle ei jääkään ehkä mitään. Erityisesti desistanssiprosessin alkuvaiheessa identiteetin pohdintaan tarvitaan runsaasti tukea ja kannustusta, sillä väkivallantekijän saattaa olla hyvin vaikeaa nähdä itseään muuna kuin rikollisena tai väkivallantekijänä. Tämä on hyvin tärkeää, jotta väkivallantekijä voi jatkaa muutoksen tiellä kohti desistanssia.

T: ”Paljon asiakkaitten kans mietitään, et ku se väkivallan käyttö jää pois, niin kuka se ihminen on? Et kuka sinä olet, kun sinä et enää käytä väkivaltaa, ja ihmiset ei pidä sua väkivaltasena? Et semmoset asiat nousee hirveesti esille. Ja toisaalta täytyy myös antaa mahdollisuus ja tukee siinä, et sen uuden identiteetin voi muodostaa.”

Haastatteluissa tuodaan esille myös päihteiden käytön vähentämisen tai lopettamisen yhteys väkivaltaan, vaikkakin useat toteavat väkivaltaa olevan myös ilman päihteitä. Päihteiden käytön nähdään kuitenkin laskevan väkivallan käytön kynnystä, koska päihteet vaikuttavat impulssikontrolliin ja mielialaan, mutta taipumus väkivaltaisuuteen nähdään kuitenkin vaikuttavan taustalla. Selvään minään tutustuminen voi olla monelle uusi ja vaikeakin kokemus, jos päihteiden käyttö on ollut runsasta.

6.3.5 Ohjelmatyö

Rikosseuraamuslaitoksen tärkeimpiä tehtäviä on uusintarikollisuuden ehkäiseminen, väkivaltarikollisilla väkivallan käytön lopettaminen. Eri rangaistusajan vaiheissa kuntouttavan työskentelyn tueksi on kehitetty erilaisia ohjelmia, joista yleisimpiä ja erityisesti väkivaltarikollisille suunnattuja ohjelmia on esitelty tutkimuksen luvussa kolme. Tässä tutkimuksessa tuli esiin, ettei ohjelmia käytetty tai tunnettu juurikaan työntekijöiden tai väkivaltaa tehneiden osalta. Väkivaltaa tehneet eivät olleet suorittaneet ehdotonta tuomiota tai yhdyskuntapalvelua, joten Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmat eivät voineetkaan olla heille tuttuja. Koska haastateltavat poimittiin Aggredin asiakkaista, vain Aggredi oli heille ohjelmana tuttu. Työntekijöistä kaikki oli käynyt Viisi keskustelua muutoksesta-koulutuksen, ja toteuttanut sen teemoja yksilökeskusteluissa.

Yksi työntekijä oli ohjannut ryhmämuotoisen suuttumuksenhallintaryhmän liittyen kyseisen menetelmän koulutukseen, sekä käyttänyt sitä yksilötyöskentelyssä.

Työntekijät tuovat esiin erilaisia haasteita ohjelmatyöhön liittyen. He kokevat asiakkaiden motivoinnin ohjelmatyöskentelyyn haastavaksi. Erityisesti pidempiin ohjelmiin asiakkaiden saaminen koetaan vaikeaksi. Esimerkiksi häpeä, ja vaikeudet myöntää omat ongelmansa nähdään syynä vastentahtoisuudelle. Kaikki työntekijät tuntevat Viisi keskustelua muutoksesta- ohjelman ja ovat toteuttaneet sitä yksilökeskusteluissa. Yhdyskuntaseuraamustoimistossa koetaan hankalaksi se, että asiakkaat ovat usein jo suorittaneet ohjelman esimerkiksi vankilassa ollessaan, jolloin se ei ole enää sellaisenaan käyttökelpoinen. Moninkertaiset rikoksenuusijat ovat saattaneet käydä yleisimpiä ohjelmia kuten Viisi keskustelua muutoksesta tai suuttumuksen hallinta (SuHa) läpi jo useampaankin kertaan. Ohjelmia ei tarjota asiakkaille säännöllisesti, eikä niitä käytetä aktiivisesti asiakastyössä. Yhdeksi syyksi tälle nähdään se, ettei työntekijöillä ole koulutuksellisia valmiuksia ohjelmien vetämiseen. Rikosseuraamuslaitos kouluttaa työntekijöitä ohjelmien käyttöön säännöllisesti, joten tutkimuksesta ei käy selville onko kyse työntekijöiden haluttomuudesta osallistua näihin koulutuksiin, vai kouluttautumismahdollisuuksien vähyydestä. Kaikki työntekijät toivat kuitenkin esille työnantajan koulutusmyönteisyyden ja sen tarjoamat koulutusmahdollisuudet. Toinen syy ohjelmatyöskentelyn vähyyteen erityisesti vankilassa, on suuri lyhytaikaisvankien määrä. Tuomion aikana ei ehditä asiakasta välttämättä montaa kertaa edes tapaamaan, saati käynnistämään ohjelmatyötä. Asiakaspalaute erilaisista ohjelmista on kuitenkin ollut poikkeuksetta hyvää ja asiakkaat ovat kokeneet ohjelmat hyödylliseksi:

T: ”asiakkaat on antanu siit [suuttumuksen hallintaohjelmasta] kauheen hyvää palautetta kuitenki, että he on kokenu, että siit ois heille ollu ihan hyötyykin oppia erilaisii tapoja, kun alkaa tuntee merkkejä siellä ja täällä. Et miten vois välttää sen väkivaltilanteen ja oppia siin vähä niinku keskustelemalla saamaan se tilanne sillai rauhottumaan.”

Jokainen tutkimushaastatteluihin osallistuneista tuntee kolmannen sektorin tarjoaman Aggredi-ohjelman. Työntekijöiden mukaan asiakkaiden motivoiminen Aggrediin ei ole haastavaa. Syyksi koettiin se, että Aggredin työntekijät tulevat siviilistä ja Aggredin ilmapiiri on koettu rennoksi. Aggredin vastaanottopäiviä oli jopa lisätty eräässä vankilassa, jotta kaikki halukkaat pääsisivät siihen osallistumaan. Eräs työntekijä kertoi, kuinka Aggredissa käymisen myötä myös oma työskentely asiakkaan kanssa on tullut helpommaksi. Väkivaltaa tehneet kokevat Aggredi-ohjelmaan osallistumisen hyvin tärkeäksi omassa muutosprosessissaan, ja korostavat sen luottamuksellista ilmapiiriä seuraavasti:

V: "Mun täytyy ihan suoraan sanoa, et tää [Aggredi] on ollu yks tärkeimpiä paikkoi, missä mä oon käynyt koko tän ajan, mitä täs nyt oon käynyt. Ja ajanu mua eteenpäin kyl todella paljon myös ihan muussakin toipumisessa. Et tääl ollaan jotenki käyty tosi syvälläki välillä näis keskusteluis. Ja tärkeint on ollu varmaan just se, et tääl on ollu semmonen ilmapiiri, et mä olen pystynyt kokeen, et mä voin, niinku mä sanoinkin, et voin oikeesti kertoa just sen, mikä must tuntuu ilman, et mun tarvii pelätä, et noi nyt ajattelee, et toi on ihan sairas kaveri."

Myös Aggredin rento ilmapiiri, sijainti ja miljöö saavat kiitosta. Osallistujat eivät koe olevansa kuulustelussa, vaan suhde työntekijöihin on tuttavallinen ja luottamuksellinen. Vankiloista kerrotaan Aggredin olevan haastatteluhetkellä ainoa ohjelma, johon asiakkaita voidaan ohjata. Se nähdään hyvänä työkaluna uusintarikollisuutta ehkäisevässä työssä. Aggredin hyväksi puoleksi koetaan myös sen jatkuvuus siviilissä. Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden puheesta kuuluu myös se, että työntekijöiden ja vankien välillä on jännite ja valta-asema, joka saattaa haitata luottamuksellisen suhteen luomista, vaikka yhteistyö muuten sujuukin hyvin:

T: "me tässä ollaan kuitenkin virkailijoita ja virkamiehiä. Ja mullaki on tää virkaliivi päällä, et sinänsä ei olla ihan samalla tasolla kuitenkaa siin vastaanotolla."

T: "vangit jonku verran sanooki sitä, että kyllähän tääl on aina se, että olette te ja sitte ollaan me. Et se jo niinku virkamies-vankiasetelma. Et jos aattelee, et ku tekee laittomia asioita siviilissä, niin se automaattisesti tuo semmost salailua ja ehkä semmost, et virkamies on vihollinen, niin ei se ajatus muutu sillä, et lyödään aidat ympärille ja sanotaan, et nyt virkamiehen kans käsittelet asioita."

Rangaistusajan suunnitelma on merkittävässä roolissa, kun vangille luodaan toiminta- tai kuntoutussuunnitelmaa. Siihen liittyy myös ongelmia. Suunnitelma on saatettu tehdä vankia tapaamatta, jos tämä ei ole mennyt sovittuun tapaamiseen. Tällöin rangaistusajan suunnitelma ei välttämättä vastaa lainkaan vangin sen hetkistä elämäntilannetta. Erityisesti korona-aikana on tullut esiin myös haaste, joka johtuu suunnitelman tekemisen ja tuomion suorittamisen välisistä pitkistä ajoista. Saattaa olla, että vangin tilanne on olennaisesti muuttunut siitä, kun rangaistusajan suunnitelma on tehty. Vanki on saattanut joutua esimerkiksi asunnottomaksi, tai elämässä on saattanut tapahtua muita suuria muutoksia. Jos rangaistusajan suunnitelmassa on merkintä väkivaltaisuudesta, asiakkaalle tarjotaan vankilassa mahdollistua osallistua Aggrediin. Jos merkintää ei ole, työntekijät ovat hyvin pitkälle asiakkaan oman kertoman varassa. Eroja on hyvin paljon siinä, paljonko rikoksista tuomittu on valmis kertomaan itsestään ja taustastaan.

Ohjelmatyössä voidaan melkein puhua sen paradigmasta: sen nähdään olevan merkittävä keino tavoiteltaessa uusintarikollisuuden ehkäisemisestä, ja ohjelmatyöhön osallistuneiden henkilöiden palaute on ollut hyvää. Tutkimuksessa haastateltujen työntekijöiden yksiköissä ei ohjelmatyötä ole kuitenkaan tarjolla, ja eniten käytetty lyhyt yleisohjelma (VKM) on asiakkaan kohdalla usein jo kertaalleen suoritettu. Muita ohjelmavaihtoehtoja ei juuri ole tarjolla. Suomessa on haasteena ohjelmien vähäinen määrä ja sen myötä suppeat valinnanmahdollisuudet (Tyni, Keinänen & Kipinoinen 2014, 20). Vuonna 2018 yhteensä 137 vankia suoritti väkivaltarikollisille suunnatun OMA-ohjelman, Cognitive Skills- ohjelman tai suuttumuksen hallinta- ohjelman, joten väkivaltarikollisten ohjelmatoiminta on pienimuotoista (Suonpää ym. 2021, 216–217).

6.4 Ympäristötekijät ja päihteisiin retkahtaminen riskinä desistanssille

Haastattelussa kysyttiin erikseen, millaiset tekijät olivat riskitekijöitä desistanssiprosessille siinä vaiheessa, kun väkivallantekijä itse tavoittelee jo väkivallatonta tai rikoksetonta elämää. Desistanssin riskitekijät luokiteltiin kahteen eri kategoriaan: päihteisiin retkahtamiseen, jos desistanssi nojaa vahvasti päihteiden käytön lopettamiseen, sekä ympäristötekijöihin.

Merkittävin riski muodostuu siitä, että yrityksistä tai tavoitteista huolimatta rikoksista irtautuja ei onnistu muuttamaan omaa sosiaalista verkostoaan. Sen muuttamisen haasteisiin vaikuttaa hyvin paljon se, kuinka syvällä rikollisessa maailmassa irtautuja on elänyt, ja onko tällä esimerkiksi sosiaalisia suhteita sellaisiin vanhoihin kavereihin, jotka eivät ole mukana päihde- tai rikollismaailmassa. Vanha sosiaalinen verkosto altistaa usein rikoksille tai päihteiden käytölle. Työntekijöiden vastauksissa korostuu se, että arvostuksen kokeminen on hyvin tärkeää uudessa sosiaalisessa verkostossa. Muutos ei kannu, jos työntekijä on ainoa taho, josta rikoksista irtautuja saa arvostusta. Tämän vuoksi edellä todetut esimerkiksi vertaisuuteen liittyvät yhteisöt ovat tärkeitä. Eräs väkivaltaa tehnyt kuitenkin kertoo, että on äärimmäisen tärkeää saada kontakteja myös vertaisten ulkopuolelta, rikoksetonta ja päihteetöntä elämää eläneistä ihmisistä.

Ympäristötekijöihin voidaan lukea myös elämän arvaamattomuuteen liittyvät tilanteet. Parisuhteen rikkoutuminen tai läheisten menetykset saattavat tuoda eteen tilanteita, joita ei ole voinut harjoitella missään tuetussa ympäristössä. Erityisesti jos rikoksista irtautumisen motivaatiotekijänä on ollut hyvä parisuhde, saattaa sen menettäminen olla vaarallinen riskitekijä. Erityisesti pettymys omaan itseensä esimerkiksi parisuhteen kariutumisen jälkeen, tai vanhempana epäonnistuminen, saattaa väkivaltaa

tehneiden mukaan johtaa siihen, ettei millään ole mitään väliä. Tällaiset tekijät voivat johtaa retkahdukseen, ja takaisin päihteiden sävyttämään elämään.

Myös taloudelliset tekijät nähdään yhtenä merkittävänä tekijänä takaisin rikolliseen elämäntapaan ajautumisessa. Erityisesti rikosmaailman hierarkiassa korkeammalla portaalla olleille yhteiskunnan tarjoama perustoimeentulo saattaa näyttäytyä täysin riittämättömänä, jos vapauduttua ei ole onnistunut löytämään työpaikkaa. Saattaa myös olla, että palkasta suuri osa menee ulosottovelkoihin, jolloin houkutus pimeästä työstä on todennäköisesti suuri. Taloudelliset haasteet saattavat olla syy palata vanhoihin, tuttuihin, rikollisiin keinoihin oman elintason ylläpitämiseksi. Onkin hyvin tärkeää, että tarjoamme vangeille tai rikoksista irtautuville mahdollisuuksia esimerkiksi työvaltaiseen koulutautumiseen ja tuemme heitä työnhakuun liittyvissä asioissa sekä talousneuvonnassa. Tämä vaatii hyvää yhteistyötä mm. TE-hallinnon, kuntien työllisyydenhoidon, oppilaitosten, sosiaalitoimen ja rikosseuraamuslaitoksen välillä.

6.5 Desistanssin saavuttaminen

Työntekijät näkevät desistanssiprosessin pitkänä, vuosia kestäväenä prosessina. Sen nähdään olevan edestakaista liikettä. Pieneltäkin näyttävät väärät valinnat saattavat kokemusten mukaan palauttaa irtautujan hyvistä suunnitelmista huolimatta takaisin rikolliseen elämäntapaan. Itse desistanssiprosessi nähdään hyvin vaihtelevana eri ihmisten kohdalla. Toisaalta desistanssin pysyvyydestä on myös epäilyksiä. Desistanssi nähtiin rikoksettomana ajanjaksona, jota voidaan ajatella aina ”tähän asti”. Täysin varmaan rikoksettomuutta ei voida ennustaa kenestäkään ihmisestä, koska etukäteen ei ole tietoa millaisiin tilanteisiin ihminen saattaa elämässään ajautua. Tämä vaikuttaa myös ajatukseen, että kenestäkään ei voi koskaan taata täyttä rikoksettomuutta, tai pysyvää siitä irtautumista. Väkivaltaa tehneet kertovat lähes varmuudella pystyvänsä ennustamaan, että eivät tule käyttämään väkivaltaa, jos pysyvät raittiina. He tuovat myös esiin sen, että päihteisiin retkahtaminen saattaisi hyvinkin johtaa taas siihen, että ajautuu tilanteisiin, joissa käyttää väkivaltaa. Vaarallisinta heidän mukaansa on se, kun tuntee menettäneensä kaiken, eikä millään ole enää väliä.

Kaikkia haastateltuja työntekijöitä yhdistää vilpittömän usko asiakkaan mahdollisuuteen muuttaa rikollisen elämänsä suunta, vaikka kohtalaisen pienen prosentoin todetaankin onnistuvan muutospyrkimyksissään. Työntekijän toivon luomisella ja kannustuksella on kuitenkin suuri merkitys

jo desistanssin käynnistymisvaiheessa. Vaikka asiakkaan oma usko muutokseen mahdollisuuteen ei vielä olisikaan kovin vahva, voi työntekijän toivon valamisella olla parhaimmillaan suuri merkitys myöhemmin asiakkaan muutosprosessissa. Pienet onnistumiset nähtiin osana desistanssiprosessia:

T: ”Nimenomaan se, et kaikki kellä menee vähänki paremmin ja pysyy vaikka pidemmän aikaa pois vankilasta, niin seki on jo siinä kohtaa etu.”

T: ”Ei [irtautuminen] välttämät heti tapahdu, mut se voi olla, et se irtautuminen on nimenomaan monen vuoden prosessi. ... Mut jos aatellaan jotain [rikosten] uusimistiheyden harvenemista taikka tämmöstä, niin kyl mä siihen uskon, et se on mahdollista, jossain vaiheessa. Mut kuka meistä on sit... Ei kai me voida mitään parasta ennen -päiväystä laittaa? Että nyt tähän päivään mennessä täytyy irrottautua?”

Desistanssissa ei voida erotella rikollisen käyttäytymisen aloittamista sen jatkumisesta tai rikollisen käyttäytymisen lopettamisesta (Laub & Sampson 2001, 56). Myös desistanssiprosessin aaltoilevasta liikkeestä ovat tutkijat olleet aiemminkin kohtalaisen yksimielisiä (Healy 2010, 176; McNeill & Shadd 2007, 231; McNeill, Farral, Lightowler, & Maruna, 2012; Tyni 2015, 66). Voidaankin jäädä pohtimaan, onko väkivaltarikollisuus verrattavissa päihderiippuvuuteen: taipumus on aina olemassa henkilön taustalla, mutta oikeanlaisilla valinnoilla ja elämäntavalla tämä pystyy siitä huolimatta elämään normaalia ja täysipainoista elämää.

7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Väkivallantekijät ovat heterogeeninen ryhmä, joilla on kuitenkin havaittavissa jonkinlaisia yhtäläisyyksiä. Epäedulliset kasvuolosuhteet sekä persoonaan ja genetiikkaan liittyvät ongelmat altistavat väkivaltaiselle käyttäytymiselle. Omat, rankat uhrikokemukset edesauttavat väkivallan käyttöä. Väkivaltarikokset ovat Suomessa yksi yleisimmistä syistä vankeustuomioon. On selvää, että jokainen estetty väkivallanteko on kannattavaa, sillä se säästää yhteiskunnan kustannuksia, puhumattakaan inhimillisen kärsimyksen säästämistä. Meidän on tärkeää kiinnittää huomiota mahdollisimman varhaisiin toimiin. Lastensuojelu, koulu ja varhaiskasvatus ovat tässä merkittävässä roolissa. On kestämätöntä, että vanhempiensa väkivallan kohteena olevaa lasta koulussa rangaistaan häiriökäyttäytymisestä, eikä tämän kotioloihin ymmärretä puuttua. Siksi on hyvin tärkeää panostaa varhaisiin toimiin ja hyvään vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Erna Törmälehto (2021) toteaa tuoreessa väitöskirjassaan, että erityisesti lapsen rauhaton ja ahdistava olotila jää opettajilta usein tunnistamatta.

Tutkimuksen mukaan väkivaltaa tehneiden elämässä kaltoinkohtelu ja väkivallan uhrina oleminen on leimannut heidän lapsuuttaan. Tutkijalle väkivaltaa tehneiden taustat näyttäytyvät hyvin traumaattisina, on kyse sitten lapsuuden olosuhteista, tai muista elämässä eteen tulleista vaikeista kokemuksista, kuten esimerkiksi perheenjäsenten menetyksistä. Väkivaltarikollisten vaikean taustan ovat havainneet useat muutkin tutkijat (Konttila ja Tyni, 2011, 6; Laine & Tuominen 2012, 56; Verbrukken ym. 2019, 8). Olisi ensisijaisen tärkeää, että tällaisesta traumahistoriasta kärsivät ihmiset pääsisivät käsittelemään traumoja turvallisessa ympäristössä. Tärkeää on myös huomata, ettemme sosiaali-, terveys- tai rikosseuraamusalalla vahvasta asiakkaan traumakokemuksia omalla toiminnallamme. Asiakkaan hylkääminen tai torjuminen ”vaikeana asiakkaana”, tai epäonnistumisen hetkellä, vahvistaa tämän traumakokemuksia.

Tavalla tai toisella väkivaltaa tehneet ovat myös ajautuneet sosiaaliseen ympäristöön, jossa väkivallan käyttö on hyväksyttyä, jopa odotettua. Tekijät toimivat niiden odotusten mukaan, joita heihin ympäröivän ryhmän toimesta kohdistetaan. Odotuksia väkivaltaiseen käyttäytymiseen saattaa tulla myös omalta perheeltä. Väkivallan käytön ollessa normaalia, ei sen käyttöä osata ehkä edes kyseenalaistaa. Rikollinen alakulttuuri voimistaa väkivallan käyttöä, koska sitä ihannoidaan, ja väkivaltaista mainetta pidetään meriittinä. Kuuluminen esimerkiksi äärioikeistoryhmään tai moottoripyöräkerhoon lisää väkivallan käyttöä. Tällaisessa ympäristössä toimiminen edesauttaa myös ns. tahatonta ajautumista väkivallan käyttöön, vaikka se ei olisikaan ollut tekijän ensisijainen

tarkoitus. Ryhmänpaine on omiaan lisäämään edellä kuvattua ajautumista tilanteisiin, joissa käytetään väkivaltaa. Yllättävänä pidän sitä, että kaikki väkivaltaa tehneet kertovat väkivaltaisen käyttäytymisen voineen jatkua myös sen vuoksi, ettei yhteiskunnallisia seuraamuksia teoista juurikaan tule. Sakkorangaistuksen ei nähdä pysäyttävän millään tavalla. Olisikin erittäin tärkeää pohtia erilaisten interventioiden mahdollisuutta rikollisen uran alkutaipaleella, jotta väkivaltainen käytös saataisiin loppumaan. Strukturoitu toimintamalli ja mahdollisimman varhainen ohjaus keskustelemaan oman toiminnan vahingollisuudesta mahdollisimman neutraalin tahon kanssa, olisi tärkeää. Myös rikollisen uran alkupään rangaistuskäytäntöjä saattaa olla syytä uudelleen pohtia.

Voimakas päihteiden väärinkäyttö lisää riskiä väkivallan käyttöön. Päihteiden käyttö liittyy heikompaan kykyyn kontrolloida itseään ja tekemisiään. Kaikki väkivaltaa tehneet kertovat aggressiivisuuden kuitenkin ”olevan itsessään”. Se pääsee valloilleen, kun päihteitä käytetään runsaasti. Siksi yksi tehokas keino onkin laadukkaan päihdehoidon tarjoaminen, hoitoon pääsyn helpottaminen ja siihen motivoiminen. Valitettavasti tämä ei näytä yleisellä tasolla toteutuvan. Aiemmat epäonnistuneet laitoshoidot saattavat hyvin pitkään määritellä henkilön päihdehoitoon pääsemistä. On toivottavaa, että vuonna 2022 hyvinvointialueiden aloittaessa toimintansa, hoitotakuu koskisi myös päihdehoitoon pääsyä. Päihdehoitoon pääsyä helpottavana ja hyvänä uutena hankkeena pidetään Rikosseuraamuslaitoksen lyhyiden ehdottomien ja sakkotuomioiden muuntamista laitoshoidoksi päihdehoidoksi. Hanke toimii vuosina 2021–2022, joten jäämme odottamaan hankkeen tuloksia (Rikosseuraamuslaitoksen hankkeet, 2021.) Tutkimuksen kannalta olennaista on kuitenkin havaita, että kaikki päihteitä väärin käyttävät eivät käytä väkivaltaa, mutta väkivallan käyttäjät käyttävät hyvin usein päihteitä, ja niiden nähdään madaltavan väkivallan käytön kynnyksiä. Tämä osoittaa sen, että taipumus väkivallan käyttöön on henkilössä itsessään. Päihteet itsessään eivät välttämättä tee ketään väkivaltaiseksi mutta altistavat sen käytölle.

Yksi merkittävä syy oman väkivaltaisen käyttäytymisen lopettamisen taustalla on ehdottoman vankeustuomion uhka. Seuraavasta pahoinpitelystä joutuisi vankilaan suorittamaan ehdotonta tuomiota. Vankila toimii pelotteena erityisesti siksi, että sen katsotaan olevan merkittävä haittatekijä normaalin, hyvän elämän tavoittelussa. Vankila nähdään myös eräänlaisena pysäyttävänä tekijänä etenkin ensimmäisellä tuomiokerralla. Voidaankin todeta, että vankilassa oleminen tai vankeustuomion uhka toimivat tässä kohtaa hyvällä, desistanssia edistävällä tavalla. Erilaiset käännekohdat, joita on tutkittu myös kansainvälisesti (kts. Laub & Sampson 2003), näkyivät myös tässä tutkimuksessa väkivallasta irrottautumisen taustalla. Perheen perustaminen ja lapsen saaminen nousee esiin niin väkivaltaa tehneiden kuin työntekijöidenkin haastatteluista. Lapselle halutaan

tarjota turvallinen koti, sellainen, jota itsellä ei ollut. Vaikka väkivaltaisesta toiminnasta ei heti lapsen tultua päästykään irti, on lapsen saaminen kuitenkin ensimmäisiä desistanssiin herätteleviä tekijöitä. Toinen väkivaltaa tehneiden kohdalla esiin tullut käännekohta on uskoon tuleminen. Uskoon tuleminen myötä väkivaltaa tehnyt saa uudenlaisen sosiaalisen verkoston ympärilleen, sekä uudenlaisen merkityksen elämälleen. Edelläkin esitetty 80-luvun slogan rikoksista eroon pääsemisen taustalla ”AA, uskonto tai hyvä nainen” näyttäisi olevan paikkansa pitävä myös 2020-luvulla.

Haave hyvästä elämästä näyttäisi olevan yksittäisten selkeiden käännekohtien lisäksi väkivallasta eroon pyrkimisen taustalla. Tähän liittyy usein päihteettömyys, vaikka ei aina. Jokainen haastatelluista väkivaltaa tehneistä on rajoittanut omaa päihteiden käyttöään tavalla tai toisella, välttääkseen oman väkivaltaisen käyttäytymisen. Kaksi kolmesta väkivaltaa tehneistä on lopettanut päihteiden käyttämisen kokonaan, yksi desistanssiprosessin alkuvaiheessa oleva on jättänyt väkevän alkoholin juomisen. Joka tapauksessa desistanssiprosessissa pidemmällä olevat eivät katso päihteiden käytön kuuluvan hyvään elämään.

Keskeistä väkivallan käytön lopettamiselle on tekijän työskentely oman itsensä kanssa. Erilaisten ajatusvääristymien korjaaminen ja identiteettityöskentely on tärkeää väkivallasta irtautumisessa. Tähän prosessiin tulee saada tukea palveluista, olivatpa ne Rikosseuraamuslaitoksen, julkisen tai kolmannen sektorin järjestämiä. Uudenlainen sosiaalinen verkosto, ja arvostuksen kokeminen tässä verkostossa on keskeisen tärkeää desistanssin onnistumisen kannalta. Pelkkä työntekijän usko ja arvostus ei tutkimuksen mukaan ole riittävä. Tästä syystä erilaiset yhteisölliset ja vertaisuuteen perustuvat toimintamuodot ovat hyvin tärkeitä, samoin mahdollisuudet uudelleen koulutautumiseen ja työhön. Yhteiskunnallisessa mielessä meidän tulisi avoimemmin hyväksyä erilaisuus ympärillämme, ja nähdä erilaiset elämäntavat rikkautena.

Selkeitä riskejä desistanssin näkökulmasta on retkahtaminen päihteisiin. Jos halu pyrkiä eroon väkivaltaisesta toiminnasta on johtunut jostain käännekohdasta, muutokset tässä tekijässä voivat olla riski resistanssille. Esimerkiksi parisuhteen päättyminen saattaa muodostaa riskin retkahtamisesta päihteisiin, tämä taas lisätä alttiutta ajautua vanhoihin piireihin ja toimintatapoihin. Myös se, että odotukset normaalista hyvästä elämästä eivät onnistukaan suunnitelmien mukaan, voi johtaa riskiin desistanssin onnistumisessa. Saattaa olla, ettei koulutus- ja työskentelypolku olekaan sujunut suunnitelmien mukaisesti, ja työttömyys, vanhat velat sekä ulosotto vievät mahdollisuuden taloudellisesti kohtalaiseen elintason. Näitä riskitekijöitä onkin erityisen tärkeää käsitellä esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen työntekijän, tukihenkilön tai muun tuen tarjoajan kanssa.

Väkivaltarikollisille on kehitetty erilaisia ohjelmia, joilla on taustallaan niin kansainvälistä kuin kotimaistakin vaikuttavuustutkimusta. Tässä tutkimuksessa kävi kuitenkin ilmi, että ohjelmatyö ei ollut juurikaan käytössä. Ainoastaan kolmannen sektorin tuottama Aggredi palveli maakunnassa kodin ulkopuolisesta väkivallasta eroon haluavia. Toivoisin tulevaisuudessa näkeväni erilaisten ohjelmien ja interventioiden olevan laajemmin käytössä, kuin tällä hetkellä. Pohjimmiltaan kyseessä lienee resurssipula. Koska väkivalta on kuitenkin nähtävissä myös vakavana sosiaali- ja terveysalan ongelmana, työtä ei voi jättää pelkästään Rikosseuraamuslaitoksen hartioille. Suomessa ei ole käytössä väkivallan uhrien tai tekijöiden auttamiseksi yhtenäisiä toimintamalleja ja väkivaltatyö on pitkälti sijoittunut julkisen palvelujärjestelmän ulkopuolelle (Ronkainen 2008, 391). Erilaisia hyväksi todettuja, jo käytössä olevia ohjelmia tulisi edelleen levittää, kuten Aggredin kohdalla on viime vuosina tehtykin. Haasteena kolmannen sektorin tekemässä työssä on aina kuitenkin rahoituksen määräaikaikaisuus ja projektiluontoisuus. Toisaalta se kannustaa jatkuvaan vaikutusten mittaamiseen ja toiminnan laadun parantamiseen. Myös uusia, puheeksi ottamiseen ja varhaisen vaiheen motivointiin liittyviä menetelmiä tulisi kehittää ja jalkauttaa toimijakentälle. Erilaisten interventioiden ja ohjelmien vakiinnuttaminen osaksi palvelujärjestelmäämme tuo varmasti panostuksen takaisin niin euroissa, kuin inhimillisen kärsimyksen määrässäkin. Parhaimmillaan ohjelmatyöskentely on jatkumo, johon on mahdollisuus osallistua niin vankeudessa, kuin siviiliin päästyäkin.

Sosiaali- ja terveysalalla haasteena saattaa kuitenkin olla, että väkivallan tekijöihin liittyy negatiivisia tuntemuksia. On perusteltua auttaa väkivallan uhreja erilaisin menetelmin, mutta piilevissä asenteissa väkivallantekijät eivät ehkä ”ansaitse apua”, tai heitä pelätään. Totuus on kuitenkin se, että väkivaltaa voidaan vähentää vain väkivallan tekijöitä auttamalla. Väkivallan tekijän ja uhrin vastakkainasettelusta ei hyödy ketään. Monilla auttajilla on eettisiä ja emotionaalisia ongelmia kohdata väkivallantekijäasiakkaita sellaisella tavalla, että onnistuneen työskentelyn kannalta välttämätön ja riittävä keskinäinen kunnioitus syntyy. Kolmas sektori tarjoaa myös erilaisen toimintalustan kuin viranomaistahot, joihin liittyy aina jonkinlainen kontrolliulottuvuus. (Laine & Tuominen, 2012, 52.)

Tätä tutkimusta aloittaessani käytin haastateltavista termejä viranomaisen tai työntekijä, sekä väkivallantekijä. Jälkimmäinen termi alkoi jokaisen väkivaltaa tehneen haastattelun jälkeen tuntua yhä leimaavammalta, epäoikeudenmukaisemmalta ja harhaanjohtavammalta. Nähtyäni, tai pikemminkin kuultuani väkivaltaa tehneitä, minusta alkoi tuntua enemmän siltä, että he ovat

ensisijaisesti uhreja. Silmittömän ja epäoikeudenmukaisen kasvatuksen uhreja. Tästä syystä muutinkin koko tutkimusraportin väkivallantekijä -termin väkivaltaa käyttänyt -termiksi. Väkivallantekijä -termi tuntui viestivän pysyvää leimaa, väkivaltaa tehnyt -termi taas mahdollistavan muutoksen. Meidän on hyvin tärkeää huomioida niin tutkimuksessa, kuin ammattipuheessakin termit, joita käytämme. Ehkäisevän päihdetyön järjestöverkosto on tähän asiaan kiinnittänyt erityistä huomiota vuoden 2020 kampanjassaan. Se pohtii termien ja merkitysten eroja. Ei ole yhdentekevää käyttämmekö esimerkiksi termiä narkomaani vai huumeita käyttävä henkilö, tai huumepiikki vai pistoväline (Sininauhaliitto 2020.) Tahtomattammekin saatamme leimata ja kategorisoida ihmisiä käyttämillämme termeillä, jos emme kiinnitä asiaan riittävästi huomiota. Termien käytön tarkastelu on hyvin tärkeää myös esimerkiksi valtakunnan tason poliittisissa keskusteluissa.

Koska väkivalta aiheuttaa globaalisti paljon kärsimystä ja taloudellisia menetyksiä, meidän on syytä pohtia suhteutumistamme väkivaltaan. Emme saa ajatella, että väkivalta on yksityisasia, tai itse aiheutettua. Väkivalta jakautuu väestössä samoin kuin esimerkiksi terveysongelmat, ja siitä kärsii usein heikoin kansanosana. Väkivaltaa voidaan vähentää kehittämällä päihde- ja mielenterveyspalveluita ja niiden saatavuutta, tukemalla vanhemmuutta, sekä varhaisella puuttumisella. Myös erilaisiin kulttuurisiin normeihin tai asenteisiin voidaan vaikuttaa, mutta siihen tarvitaan laajempaa politiikkaa. Väkivallan ehkäisemisen näkökulma on otettava osaksi sosiaali-terveys- ja koulutuspolitiikkaa. On kovin kapeakatseista ajatella, että väkivallan torjunta tai käsitteleminen kuuluisi vain Poliisille tai Rikosseuraamuslaitokselle. Väkivaltaa tulee myös tutkia entistä laajemmin, jotta osaamme suunnata toimenpiteet oikein.

Yhteiskunnan tasolla väkivaltaa ehkäisevänä tekijänä ensisijaisen tärkeää on politiikka, joka vähentää ihmisten eriarvoistumista. Suuret tuloerot, lapsiperheköyhyys, korkea tai pitkäaikainen työttömyys, segregoituneet asuinalueet ja koulut vain repivät kuilua ihmisten välille. Suomessa on onneksi edelleen kohtalaisen harvinaista kuulua yksityiskouluun, ja usein yksityiskouluun mennään tiettyjen painopisteiden perusteella (esimerkiksi Kristillinen koulu, Steinerkoulu). Eri alueiden haasteet näkyvät kyllä silti jo kouluissa. Olisikin hyvin tärkeää panostaa laadukkaaseen opetukseen, sekä integraatioon koulun sisällä. On tärkeä kysymys, uskallammeko päästää vielä 50 vuoden kuluttuakin lapset yksin koulumatkalle, vai lisääntykö radikalisoituminen ja turvattomuus esimerkiksi tietyillä asuinalueilla. Nämä ovat asioita, joista meidän tulisi olla huolissamme nyt. On paljon helpompaa ja taloudellisesti kannattavampaa ennakoita ja ennaltaehkäistä ongelmia, kuin korjata jo syntyneitä ongelmia. Ei siis ole lainkaan samantekevää, millaisella arvopohjalla Suomea poliittisesti johdetaan.

Haasteena on, että eriarvoistavaa politiikkaa ajavat poliittiset puolueet eivät vielä näe, kuinka eriarvoistuminen tulee vaikuttamaan kielteisellä tavalla myös hyväosaisten elämään. Jo naapurimaassamme Ruotsissa on nähtävissä negatiivisia väkivaltaan liittyviä ilmiöitä, jotka vaikuttavat kaikkien elämään. Kun katsomme omaa historiaamme taaksepäin, oli sata vuotta sitten oma kansammekin jakaantunut kahtia. Tällöin köyhyyttä kokenut ja nälkää nähnyt kansan osa alkoi vaatia parempia oloja. Tämä sai aikaan hyvin väkivaltaisen ja kipeän kansalaissodan. Onko niin, että oma historiamme on jo sen verran etäällä, ettei nykyiset valtaa pitävät sukupolvet osaa nähdä sinne asti, vaan ovat valmiita toistamaan historian virheet?

Politiikan teossa haastavaa ovat lyhyet nelivuotiset hallituskaudet ja sen mukanaan tuoma tempoilevakin politiikka. Hyvin tuoreessa muistissa on esimerkiksi Juha Sipilän (keskusta) hallituksen työttömien aktiivimallin alkuun paneminen, jossa työttömyyskorvaus pieneni, jos työtön ei ollut työssä tiettyä tuntimäärää kuukaudessa. Tätä politiikkaa ehdittiin toteuttaa noin vuoden, kun Antti Rinteen (SDP) hallitus, sittemmin Sanna Marinin hallitus, ensi töikseen perui aktiivimallin. Ottamatta kantaa itse työttömien aktiivimalliin, on sanomattakin selvää, että tällaisiin toimintauudistuksiin ja heti perään niiden lakkauttamiseen menee valtava määrä rahaa ja voimavaroja. Kun yksi hallitus ajaa lievempiä tuomiota rikollisille, seuraava hallitus saattaakin edustaa täysin päinvastaista ajattelutapaa. Tämä aiheuttaa epävarmuutta ja toisaalta myös turhautumista viranomaiskentällä, joiden tulee seurata kulloinkin valtaa pitävien tahtoa.

Tarvitsemme lisää kansallista tutkimusta desistanssista ja sen eri vaiheista. Tutkimusta olisi jatkossa hyvä suunnata niihin, jotka ovat löyhästi kiinni desistanssissa, tai vasta pohtimassa muunlaisen elämän mahdollisuutta. Koska ihmisen identiteetti ja samalla merkitykset muuttuvat desistanssiprosessin myötä, on mielestäni tärkeää suunnata tutkimusta myös aikaan, jolloin muutos on alussa, tai vasta harkinnan tasolla. Meidän tulee saada lisää tietoa desistanssin varhaisista vaiheista, jotta osaamme paremmin kylvää muutoksen siemeniä myös niihin, jotka eivät päällisin puolin ole vielä motivoituneita muutokseen. Erittäin tärkeää on huomioida, ettei muutokseen motivoiminen kuulu pelkästään Rikosseuraamuslaitokselle, vaan kaikkialle sote-kentälle, missä väkivallan tekijöitä kohdataan. Meidän on rohjettava kysyä, mutta etenkin kuulla, mitä asiakkaalla on sanottavana.

Lähteet

Aggredi (2021). <https://www.helsinki.fi/aggredi>. Luettu 6.4.2021.

Aaltonen, Mikko & Hinkkanen, Ville (2014) Katuväkivaltatyön vaikuttavuus: HelsinkiMission Aggredi-ohjelman arviointi. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, verkkokatsauksia 40/2014.

Aebi, Marcelo & Tiego, Melanie (2020) Prisons and Prisoners in Europe 2020: Key Findings of the SPACE I report. Universite de Lausanne, Ecole des Sciences Criminelles.

Danielsson, Petri & Näsi, Matti (2020) Suomalaiset omaisuus- ja väkivaltarikosten kohteena 2019 – kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Katsauksia 43/2020. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

Eskola, Jari (2015) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva, Bookwell Oy, 185–206.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2000) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere, Vastapaino.

Farral, Stephen & Calverley, Adam (2006) Understanding desistance from crime. Emerging theoretical directions in resettlement and rehabilitation. Open university press, Maidenhead, Berkshire, England.

Farral, Stephen & Shadd, Maruna (2004) Desistance-Focused Criminal Justice Policy Research: Introduction to a Special Issue on Desistance from Crime and Public Policy. The Howard Journal, Vol 43, No 4.

Friendship, Caroline, Blud, Linda, Erikson, Matthew, Travers, Rosie & Thornton, David (2003) Cognitive-behavioural treatment for imprisoned offenders: An evaluation of HM Prison Service's cognitive skills programmes. Legal and Criminological Psychology, 8, 103–114.

Granfelt, Riitta (2015) Asumissosiaalinen työ: Kotiin ja rikollisuudesta irti? Y-säätiön julkaisu.

Healy, Deirdre (2010) Betwixt and between: the role of psychosocial factors in the early stages of desistance. Journal of research in crime and delinquency, 47(4), 419 – 438.

Heiskanen, Lotta (2018) Lapsuuden traumat vaikuttavat ihmissuhteisiin. Väestöliiton artikkeli.

Heiskanen, Markku & Ruuskanen, Elina (2010) Tuhansien iskujen maa. Miesten kokema väkivalta Suomessa. European institute for crime prevention and control, affiliated with the United Nations. Julkaisusarja No. 66. Helsinki, Verkkojulkaisu.

Helsingin yliopiston tutkimuksia (2021) <https://researchportal.helsinki.fi/projects/kansallinen-rikosuhritutkimus-kansallinen-turvallisuuskysely>. Luettu 28.11.2021.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (1997) Tutki ja kirjoita. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Häkkinen, Esko (2020). Institutionalistinen kriminaalipolitiikan teoria ja Suomalaisen rikosoikeuden muotoutuminen 1910-luvulta 2010-luvulle. Helsingin yliopisto, oikeuspoliittinen tiedekunta. Helsinki.

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa (2019). Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf

Joukamaa, Matti ja työryhmä (2010) Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustuloraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja.

Kallinen, Timo & Kinnunen, Taina. Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/metelmaopetus/> Luettu 22.10.2021.

Kananen, Jorma (2017) Laadullinen tutkimus Pro Graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 234. Jyväskylä, Juvenes Print Oy.

Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi (2005). <https://rikosentorjunta.fi/documents/5235988/5514024/2005+Kansallinen+v%C3%A4kivallan+v%C3%A4hent%C3%A4misohjelma+-+RTNn+ehdotus/035fd13f-7842-4f1e-a2b5-49193cfca520/2005+Kansallinen+v%C3%A4kivallan+v%C3%A4hent%C3%A4misohjelma+-+RTNn+ehdotus.pdf?t=1509719761000>. Luettu 27.12.2021

Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2021) (toim.) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Vastapaino, Tampere.

Kiviniemi, Kari (2015) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.) 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva, Bookwell Oy, 74–88.

Kivivuori, Janne, 2013. Mitä kriminologia on? Haaste-lehti 1/2013.

Kivivuori, Janne, Aaltonen, Mikko, Näsi, Matti, Suonpää Karoliina & Danielsson Petri (2018) Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Gaudeamus Oy.

Konttila, Arja & Tyni, Sasu (2011) OMA-ohjelman suorittaneiden väkivaltarikollisten uusintarikollisuus sekä ohjelman välittömät vaikutukset. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 4/2011.

Konttila, Arja, Aaltonen, Mikko & Tyni, Sasu (2018) Väkivaltarikollisten OMA-ohjelman tehokkuuden ja vaikuttavuuden arviointi uusintarikollisuuden näkökulmasta: analyysi OMA-ohjelman suorittaneiden ja keskeyttäneiden väkivaltarikollisten uusintarikollisuudesta. Edilex, Edita Publishing Oy.

Kosonen, Viivi & Tikkala, Petra (2021). Suuttumuksen hallinta –ohjelmaan osallistuneiden vankien näkemykset ohjelmasta. Opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu, Helsinki.

Kostiainen, Riikka (2011). Kriminaalipolitiikan suuret muutokset. Haaste-lehti, 8/2011.

Krug, Ethienne, Dahlberg, Linda, Mercy, James, Zwi, Anthony & Lozano, Rafaelo (toim.) (2005) Väkivalta ja terveys maailmassa. WHO:n raportti. Jyväskylä, Gummerus kirjapaino Oy.

Laine, Markus & Tuominen, Martti (2012) Ne ymmärtää katujen todellisuutta. Kokemuksia toisenlaisesta väkivaltatyöstä. Helsingin kaupungin tietokeskus. Kvartti 1/2012, 50–63.

Leppo, Anna (toim.) (2019) Vapautuvien asumisen tuki. Käsikirja asumissosiaaliseen työhön rikostaustaisten kanssa.
https://www.krits.fi/wp-content/uploads/2019/03/k%C3%A4sikirja_verkkoversio.pdf

Lauerma, Hannu (2005) Miten ehkäistä väkivaltaa? Lääkärilehti 45/2005.

Laub, J.H. & Sampson, R.J. (2001) Understanding Desistance from Crime. The University of Chicago.

Laub, J. & Sampson, R. (2003) Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent Boys to Age 70. Harvard University Press.

Lehti, Martti (2020) Henkirikoskatsaus 2020. Krimologian ja oikeuspolitiikan instituutti, katsauksia 41/2020. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta.

McNeill, Fergus (2016) Desistance and criminal justice in Scotland. Teoksessa Mooney, Gerry, Croall, Hazel & Munro, Mary (toim.) Crime, Justice and Society in Scotland. Lountoo, Routledge.

McNeill, Fergus, Farral, Stephen, Lightowler, Claire & Maruna, Shadd (2012) How and why people stop offending: Discovering desistance. Iriss, Insight 15.

McNeill, Fergus (2012) Four forms of ‘offender’ rehabilitation: Towards an interdisciplinary perspective. Legal and Criminological Psychology, The British Psychological Society.

McNeill, Fergus & Maruna, Shadd (2007) Giving Up and Giving Back: Desistance, Generativity and Social Work with Offenders. Teoksessa McIvor, Gill & Raynor, Peter (eds). Developments in Social Work with Offenders. London: Jessica Kingsley, 224–239.

Opiskelijan etiikka ja hyvä tieteellinen käytäntö.
<https://www.tuni.fi/opiskelijanopas/kasikirja/uni/2710/2983?page=2255>. Luettu 15.10.2021.

Rikostilastot (2021) <https://rikosentorjunta.fi/vakivaltarikokset> Luettu 6.4.2021.

Rikosentorjunta (2020) <https://rikosentorjunta.fi/teorioita-rikollisuuden-syista>. Luettu 31.12.2020.

Rikosseuraamuslaitoksen hankkeet (2021)
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/hankkeet/siksak.html>. Luettu 2.12.2021.

Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmia (2021).
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo/yleisohjelmat.html>. Luettu 23.9.2021.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja (2020).

https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210630143720/7RRy9CvLt/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2020_FI_1.pdf. Luettu 28.12.2021.

Ronkainen, Suvi (2007) Mitä väkivalta on? Teoksessa Niemi, Johanna, Kainulainen, Heini ja Hinkatukia, Päivi (toim.) Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Tampere, Vastapaino.

Ronkainen, Suvi (2008) Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. Yhteiskuntapolitiikka 73:4.

Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) (2011) Haastattelun analyysi. Tampere, Vastapaino.

Sininauhaliitto (2020) <https://www.sininauhaliitto.fi/ajankohtaista/ei-narkomaani-vaan-huumeita-kayttava-ihminen-termit-haltuun/> Luettu 2.12.2021.

Sisäministeriö (2021). <https://intermin.fi/poliisiasiat/jarjestaytynyt-rikollisuus>. Luettu 3.10.2021.

Stoat, Taina & Häkkänen, Helinä (2008) Väkivaltarikollisten persoonallisuuspiirteiden ja attribuutioiden yhteydet rikosten uusimiseen. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2008.

Suonpää, Karoliina, Ellonen, Noora, Aaltonen, Mikko & Tyni Sasu. Vankien sosiaalinen integraatio. Teoksessa Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (toim.) (2021) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Tampere, Vastapaino.

Tedeschi, James T. (2000) Social psychology on violence. Bielefelder Arbeitszettel zur Sozialpsychologie Nr. 195. Bielefeld: Universität Bielefeld.

Terrie E. Moffitt (2018) Male antisocial behaviour in adolescence and beyond. Nature human behaviour 2, March 2018, 177–186.

Tilastokeskus, rikos- ja pakkokeinotilasto 2020. <https://findikaattori.fi/fi/57>. Luettu 24.9.2021.

Tolonen, Kari (2018) Viisi keskustelua muutoksesta (VKM) -ohjelman prosessi ja tulokset yhdyskuntaseuraamusasiakkailla. Akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu 15.10.2021.

Tyni, Sasu (2015) Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015. Akateeminen väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto.

Tyni, Sasu & Aaltonen, Mikko (2021) Vankeusaikaisten kuntoutusohjelmien vaikutusarvioinnit ja arvioitavuus. Kriminologia 1, 1/2021, 39–59.

Tyni, Sasu, Keinänen, Anssi & Kipinoinen, Kristian (2014) Cognitive Skills- ohjelman vaikutukset vankien ajatteluun, motivaatioon ja uusintarikollisuuteen: Tulokset, ongelmat ja mahdollisuudet. Edilex 2014/13, Edita Publishing Oy.

Törmälehto, Erna (2021) Vanhemmat ja opettajat lasten tunnetilojen tunnistajana. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

Verbrukken, Janna, Blokland, Arjan, Robinson, Amanda L, Maxwell, Cristopher D (2019) The relationship between criminal behaviour over the life-course and intimate partner violence perpetration in later life. *European Journal of Criminology*, 1–22.

Viikki-Ripatti Sari (2011) Rikollisuudesta irrottautuminen subjektiivisena kokemuksena. Teoksessa Lavikkala, Raino & Liderborg, Henrik (toim.) Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2/2011. Tampere, Juvenes Print, 197-226.

WHO (2002). World report of violence and health.

https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf. Luettu 28.12.2021.

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

(1/2)

Tampereen yliopiston opiskelija Johanna Huhtala laatii maisterintutkielmansa aiheesta *Voiko väkivallasta luopua? Viranomaisien ja väkivallan tekijöiden näkemyksiä muutoksen mahdollisuudesta ja siihen vaikuttavista seikoista*. Tutkimuksessa selvitetään väkivallan käytöstä irtautumista ja siihen vaikuttavia seikkoja. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa lisätietoa Aggredi-toiminnan kehittämiseen, mutta myös muiden palveluiden ja tuen kehittämiseen.

Opinnäytettä ohjaa yhteiskuntatieteen tiedekunnan tutkimusjohtaja Katja Repo. Tutkielman aineistoksi Johanna Huhtala haastattelee väkivallan tekijöitä, jotka pyrkivät väkivallan käytöstä eroon, sekä Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöitä.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää millaiset elementit, tekijät tai palvelut tukevat väkivaltarikoksista tai väkivallan käytöstä eroon pääsemässä ja toisaalta millaiset seikat sitä haittaavat. Haastatteluissa käsitellään väkivallan tekijöiden kohdalla elämän kulkua, väkivallan kokemista ja tekemistä, sosiaalisia suhteita toisiin ihmisiin ja instituutioihin (esim. koulutus, työ), minäkuvaa, omaa nykyhetkeä ja tulevaisuutta.

Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöiden kohdalla haastattelut koskevat heidän kokemuksiaan väkivallan tekijöistä, sekä ajatuksiaan väkivallan käytöstä irtautumista edistävistä ja haittaavista tekijöistä. Heiltä kysytään myös näkemyksiä intervention oikea-aikaisuudesta, sekä toimista joilla irtautujaa pystyttäisiin tukemaan. Haastattelut toteutetaan joko kasvokkain, teams/zoom-yhteydellä tai puhelimitse. Haastattelut kestävät noin tunnin, korkeintaan kuitenkin puolitoista tuntia.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Haastateltavalla on oikeus milloin vain keskeyttää osallistuminen tutkimukseen tai kieltäytyä vastaamasta hänelle esitettyyn kysymykseen. Suostumuksen voi myös perua jälkikäteen ilmoittamalla siitä tutkijalle.

Haastattelut ovat luottamuksellisia. Haastattelija eivät kerro ulkopuolisille, mitä haastatteluissa on puhuttu. Haastattelujen sisällöstä ei kerrota myöskään Aggredin työntekijöille. Henkilötietoja sisältävää aineistoa ei luovuteta tutkimuksen ulkopuolisille missään vaiheessa. Haastattelussa esille tulleet asiat raportoidaan tutkimusjulkaisuissa tavalla, jossa tutkittavia tai muita haastattelussa mainittuja yksittäisiä henkilöitä ei voida tunnistaa. Tutkimusjulkaisuun voidaan sisällyttää suoria otteita haastatteluista, mutta sitaatit anonymisoidaan siten, ettei haastateltava ole niistä tunnistettavissa.

Aineiston säilytyksessä huomioidaan tietoturva ja yksityisyyden suoja. Haastattelu nauhoitetaan, jonka jälkeen haastattelu kirjoitetaan tekstitiedostoksi. Tämän jälkeen ääninauha hävitetään. Haastateltavan ja haastattelussa esille tulevien muiden henkilöiden nimet poistetaan. Tarvittaessa muutetaan tai poistetaan myös paikkatietoja ja muita erisnimiä

(2/2)

(työpaikkojen tms. nimet), jotta aineistoon sisältyvien henkilöiden tunnistaminen ei ole enää mahdollista. Äänitallennetta ja tekstitiedostoa säilytetään tutkijan omalla laitteella käyttäjätunnuksella ja salasananalla suojattuna. Aineistoa ei käytetä mihinkään muuhun tarkoitukseen, kuin edellä kuvatulla tavalla.

Tutkijan yhteystiedot: Johanna Huhtala, 0407205825, johanna.huhtala@tuni.fi

Tutkimuksen ohjaajan yhteystiedot: Katja Repo, 0503186199, katja.repo@tuni.fi

Suostumus

Pyydän suostumustasi osallistua tutkimukseen haastateltavana. Jos suostut haastatteluun, pyydän sinua allekirjoittamaan oheisen suostumuksen.

Olen ymmärtänyt haastattelujen tarkoituksen, tietojen käyttötavan ja suostun antamaan haastattelun tutkimukseen ”Voiko väkivallasta luopua? Viranomaisten ja väkivallan tekijöiden näkemyksiä muutoksen mahdollisuudesta ja siihen vaikuttavista seikoista.”

Aika ja paikka _____

Allekirjoitus _____

Nimenselvennys _____

Rekisterin nimi	Voiko väkivallankäytöstä luopua? Viranomaisten ja väkivallan tekijöiden näkemyksiä muutoksen mahdollisuudesta ja siihen vaikuttavista seikoista -pro gradu -tutkielma
Päiväys	3.10.2021
Rekisterinpitäjä(t)	Johanna Huhtala, johanna.huhtala@tuni.fi , 0407205825
Ohjaaja tai oppilaitoksen yhteyshenkilö	Katja Repo, Tampereen yliopisto p. 0503186199, katja.repo@tuni.fi
Henkilötietojen käsittelytarkoitus ja käsittelyperuste	Tutkimuksessa <i>Voiko väkivallankäytöstä luopua? Viranomaisten ja väkivallan tekijöiden näkemyksiä muutoksen mahdollisuudesta ja siihen vaikuttavista seikoista</i> ei kerätä henkilötietoja. Epäsuoria tunnistetietoja ovat haastateltavan ääni, sekä muut taustatiedot kuten ikähaarukka, sekä työkokemusaika. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista.
Tunnistetietojen säilytysaika	Haastattelut toteutetaan loka-marraskuussa 2021, jonka jälkeen ne kirjoitetaan tekstimuotoon. Tämän jälkeen ääninauhat hävitetään. Tekstimuodosta hävitetään kaikki nimet tai sellaiset tiedot joiden mukaan haastateltava olisi tunnistettavissa.
Rekisterin tietosisältö ja tietolähteet	Tutkimukseen osallistujilta kerätään taustatietona seuraavia tietoja: <ul style="list-style-type: none"> - Ikä vuosiasteikolla - Haastattelun tietosisältö kuten perhetausta tai työkokemus alalta vuosiasteikolla. Tiedot kerätään tutkittavilta itseltään.
Rekisteröidyn oikeudet	Tietosuojalainsäädännön mukaisesti sinulle kuuluu oikeus saada pääsy tietoihin, oikaista tietoja, oikeus tietojen poistamiseen (oikeus tulla unohdetuksi) sekä rajoittaa tietojen käsittelyä. Jos haluat käyttää jotain oikeuttasi, ota yhteys rekisterinpitäjään.
Oikeus valittaa viranomaiselle	Sinulla on oikeus tehdä valitus henkilötietojen käsittelyä valvovalle viranomaiselle, jos epäilet henkilötietojasi käsiteltävän vastoin tietosuojalainsäädäntöä: tietosuoja.fi, puh: 0295666700, sähköposti: tietosuoja@om.fi
Henkilötietojen vastaanottajat	Henkilötietoja ei kerätä. Tunnistetietoja ei luovuteta ulkopuolisille.
Rekisterin suojauksen periaatteet	Manuaalinen aineisto säilytetään lukitussa tilassa/kaapissa. Digitaalinen aineisto suojataan käyttäjätunnuksella ja salasanalla tai kaksivaiheisella käyttäjän tunnistuksella. Aineistosta poistetaan suorat tunnistetiedot.

Liite 3.

Teemahaastattelurunko - väkivallantekijät

Taustatiedot: sukupuoli, ikä

A. TAUSTOJA ASIOISTA JOTKA OVAT JOHTANEET VÄKIVALTAISEEN KÄYTTÄYTYMISEEN

1. Kertoisitko aluksi taustastasi, millainen elämähistoria sinulla on ollut?
tukiteemoja: lapsuus, koulu, työ, perhe, onko ollut väkivallan uhri
2. Kertoisitko rikos/väkivaltahistoriastasi
alku ja syyt

B. DESISTANSSIN KÄYNNISTYMINEN

3. Mitä sinun mielestäsi tarkoittaa väkivaltarikoksista tai väkivallan käytöstä irtautumisprosessi?
4. Kertoisitko mitkä asiat tai tapahtumat ovat johtaneet haluun luopua väkivaltaisesta käyttäytymisestä
tukiteemoja: käännekohta, millaisia ongelmia väkivalta on aiheuttanut, onko aiempia yrityksiä pyrkiä eroon väkivallan käytöstä

C. DESISTANSSIN ONNISTUMINEN/TUKEMINEN

5. Millaisia tekoja tai muutoksia väkivallattomuus sinulta itseltäsi ja muilta edellyttää?
tukiteemoja: identiteetti, päihteiden käyttö, ongelmanratkaisutaidot, keskustelutaidot, tunnetaidot, ystäväpiiri, arki, talous, asunto, työ
6. Millaista tukea olet saanut väkivaltarikoksista tai väkivaltaisesta käyttäytymisestä eroon päästäksesi? Miten se on toiminut?
tukiteemoja: Rise, ohjelmat/yksilöllinen tuki, Aggredi, Sosiaalitoimi tai muu instituutio? Sosiaalinen verkosto?
7. Millaista muusta tuesta voisi olla hyötyä? Mitä muuta tukea tarvitsisit?
8. Milloin olisi oikea aika tukea asiakkaan irtautumisprosessia esim. ohjauksella irtautumisohjelmiin (OMA/Aggredi tmv.)
9. Millaiset asiat mielestäsi vaikeuttavat tai estävät väkivaltarikoksista/väkivaltaisesta käyttäytymisestä eroon pääsemisessä?
tukikysymykset: Elämän olosuhteet, omaan itseen, sosiaaliseen verkostoon instituutioihin tai viranomaisiin liittyvät?

E. SEKUNDAARIDESISTANSSIN SAAVUTTAMINEN

10. Mitä odotat tulevaisuudelta?
millaisena näet elämäsi esim. kahden tai kymmenen vuoden kuluttua

11. Olenko unohtanut kysyä jotain olennaista aiheeseen liittyen? Mitä vielä haluaisit sanoa?

Teemahaastattelurunko - viranomaiset

Taustatiedot: työkokemus (vuosina) rikosseuraamusosalta tai vastaavasta

Kertoisitko työstäsi

A. TAUSTOJA ASIOISTA JOTKA OVAT JOHTANEET VÄKIVALTAISEEN KÄYTTÄYTYMISEEN TAI RIKOKSIIN

12. Kertoisitko kokemuksistasi, millaisia havaintoja sinulla on väkivaltarokollisten elämänhistoriasta?

tukiteemoja: lapsuus, koulu, työ, perhe, väkivallan uhri

13. Kertoisitko käsityksestäsi millaiset syyt ovat mielestäsi johtaneet rikoksista tuomittujen väkivallan käyttöön

B. DESISTANSSIN KÄYNNISTYMINEN

14. Mitä sinun mielestäsi tarkoitetaan desistanssilla eli rikoksista irtautumisprosessilla? Koska voidaan katsoa irtautuneeksi?

15. Kertoisitko mitkä asiat tai tapahtumat ovat mahdollisesti johtaneet siihen, että väkivallasta tuomittu henkilö haluaa luopua väkivaltaisesta käyttäytymisestä tukiteemoja: käännekohta (turning-point), millaisia ongelmia väkivalta on aiheuttanut henkilölle, onko henkilöillä ollut aiempia yrityksiä pyrkiä eroon väkivallan käytöstä, onko asiakasta ”herätelty” viranomaisten toimesta? Ohjattu ohjelmiin?

16. Milloin olisi oikea aika tukea asiakkaan irtautumisprosessia esim. ohjauksella irtautumisohjelmiin (OMA/Aggredi tmv.)

C. DESISTANSSIN ONNISTUMINEN/TUKEMINEN

17. Millaisia tekoja tai muutoksia väkivallan käytön/väkivaltarikosten lopettaminen edellyttää tekijältä ja ympäristöltä?

tukiteemoja: identiteetti, päihteiden käyttö, ongelmanratkaisutaidot, keskustelutaidot, tunnetaidot, oma ystäväpiiri, arki, talous, asunto, työ, verkostot, palvelut, yhteiskunta (onko valmis?)

18. Kertoisitko, millaista tukea väkivaltarikoksista eroon pyrkivälle tarjotaan vankilassa ja siviilissä?

tukiteemoja: Risen kuntoutus, mitä vangeille tarjolla? Ohjelmia, ryhmiä tai yksilötukea? Aggredi, onko kokemuksia Aggredin toiminnasta? Onko asiakkaita vaikea motivoida Aggrediin? Millainen asiakas sopii/ei sovi Aggrediin, mikä on oikea-aika ohjata Aggrediin), Sosiaalitoimesta tai muusta instituutiosta?

19. Tuleeko sinulle mieleen millaista muusta tuesta voisi olla hyötyä? Mitä muuta tukea mielestäsi väkivaltarikoksista irtautuja tarvitsisi?

20. Millaiset asiat mielestäsi vaikeuttavat tai estävät väkivaltarikoksista eroon pääsemisessä?

Tukiteemat: Elämän olosuhteet, omaan itseen liittyvät, sosiaaliseen verkostoon, instituutioihin, viranomaisiin tai palvelujärjestelmään liittyvät?

E. SEKUNDAARIDESISTANSSIN SAAVUTTAMINEN

21. Kuinka todennäköisenä kokemustesi mukaan pidät väkivaltarikoksista eroon pääsemistä?

22. Olenko unohtanut kysyä jotain olennaista aiheeseen liittyen? Mitä vielä haluaisit sanoa?